

ΚΥΝΗΓΟΙ ΤΩΝ ΧΙΜΑΙΡΩΝ

Βαδίζουν στην άπεραντη τή φλεγόμενην ἔρημο τῶν χρόνων
 γυμνοί,
 ξυπόλυτοι,
 κουφοὶ στοὺς χτύπους τῆς καρδιάς τους.

Σε μιὰ πορεία ἀνείπωτων δοκιμασιῶν καὶ πόνων
 σέβρουνε τ' ἄχρηστα, πιά, ὑπάρχοντά τους:
 μιὰ λήκνθο γεμάτη μὲ παληά—
 κείνα τὰ πετρωμένα—δάκρυά τους.

Λογιῶ-λογιῶ λαθῶν κουρέλια σάπια σέβρουν
 —βάρη φριχτὰ καὶ περιττά·
 κάθε στιγμή λυγοῦν,
 σὲ κάθε βῆμα τοὺς τραβᾷ ἡ γῆ καὶ γέβρουν.

Κι' ἄχ πῶς διψοῦν,
 διψοῦν τὴ δίψα κείνη τῆς ἐρήμου πού τρελλαίνει·
 κι' ἔχουν στὰ μάτια τους μπροστὰ
 δρόσους καὶ φύλλα, ἀπόκοιους τόπους καὶ πηγές:
 ὄραμα πλάνο
 πού ὅσο τὸ κυνηγοῦν τόσο μακραίνει...

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασανιστικώτερα προβλήματα, πού χαρακτηρίζει τὴν ἐποχή μας, τὸ βασανιστικώτερο ἴσως, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς χίμαιρας. Ἡ χίμαιρα, ὅπως τὴν ἐννοοῦμε σὲ τούτῃ τῇ μελέτῃ, εἶναι ἕνας ἀντικατοπτρισμὸς τῆς εὐτυχίας. Δὲν εἶναι χίμαιρα ἡ εὐτυχία. Ἡ εὐτυχία ὑπάρχει. Δὲν μπορεῖ, παρὰ νὰ ὑπάρχη, γιατί ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλασμένος γιὰ μιὰ ζωὴ καλύτερη, εὐτυχιμένη σι' ἀλήθεια ζωὴ. Ὁ ἀντικατο-

πρισμὸς ὁμῶς τῆς εὐτυχίας, ὅπως κἀθε ὀπτασία, εἶναι ἀσύλληπτος. Συμβαίνει δηλαδὴ ὅπως μὲ τὶς ὀπτασίες τῶν Ὁάσεων, πού ξεγελοῦν τοὺς διψασμένους Φελλάχους τῶν ἐρήμων, ἐνῶ οἱ πραγματικὲς δάσεις βροῖσκονται πολλὰ μίλλια μακριά...

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας ζῆ μέσα σ' ἕνα χάος ἄγνοιας, φαντασιώσεων καὶ ψευδαισθήσεων. Ὁ ὀρθολογιστὴς αὐτός, πού ἐθεοποίησε τὴ ρόδα καὶ θέ-

λει νὰ λέγεται ρεαλιστής, δὲν εἶναι παρὰ ἓνας ἀφέλης ρωμαντικός.

Πιζραμένος ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος καὶ φοβισμένος κατώρθωσε νὰ γεμίση τὴ ζωὴ του ταραχὴ καὶ πόνο. Κατώρθωσε νὰ κἀνῃ τὴ χαρὰ του δάκρυ καὶ στεναγμό.

Τώρα ὁ ἄνθρωπος ἀγωνίζεται καὶ μοχθεῖ σ' ἓνα Σισυφικὸν ἀγῶνα, χωρὶς καμμίαν ἀποτελεσματικότητα γιὰ τὴν εὐτυχία του. Ὁ αἰὼνας μας δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους βαρβαρικοὺς καιροὺς. Μονάχα τὸν ἐγωϊσμὸ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου νὰ πάρωμε, αὐτὸ φτάνει. Κι' ὅλοι ξέρουμε, ὅτι ὁ ἐγωϊσμός εἶναι τὸ πῶς πρωτόγονο ἔνστιχτο.

Μὰ γιατί αὐτά; Ἀπλούστατα, γιατί νομίσαμε πὼς θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ πετύχουμε ὅλα, νὰ λύσουμε τὸ κάθε μας πρόβλημα στὸ ἐργαστήριον, μὲ ἀριθμοὺς καὶ χημικὰς ἐνώσεις, παραμερίζοντας καὶ περιφρονώντας τὶς αἰώνιες πνευματικὰς ἀξίες.

Ἔτσι, γινήκαμε ἄνθρωποι μηχανικοὶ καὶ τὴν ἰλικίη, τὴν κτηνώδη δύναμι τὴ φτάσαμε στὸ ζεῖνθ, δημιουργώντας τὸν ρομπὸτ αἰῶνα μας, πὸν ὁ ὄργανισμὸς του εἶναι γεμᾶτος ἐλατήρια καὶ σύρματα, πράγματα πὸν κάθε τόσο παθαίνουν βλάβες, διαλείφεις καὶ ἀναφλέξεις μὲ τὰ τόσο γνωστὰ καὶ ὀδυνηρὰ ἀποτελέσματα. Ἀμέτρητες εἶναι οἱ κατακτήσεις τῆς ἀνθρώπινης γνώσης, τὰ κατορθώματα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀμέτρητες ὅμως καὶ οἱ συνέπειες ὅλων αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων. Ἄτιμὸς, ῥάδιον, ἠλεκτρισμὸς, ἓνα πλήθος μυστηριώδεις ἀκτίνες. Δέσαμε τὴν ἀσύλληπτη ἐκείνη δύναμι, τὴν ἀτομικὴν ἐνέργεια. Νικήσαμε τὴν ἀπόστασι μὲ ταχύτητα μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἤχου-ταχύτητα σχεδὸν ἀστραπῆς. Τίποτα δὲν ἀφήσαμε πὸν νὰ μὴ τὸ ἐ-

ρευνήσωμε. Πατήσαμε στοὺς πόλους, ἀνεβίκαμε στὴ στρατόσφαιρα, κατεβίκαμε στὰ βάθη τῶν ὠκεανῶν, ἡμερέψαμε χιμαίρων καὶ δαμάσαμε καταρράκτες, φτιάξαμε πλωτὲς πόλεις καὶ ἱπτάμενα φρούρια κι' ὅπως ὁ Προμηθεὺς, ἐκλείσαμε τὴ σπίθα μέσα σ' ἓνα εὐδραυστο γυαλί.

Φωτογραφίζουμε τὸν πλανῆτη μας καὶ πολὺ μακρινὰ ἄστρα. Φτιάχνουμε μετέωρα καὶ τεχνητὰς βροχὰς καὶ λογαριάζουμε νὰ στολίσωμε τὶς πολιτικὰς νύχτες μ' ἑναστρες φαντασμαγορίες. Λέμε ἀκόμη, πὼς θὰ ἐξαποστείλωμε μικροὺς δορυφόρους στὸ χάος, γιὰ νὰ περιστρέφονται αἰώνια γύρω ἀπὸ τὴ γῆ, κι' οὔτε πολὺ οὔτε λίγο λογαριάζουμε νὰ ἐγκαταστήσουμε σ' αὐτοὺς ἐργοστάσια καὶ παρατηρητήρια καὶ σταθμοὺς τῶν ἀστροπλοίων τῶν διαπλανητικῶν μας ταξιδιῶν καὶ τῶν ρουκετῶν τῶν χιμαίων μας. Αὐτὰ εἶναι τὰ ὄραματα τῶν μεγάλων χιμαίρων τῶν καιροῦ μας.

Θὰ κατακτήσουμε λοιπὸν τὸ σύμπαν. Πρωτοῦ νοιώσωμε τὸν πλαινό μας, πρωτοῦ ἐρευνήσωμε καὶ μάθωμε τὸν εἰαυτό μας. Ἐδῶ, στίς ἐκτυφλωτικὰς τοῦτες φωτοαφίεις, βλέπομε σκοτάδι βαθὺ καὶ στὸ σκοτάδι αὐτὸ νὰ κινῶνται σκιὰς καὶ φαντάσματα χιμαίων.

Ἐπιστῆς-χιμαίρων, ἀκόμη δὲν μπορούσαμε νὰ καταλάβωμε, ὅτι ἡ ζωὴ πὸν ὄραματιστήκαμε ἦταν μιὰ οὐτοπία κι' ὅτι ἔτσι πὸν ἀφῆθήκαμε στὴν οὐτοπία μας, τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ γυρίσωμε χιλιάδες χρόνια πίσω, σὲ Βαβυλώνες καὶ σὲ λατρεῖες χρυσοῦν μύσχων καὶ κούφιων ξοάνων.

Ἄλλοιμον ὅμως! Ὁ ἄνθρωπος πληροῦνει ἀκριβὰ τὴν ἀπερισκεψία του. Ἄντι νᾶχουμε τὴ μηχανικὴ δύναμη στὴν ὑπηρεσία μας-ἀντίθετα, βρεθήκαμε νὰ ὑπηρετοῦμε ἑμεῖς τὸν Μινώταυρον αἰ-

ώνα μας. Καί με τί φόβο, με τί χτυποκάρδι! Πού είναι λοιπόν ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς, πού θά σπάσει τὰ δεσμά τῆς αἰχμαλωσίας μας, πού θά ρίξει τὰ τείχη τῆς φυλακῆς; Κουρασμένος ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας, ναρκωμένη, ἀδύναμη, ἄρρωστη ἡ ψυχὴ του. Θανάσια πελατεία, ἀλήθεια, γιὰ τοὺς ψυχιάτρους καὶ τοὺς νευρολόγους. Ἄραχλα χρόνια. Τιμωρηθήκαμε ὅμως, ὅπως μᾶς ἄξιζε καὶ ὅπως τιμωρεῖται ὁ κάθε κυνηγὸς τῆς χιμαιρας.

Δὲν θά μιλήσουμε ἔδῳ γιὰ πράγματα πού ὄλοι τὰ ξέρουμε: γιὰ τὶς νεκροπόλεις, τὰ πολεμικὰ νεκροταφεῖα, τὶς πομπὲς τῶν ἀκρωτηριασμένων ἀνθρώπων, γιὰ τὶς λιτανεῖες τῶν χαροκαμένων ἢ γιὰ κείνους πού κάποτε εἶχαν σπῆτι, εἶχαν οἰκογένεια, εἶχαν πατρίδα, μὰ τώρα δὲν ἔχουν τίποτα....

Ὡς δύο ἑκατομμύρια ὑπολογίζονται οἱ ξεροξωμένοι, (οἱ déracinés) τοῦ τελευταίου πολέμου. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀποτελέσματα τῆς κακίας μας. Μία βλάβη τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ρομπότ. Τίποτ' ἄλλο. Καί δὲν ἔχουμε καιρό, μὰ οὔτε καὶ διάθεση, νὰ κλάψουμε πάνω ἀπὸ κατατροφές καὶ λείψανα.

Τὶς συνέπειες τὶς ξέρομε καὶ ζοῦμε τὶς ὀδύνες τους. Τὰ αἷτια δὲν τ' ἀγνοοῦμε. Κι' ὅσο τὰ βλέπουμε κι' ὅσο μελετᾶμε τὶς συνέπειές τους, τόσο περισσότερο θά βοηθηθοῦμε. Νὰ πάrouμε μιά στάσι ἀντρίκια καὶ νὰ προσπαθήσωμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὰ βαλτονέρια τοῦτα: Νὰ κυττάξουμε, πῶς θά τὰ καταφέρουμε νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὸν ἐπιάλτη τῆς δυναστείας τῶν ρομπότ. Πῶς θά τὰ δαμάσωμε καὶ θά τὰ κάνουμε χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα στὴν ἐργασία μας.

Ὁ Κάρολος Μπωντελαίρ, ὁ μὲ «εὐαισθησίαν ἀγγέλου» κολασμένος ποιητῆς τῶν λουλουδιῶν τοῦ κακοῦ, πού σὲ ὄλη του τὴ ζωὴ δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο,

παρὰ νὰ κυνηγᾷ χιμαιρες, μᾶς περιγράφει πολὺ παραστατικὰ τὴ χιμαιρα, τὴ χιμαιρα πού ὁ Μπωντελαίρ τὴ ζητοῦσε στὴν ἠδονὴ καὶ στὶς ἀσωτίες, ἔτσι, πού κατάντησε φριχτὸ ξεφτίδι κτηνωδῶν ἐνστίκτων, γιὰ νὰ σωθῆ στὸ τέλος χάρη στὴν Πίστη. Λέει λοιπόν ὁ Μπωντελαίρ:

«Κάτου ἀπὸ ἕναν γκριζο οὐρανό, μέσα σὲ μιὰ πεδιάδα σκονισμένη, χωρὶς δρόμους, χωρὶς χλόη, χωρὶς ἕνα γαῖδουράγκαθο, χωρὶς μιὰ τσουνκίδα, συνάντησα πολλοὺς ἀνθρώπους πού βαδίζαν σκυμμένοι. Ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἔφερε πάνω στὸν ὄμο του μιὰ τεράστια χιμαιρα. Τὸ τερατῶδες αὐτὸ ζῶο γαντζονόταν μὲ τὰ δυὸ μεγάλα καὶ γαμπὰ νύχια του στὸ στήθος τοῦ ὑποζυγίου καὶ-περιεργο ὅμως-κανένας ἀπὸ τοὺς ταξειδιῶτες δὲν ἦταν θυμωμένος ἐναντία στὸ ἄγριο ζῶο, πού κρεμόταν στὸ λαμό του. Θῶλεγε κανένας, πῶς τὸ θεωροῦσε σὰν κομματί τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅλα αὐτὰ τὰ κουρασμένα καὶ σοβαρὰ πρόσωπα δὲν ἔδειχναν καμμιάν ἀπελπισία».

Ἀχθοφόροι αὐταπατῶν, ὀδοιπόροι νεφῶν καὶ ἄστρον, ἀλλόκοτοι ἱππότες στὶς σκονισμένες ἐκεῖνες πεδιάδες..... Ὑσσοκισμένοι κάτου ἀπὸ τὸ βάρος τῆς χιμαιράς τους, μοχθοῦν, ἰδρωκοποῦν, παραπατᾶνε στὶς περιοχὲς τῶν ἀνεμομύλων κι' ὅταν ἀκόμη τὰ ἔχουν χάσει ὅλα, ὅταν δὲν τοὺς μένει τίποτα πιά, αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν τὴ μοιραία τους πορεία, γιὰ τὸ κυνήγι τῶν σκιῶν....

Μ' ἕνα σπαθάκι παιδικὸ στ' ἀβρό μου
[χέρι

κατέκτησα βασιλεία χιμαιρῶν
κι' ἀντικατοπτρισμῶν ἐξαισία μέρη...

Σήκωσα κόσμους ὁμορφιάς
καὶ κόσμους γκρέμισα
καὶ μὲ συντρίμμα τὴ ζωὴ μου γέμισα...

Χιμαροκυνηγοὶ ὑπῆρξαμε, λίγο-πολύ, ὅλοι. Πολλοί, ἰδίως, στὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης μας νεότητος, τότε πού ζούσαμε μέσα σὲ κάτι μαγικὲς φαντασμαγορίες γεμάτες μὲ πολύχρωμες, λαμπρὲς πλάνες. Μὰ τὰ ὄνειρα κείνα μιά μέρα χάνονται καὶ οἱ δραματιστὰι τῆς νεότητος ἀφήνουν τὰ μέρη τῶν μικρῶν ἀνταπατῶν τους καὶ παίρνουν μίαν ἄλλην κατεύθυνση. Μὲ βῆμα ἀργό, μὰ σταθερό, τώρα βαδίζον, ἀκουμπώντας τὸ βάρος τους, στὸ στέρεο ραβδί τῆς γνώσης. Ἡ βιοπάλη, οἱ διάφορες ἀπογοητεύσεις, οἱ δικοὶ μας θάνατοι καὶ οἱ ὀποιοῖδήποτε θάνατοι ἀγαπημένων μας προσώπων μᾶς προσγειώνουν, μὲ κάποια τραντάγματα, κάτι τραύματα. Μὰ βλέπουμε τώρα τὸν ἔξω καὶ τὸν μέσα μας κόσμο μὲ μᾶτι κάπως πιὸ καθαρό. Ἐδῶ, βέβαια, δὲν πρόκειται νὰ μιλήσουμε γιὰ τὶς νεανικὲς ἐκεῖνες αἰσθηματικότητες, μὲ τὶς εὐθραυστες χαρὲς καὶ λύπες. Ἐδῶ θὰ πούμε γιὰ τοὺς τραγικοὺς ὁδοιπόρους τῆς πεδιάδας τῶν ταιλωριῶν, γιὰ τοὺς ἀσυλλόγιστους σκιαιμάχους, πού δὲν μποροῦν ν' ἀφυπνιστοῦν καὶ νὰ τινάξουν ἀπὸ πάνω τους τὸ τρομερὸ τέρας. Πού δὲν εἶναι σὲ θέση ν' ἀντιζυγίσουν τὴν ἀλήθεια κατὰ πρόσωπο, μὰ ἐξακολουθοῦν τὸ ξέφρενο κυνήγι τῶν σκιῶν σὲ ὅλη τους τὴ ζωὴ, πού στὸ τέλος τὴν καταστρέφουν πλέρια. Οἱ ψεύτικοι παράδεισοι χάνονται, ἐνῶ αὐτοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ λένε πῶς:

Τὴν ἄνανθη κα' ἀφυλλη πεδιάδα
τῶν ἀμετρῶν τάφων
πόλη χαρᾶς θὰ τὴ φτιάξουν.

Θόρυβοι καὶ βουητά· καὶ κρότοι μηχανῶν μηχανῶν τρυποῦν τὰ τύμπανα τῶν αὐτιῶν μας, παντοῦ τροχαλιές καὶ γρανάξια, κάτι πελώρια φουγάρα γράφουν, σὲ σκυθρωποὺς οὐρανοὺς, ἴστο-

ρίες κόπων. Ὁ ἄνθρωπος πεινᾷ καὶ κροῦνει. Ἀμέτρητες εἶναι οἱ ἐλλείψεις καὶ οἱ στέρησεις του. Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ πραγματικότητα. Μιά πραγματικότητα ἰσοπεδωμένη ἀπὸ τὴν καταιγίδα τοῦ τελευταίου πολέμου: γεμάτη αἱμάτα, δάκρυα, βογγητά. Γεμάτη προβλήματα κα' αἰνίγματα, πού ζητοῦν ὄχι μίαν ὀποιαδήποτε λύση, ἀλλὰ τὴ λύση τους.

Δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα νὰ δεῖ ἓνας ἄνθρωπος νὰ σωριάζεται μπρὸς στὰ πόδια τοῦ ἓνας δολοκλήρος κόσμου, καὶ μάλιστα ὁ κόσμος αὐτὸς νᾶναι δικός του. Δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα νὰ δοῦν τ' ἀνθρώπινα μάτια τὴ φριχτὴ πυρκαϊὰ τῶν σχεδίων καὶ τῶν ἰδανικῶν τους. Ἐκεῖ πού πιστεύεις πὼς πάτησες τὴ μαγικὴ γῆ τῆς χιμαίρας, νὰ βρεθῆς ξαφνικὰ πληρωμένος, γυμνός, σερονάμενος στὶς ἐρημιὲς καὶ στὰ σοκοτάδια μᾶς ἐγκατάλειψης.

Ὁ χιμαροκυνηγὸς μοῦ φέρνει στὸ νοῦ τὸ νήπιό ἐκεῖνο, πού βλέπει τὸ φεγγάρι στὸ νερὸ ἑνὸς πηγαδιοῦ. Σκύβει, λοιπόν, νὰ πιᾶσῃ τὸ φεγγάρι, καὶ πέφτει μέσα σ' ἓναν ὑγρὸ τάφο. Ἡ τὸ ἄλλο παιδί, πού κυνηγᾷ μιά ξωτικὴ-μὲ πολύχρωμα φτερά-πεταλοῦδα. Πετᾷ ἢ πεταλοῦδα ὅλο καὶ πιὸ μακριά, παρασέροντας τὸ παιδί σ' ἓν ἀπύθμενο βάρικο. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα εἶναι ὁ θάνατος: πανέμορφα ἐδελδαῖς πιασμένα σὲ γαρμενούς, πού πληρώνονται μὲ πληγὲς καὶ μὲ πόνους. Πόσοι καὶ πόσοι δὲν ἀναζητοῦν τὴν ὀπτασία, πού δὲ θὰ τὴν κάνουν δική τους ποτέ. Πόσοι δὲν περμιένουν τὸ χρυσοστόλιστο ἄμμα τῆς δόξας καὶ τοῦ θριάμβου, πού θὰ τοὺς τρέξῃ σὲ κοῦρσες ἰλιγγῶν. Μάταια. Τὸ ἄμμα αὐτὸ δὲν θάρθη ποτέ. Δὲ θάρθη ποτέ τὸ λευκὸ τραῖνο, τὸ πλοῖο μὲ τὰ χρυσᾶ φῶτα, ἢ τροίκα, ἢ γόντολα τῆς χιμαίρας. Φαντάσματα ὅλα αὐτά.

Μά, γι' αὐτὰ τὰ φαντάσματα, πόσες καὶ πόσες πραγματικὲς εὐτυχίες πυροπολοῦνται καὶ σωριάζονται θρούβαλα!

Τὸ δρᾶμα τοῦ χιμαιροκυνηγοῦ μᾶς τὸ δίνει μὲ ὅλη του τὴν κομικὴ τραγικότητα ὁ μεγάλος Θεοβάντες στὸ ἀριστούργημά του, τὴν ἱστορία τοῦ κἀτισχον ἱππότη. Μά τὴν ἴδια μοῖρα ἔχουν ὅλοι οἱ Δὸν Κιχῶτες. Τὰ ἴδια πρόσωπα τοὺς γυροφέρνουν. Σάντζοι κουτοπόνηροι καὶ συμφεροντολόγοι. Δουλοπίνες ἀσυλλόγιστες. Δέσποινες τῶν ἄρρωστων λογιμῶν τους. Στὴν πραγματικότητα ὅμως μόνον ἀχαμνοὶ καὶ νοθηροὶ μέντηδες σηκώνουν τὸ λαμπρὸ τους μεγαλεῖο. Καὶ ἡ ἀρίπνισί τους πάντα, ἓνας φοιχτὸς χαμὸς.

Πόσοι Κιχῶτες, πόσοι γκρεμοὶ καὶ θάνατοι. Κοπέλλες ὁμορφες καὶ γοητευτικὲς, ποὺ τὰ εἶχαν ὅλα ἢ ποὺ νόμιζαν πὼς τᾶχουν ὅλα, καρτερώνοντας τὸν πρίγκιπα τῶν θρούλων, βρέθηκαν στὸ γκρεμὸ.

Ἰκαροὶ, ποὺ χτύπησαν φτερά σὲ ρόδινα ὕψη καὶ ἀσυλλόγιστα γύρεψαν νὰ φτάσουν τὸν ἥλιο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δοῦν τ' ἀταλά τους φτερά νὰ τὰ σκορποῦν οἱ ἀγέρες. Μαδημένοι κομικοὶ, στὸ δρᾶμα τους, κατατρακύλησαν κι' ἔγιναν ἄμορφες μᾶζες σαρκῶν...

Μεγάλοι-κατὰ φαντασίαν-ποντοπόροι, ποὺ ἄνοιξαν πανιά, γιὰ νὰ κατακτήσουν καινούργιους κόσμους. Ποῦ; Καὶ εἶδαν ξαφνικὰ τὸ карабáκι τῆς χιμαίρας κομματῖα πάνω σὲ μιὰ πέτρα.

Πόσοι καὶ πόσοι ἔβρισκαν πληχτικὴ ὅλη τὴ γῆ κι' ἔλυναν στὴν ἀπεραντοσύνη τῶν οὐρανογραμμῶν, ποὺ τὴν ἔλεγαν φυλακὴ. Βρέθηκαν ὅμως μιὰ μέρα κλεισμένοι σ' ἓνα κελλὶ πραγματικῆς τώρα φυλακῆς ἢ σ' ἓνα πληχτικὸ γραφεῖο, σκυμμένοι χρόνια πολλὰ σ' ἓναν πάγκο ἐργοστασίου, σ' ἓνα κρεβάτι πόνου, σ' ἓνα ἄσυλο, ἢ σὲ μιὰ νευ-

ρολογικὴ κλινικὴ-πλάσματα ἀδύναμα κι' ἄβουλα ἔρμαια τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἀνέμων. Ποιὸς τοὺς φταίει; Ἦτανε τὸ ριζικὸ τους, λένε.

Μεγάλοι, παραγνωρισμένοι (τάχα) καλλιτέχνες, ποὺ μισοῦν θανάσιμα τὴν κοινωνία, γιὰτὶ δὲν ἀναγνώρισε τὸ τάλεντο τους: Συνθέτες καὶ ποιητῆς, συγγραφεῖς καὶ θεατρίνοι, σοφοὶ καὶ ἐφευρέτες. Μιὰ ἀτέλειωτη πομπὴ πονεμένων ἀνθρώπων, ποὺ κουρασμένοι, τσακισμένοι, μὰ σοβαροὶ ὅμως πάντα, βαδίζουν σηκώνοντας τὴ χιμαίρά τους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὴ χιμαίρά τους τὴ λένε «σταυρό». Ἡ δόξα ὑπηρετεῖ τὴ χιμαίρα περισσότερο ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλο πάθος ἢ πόθο.

Χρυσαλλίδες ἀσυλλόγιστες, ποὺ προσελκύσθηκαν ἀπὸ τὸ φῶς. Τὸ φῶς ὅμως ἔχει καὶ φλόγα, καὶ οἱ χρυσαλλίδες ἔκαψαν τὰ χαριτωμένα τους φτερά. Πολὺ εὐκόλα καίγονται τὰ φτερά.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ «ὀδοιοποροῦν κάτω ἀπὸ ἓνα γκριζο οὐρανό, μέσα σὲ κἀτι πεδιάδες σκονισμένες χωρὶς γλῶη, χωρὶς ἓνα γαϊδουράγκαθο, χωρὶς μιὰ τσουνίδα». Κουρασμένοι καὶ ματωμένοι, πατοῦν πάνω σὲ πέτρες, σ' ἀγκάθια μ' ἐπιμονὴ ὅμως κι' ἀφοσίωσι πάντα, πορεύονται πρὸς τὸ μαγικὸ βασίλειο, ποὺ δὲ θὰ εἰσδύσουν σ' αὐτὸ ποτέ.

*

Ἐδῶ, ὅμως, θὰ πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τὴ χιμαίρα ἀπὸ τὴν ὄνειροπόληση. Χιμαίρα, εἶναι ἀρρώστεια, πυρετός, θάνατος. Ὁνειρο εἶναι ἡ εὐγενικὴ φιλοδοξία, ποὺ κινεῖ, ποὺ γιγαντώνει τὸν ἄνθρωπο γιὰ μεγάλα ἔργα. Τὸ ὄνειρο, ὅμως, μπορεῖ νὰ γίνῃ χιμαίρα ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου θ' ἄρρωστήσῃ.

Νέε μου φίλε,

Θὰ σοῦ πῶ ἓνα μυστικὸ, ποὺ δὲν εἶ-

ναι καθόλου μυστικό. "Αν φορέσης μαύρα γυαλιά, θά τὰ δῆς ὅλα μαύρα· κι' ἂν φορέσης ῥοζ, θά τὰ δῆς, τότε, ὅλα ῥόδινα. Μήτε μαύρα ὅμως εἶναι, μήτε ῥόδινα. Εἶναι ὅπως θά τὰ δῆς με' μάτι γυμνό, καθαρό. «Ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός. Ἐάν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἄπλοῦς ἦ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται» (Ματθ. στ' 22).

Ἐπάρχουν ἄρρωστοι, πού τὴν εὐθεία γραμμὴ τῆ βλέπουν καμπύλη. Κι' ἄλλοι δὲν μποροῦν νὰ διακρίνουν σὲ μακρινὴ ἀπόστασι ἢ ἀπὸ κοντά. Δὲ μποροῦν νὰ διαβάσουν οὔτε ἓνα βιβλίον. Μ' ἓνα ζευγάρι γυαλιά, ὅμως, ὅλα πᾶνε καλά.

Γυαλιά, ναί, γιὰ τὰ μάτια τοῦ σώματος. Γιὰ τὰ μάτια, ὅμως, τῆς ψυχῆς; Γιὰ τὸν ψυχικὸ καταρράκτη, γιὰ τὴν πνευματικὴ μυωπία;

Οὔτε ἐγχειρήσεις, οὔτε θεραπείες, οὔτε γυαλιά, οὔτε τηλεσκόπια μποροῦν νὰ κάνουν τίποτα στὴν τύφλωσι τῆς ψυχῆς. Ποιὸς μπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ μιὰ τυφλὴ ψυχὴ; Κι' ὅμως, ὁ Γιατρός ὑπάρχει. Εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, πού ἔβαλε τὸ χέρι του πάνω στὰ μάτια τῶν τυφλῶν, λέγοντας «Ἀνάβλεψον».

«Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ὁποῖος ἀκολουθήσῃ ἐμένα, δὲν θά περπατήσῃ στὸ σκοτάδι, ἀλλὰ θά ἔχη τὸ φῶς τῆς ζωῆς».

Μιλῆσαμε γιὰ τοὺς ὕλιστές χιμαιροκνηγοῦς· ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς πνευματικὸς ρεαλιστές. Ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Δὲν χρειάζεται νὰ πᾶμε πολὺ μακριά, γιὰ νὰ τοὺς ἀνακαλύψουμε. "Αν ῥίξουμε μιὰ ματιὰ πλάι μας, θά τοὺς βροῦμε. Εἶναι οἱ Χριστιανοί, οἱ συνεπεῖς Χριστιανοί. Καί, γιὰ τὴν ἐποχὴ μας, οἱ σημερινοὶ Χριστιανοί. Οἱ Χριστιανοὶ τοῦ 1947(*). Οἱ και-

νούργιοι ἄνθρωποι. Οἱ ἄνθρωποι, πού κατώρθωσαν νὰ πετάξουν ἀπὸ πάνω τους τὶς διάφορες χιμαιρες καὶ τᾶλλα ἄχρηστα βάρη. Πολλοὶ εἶπαν, ὅτι καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι κι' αὐτὸς μιὰ οὐτοπία. Καὶ ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο τῆς οὐτοπίας: εἶναι ρεαλισμὸς. Εἶναι αὐτὴ ἡ καρδιά τῆς ζωῆς.

Ἐάν ζούσαμε, πρὶν δυὸ χιλιάδες χρόνια, σὲ καμιά Ἱερουσαλήμ, ἴσως θά χαρακτηρίζαμε κι' ἐμεῖς σὰν οὐτοπία τὴ θρησκεία μᾶς φούχτας ἀμόρφωτων ἀνθρώπων. Σήμερα, ὅμως; "Ε, σήμερα δὲν εἶναι καθόλου τὸ ἴδιο πράγμα. Τὴ λύτρωσι τὴν εἶδαμε, τὴ βλέπουμε παντοῦ, κάθε ὥρα. Ὁ Χριστιανισμὸς ῥίχνει καταρράχτες φωτὸς στὴ ζωῆ. (Τὸ φῶς δὲν ἔχει οὐτοπίες καὶ χιμαιρες). Ὁ Χριστιανισμὸς φωτίζει ὡς τὴν πιὸ μικρὴ κι' ἀτόμερη γωνιά τῆς ζωῆς: "Ὡς πέρα στὶς βαθεῖες ζουγκλες, πού ἀγριοκνηγοὶ κεφαλῶν, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀντικρύζουν τὸ φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ, γίνονται ἄνθρωποι. Οὐτοπία εἶναι αὐτό;

Ὁ σημερινὸς Χριστιανὸς πλησιάζει, ὅλο καὶ περισσότερο, τὸν Χριστό. Αὐτό εἶναι τὸ σύγχρονο θαῦμα. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ μεγάλῃ ἀλήθεια. Φῶς καρδιάς, φῶς πίστεως, ὑγεία ψυχῆς καὶ ὑγεία μυαλοῦ. Στὸ φῶς δὲν ὑπάρχουν ἐπιφάλτες πυρετοῦ. Ἡ ὑγεία δὲν ἔχει παρακρούσεις.

Πνευματικὸς ρεαλισμὸς. Τὸ ἀντίθετο τοῦ βαρβαρικοῦ ἐγωῖσμοῦ. Ἄλτροῦσμός, πολιτισμὸς ἀγάπης. "Οχι χλιαρὸς αἰσθηματικότητες, ἀλλὰ ἀ γ ἀ π η.

Χειρονομίες, καθὼς ἐκείνου πού βγάζει τὸ ψομὶ ἀπὸ τὸ στόμα του, γιὰ νὰ τὸ δώσῃ στὸν διπλανό του, ἢ τοῦ ἄλ-

(*) Ὁ ἀνεγνωστὴς ἄς δῆ πάλι τὸ κῆθρο

τοῦ Π. Μ = λ ι γ η. «Σύγχρονισμὸς Χριστιανισμὸς», Ἀκτίνες 1947 σελ. 145-151.

λου, πού μπαίνει στήν πυρκαϊά ἢ πέφτει στοῦ ποτάμι, γιά νά σώση μιὰ ψυχή, δέν εἶναι χλιαρή αἰσθηματολογία.

Ὁ Χριστιανός τοῦ καιροῦ μας δέν εἶναι ὄνειροπόλος, χιμαιροπλάστης. Ξέρει, ὅτι Ἐλδοράδα δέν ὑπάρχουν, ἀλλά καί ἂν ὑπάρχουν δέν ἔχουν καμμιά ἀξία. Σπιναλόγκες ὅμως, ἔ, Σπιναλόγκες ὑπάρχουν. Καί Νησιά τοῦ Διαβόλου, ὡς πέρασι ἀκόμη (κτύταξε τῆς «Ἀκτίνες» τεύχος 68, σελ. 207), κι' ἔγκαιρα ἀνθρωποκτονεῖον καί σφουγκαράδες καί ψαράδες μαργαριταριῶν καί σκλάβοι καί εἰλωτες καί ἀνθρωποπάζαρα καί ψυχές πατημένες: ἀμίλητες κι' ἀγέλαστες καί βαρεῖες ἀπό στεναγμούς.

Αὐτά τὰ ξέρει ὁ Χριστιανός τοῦ καιροῦ μας, καλύτερα ἀπό κάθε ἄλλον.

Ὁ Χριστιανός τοῦ καιροῦ μας ξέρει, πῶς θά διατηρήσῃ τὴν αὐτοκυριαρχία του, σ' ὁποιαδήποτε κακοτοπιά τῆς ζωῆς. Τῆς διάφορες δυσκολίες τῆς πηδᾶσαν παλληκάρι. Ξέρει πῶς ὅλα (τὰ ἐδῶ) περνοῦν: πρόσκαιρα πράματα, στιγμῆς στήν αἰωνιότητα. Ξέρει ἀκόμα, τί τεράστια δύναμη ἔχει ἡ ψυχὴ του, πόση καί τί εἶδους δύναμη τὸ σῶμα του. Δέν

κάνει πλαδαροὺς συμβιβασμοὺς μὲ τὴ συνείδησή του. Ξέρει, πῶς θά ὀδηγήσῃ τὰ βήματά του μακριὰ ἀπὸ τὰ δοκάνια, πού στήνει στοῦ δρόμου του τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ: πού καιροφυλακτεῖ παντοῦ, εἶναι παντοῦ, ἀφοῦ εἶναι μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπο.

Οἱ ὕγιεις, οἱ ζωντανοὶ ἄνθρωποι δέν πέφτουν σὲ νάρκη. Μὲ ἀνοιχτὰ πάντα κι' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς. Ἐδῶ εἶναι ὅλα φωτισμένα. Τὸ φῶς αὐτὸ εἶναι μέσα στήν ψυχὴ σου. Εἶναι τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, πού δέν σβύνει ποτέ, δέν θά σβύσῃ ποτέ, δέν ἀφίνει τίποτε στοῦ σκοτάδι.

Εἶναι τὸ γλυκὺ κι' ἀπαλὸ φῶς, πού δέν καίει τὰ χαριτωμένα φτερά, πού δέν τυφλώνει τὰ μάτια. Διαλύει ὅμως τὰ φαντάσματα τῶν χιμαιῶν καί τῆς σκιῆς, χωρὶς νὰ καταστρέφῃ.

Εἶναι τὸ Φῶς τοῦ Χριστοῦ.

Φῶς!

Ἴδου ἡ λύσι τοῦ προβλήματος τῶν χιμαιῶν.

Φῶς πού ἐλευθερώνει καί ὀδηγεῖ στὴ Ζωή.

Ὅταν τὸ παραπέτασμα σχισθεῖ
καί μέσ' τὸ Φῶς βροθεῖς, μὲ νέες αἰσθή-
σεις,
θὰν' ὅλα μακρυνά...

—Σῶμα κρυτό, εὐθραστο κι' ἄθλιο...

θ' ἀπλώσεις
ἀστραφτερά νέα φτερά
στ' ἀφθαρτά

καί στὰ μυστικά
κι' αἰώνια
πάν' ἀπ' τῆς ἐποχῆς, πέρ' ἀπ' τὸ χρόνια...

Τώρα
μιὰ νέα χρυσαυγὴ,
σιγὰ-σιγὰ
γλυκοχαράζει ἐντὸς μου.

Ὅλα ξεχάστηκαν:

πάθη
καί λάθη
κι' ὑπνοφαντασίες.

Ξεχάστηκε, τώρα κι' αὐτός, «ὁ πρῶτος
[θάνατός μου]...

ΣΤ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

Η ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΦΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ

Ἐπανελημμένους ἕως τώρα αἱ σελίδες τῶν «Ἀκτινῶν» ἀπησχολήθησαν μετὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ἀρκετὰ ἄρθρα ἔχουν γραφῆ γύρω ἀπὸ τὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα, πού ἀφορᾷ εἰς αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως. Ἐχει τονισθῆ ἀκόμη-διὰ νὰ γίνῃ σαφῆς ἡ ἀξία καὶ ἡ θέσις τῶν φυσικῶν νόμων ἐξ ἐπόψεως κοσμοθεωριακῆς-ὁ στατιστικὸς χαρακτήρ τῶν νόμων τῆς φύσεως μετὰ γνώμας πολλῶν συγχρόνων ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων(1). Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον ἀνήκει μία ἄλλη ἀποστολή. Νὰ καταστήσῃ ἐμφανῆ αὐτὸν τοῦτον τὸν στατιστικὸν χαρακτήρα τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὅπως τὸν δέχεται ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη. Νὰ εἰσέλθῃ, ὅσον τὸ δυνατόν, βαθύτερα εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἀνάγλυφον καὶ παραστατικὴν τὴν εἰκόνα τῆς στατιστικῆς ὕφης του.

*
Θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ κάτι πολὺ γνωστόν. Καὶ πολὺ γνωστόν εἰς τὴν ἐποχὴν μας εἶναι αἱ διάφοροι στατιστικά, πού γίνονται κάθε ἡμέραν διὰ τὴν μελέτην πολλῶν προβλημάτων. Στατιστικά τῶν γενήσεων, τῶν θανάτων, τῶν προσβαλλομένων ἀπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν

ἄλλην ἀσθένειαν, τῶν πυροπαθῶν ἢ τῶν ἀναπήρων ἐνὸς πολέμου. Στατιστικά ἀκόμη τῶν προϊόντων παραγωγῆς ἢ καταναλώσεως καὶ τόσαι ἄλλαι στατιστικά, μετὰ τὰς ὁποίας μᾶς ἔχει συνηθίσει ἡ καθημερινὴ ζωὴ. Κάθε στατιστικὴ καὶ ἕνας μέσος ὄρος. Κάθε μέσος ὄρος καὶ ἕνα συμπέρασμα στατιστικόν, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἀναλόγως δύναται νὰ στηριχθῆ μία προοπτικὴ ἢ καὶ μία γραμμὴ πορείας διὰ τὸ μέλλον.

Νὰ φαντασθῶμεν τώρα ὅτι τέτοιοι μέσοι ὄροι, συμπέρασματα στατιστικῶν μετρήσεων ἐπάνω εἰς τὴν Φύσιν, εἶναι οἱ νόμοι τῆς Φυσικῆς; Πολὺ τολμηρὸν θὰ φανῆ τὸ ἐγγχείρημα δι' ὅσους δὲν ἔχουν ὑπ' ὄψει τοὺς τὴν ὁμολογίαν τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ζωηρὰ ἢ ἀντιθεσις, τὴν ὅποιαν παρουσιάζει ἡ ἀντίληψις αὐτὴ πρὸς ὅτι ἐπιστεῦθη εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν περὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὡς ἐπιστημονικοῦ ἐξαγομένου, ὡς ἀπολύτου δεδομένου. Ὁ φυσικὸς νόμος, ὅπως τὸν διετύπωσεν ἡ ἐπιστήμη, ἐθεωρεῖτο ὡς κάτι τὸ ἀκαμπτὸν καὶ ἀναλλοίωτον. Συχνῆ ἦτο ἡ φράσις, πού ἐφέρετο εἰς τὰ χεῖλη ἐπιστημόνων καὶ μὴ καὶ πού εὐκόλα τὴν εὐρισκῆς ἀκόμη καὶ εἰς βιβλία, πού δὲν εἶχαν καμμίαν σχέσιν μετὰ τὴν ἐπιστήμην: Νόμοι ἀκαμπτοὶ καὶ ἀναλλοίωτοι, σταθεροὶ καὶ χαλύβδινοι κυβερνοῦν ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου. Καὶ νὰ τί ἐσήμαινε αὐτό. Ἐσήμαινε ὅτι οἱ νόμοι τῆς Φυσικῆς εἰς τὴν μαθηματικὴν των ποσοτικὴν ἔκφρασιν δὲν γνωρίζουν τί θὰ εἴπῃ ἐξαιρέσις, ἀλλ' ἐφαρμόζονται πάντοτε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπὶ

(1) Βλέπε ἄρθρον Δ.Κ. «Ἡ ἔννοια τοῦ φυσικοῦ νόμου», Ἀκτίνες 1945 σ. 70.

Ἡ ἀναγνώστης θὰ ἀντιληφθῆ τὴν θέσιν τοῦ εἰδικοῦ τούτου θέματος εἰς τὸ ὅλον ζήτημα τὸ σχετικὸν μετὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὰς ἐναντίον τῆς ἐνοστάσεως ἀπὸ τὴν ἀποφιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἂν διαβάσῃ τὴν Διακρίβιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, σελ. 30 ἐπ. 86 ἐπ.

τῶν ὁμοίων περιπτώσεων, χωρίς καμμίαν ἀπόκλισιν. Οἱ μαθηματικοὶ τύποι μὲ τοὺς ὁποίους ἐκφράζονται αἱ ποσοτικαὶ σχέσεις τῶν φυσικῶν μεγεθῶν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ δίδουν πάντοτε, διὰ τῆς λογιστικῆς ὁδοῦ, τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα, πού δίδει ἡ γύρω Φύσις διὰ τοῦ πειράματος ἢ τῆς παρατηρήσεως. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀκάμπτου φυσικοῦ νόμου: Τελεία καὶ παντοτεινὴ συμφωνία μεταξύ τῆς φύσεως, ὡς σκηνῆς δράσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν φυσικῶν νόμων, ὅπως τοὺς διατυπώνει καὶ τοὺς ἐφαρμόζει ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη, ἀφ' ἑτέρου.

Ἀντίληψις παλαιά, γνήσιον τέκνον τῆς ἐποχῆς τῆς. Μιάς ἐποχῆς, πού δὲν εἶχε τὰ μέσα τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἐποχῆς, πού εἶδε εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν. Τότε προβάλλει ὡς δόγμα καὶ ἡ περὶ τῆς ἀκαμψίας τῶν φυσικῶν νόμων ἀντίληψις. Ἀκαμψία χωρίς ἐξαίρεσιν ἐνόμιζαν ὅτι βασιλεύει παντοῦ. Καὶ ἂν ἐτύχαιε κατὰ σύμπτωσιν «κάτι» εἰς τὸν δρόμον τῆς Ἱστορίας, πού ἔθραυε αὐτὸν τὸν κανόνα, αὐτὸ τὸ «κάτι» τὸ κατήργει... ἡ ἀκαμψία τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὅπισω ἀπὸ τὴν ὁποίαν φυσικὰ ἐκρύπτετο τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀκαμπτὸς ἀρνητικὴ στάσις πρὸς κάθε πραγματικότητα, μὴ ἐπιδεχομένη τὴν ἰδικὴν του ψηλάφωσιν. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν γεγονότων τοῦ κόσμου δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη θέσις διὰ κάτι, πού δὲν εἶναι ἐξαγόμενον τῶν νόμων τῆς Φυσικῆς, ὅπως τοὺς ἐφανταζόμεθα. Ὅτι διεφώνει πρὸς τοὺς «νόμους» τῆς Φυσικῆς ἔπρεπε νὰ ἦτο «μῦθος», πλάνη, φαντασιοπληξία..., ποτέ πραγματικὸν γεγονός. Ποιὸς θὰ ἐτόλμα νὰ ἔχη ἀντιρρήσεις εἰς μίαν τόσον ὑπερβολικὴν ἀξίωσιν; Ἡ περιφρόνησις καὶ τὸ κοινὸν βνείδος τὸν ἐπερίμενε.

*

Καὶ ὁμως, Οἱ νόμοι τῆς φυσικῆς ἔχουν στατιστικὴν ὕψην. Τὸ βλέπομεν καθαρὰ εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον εὐρίσκονται καὶ διατυπώνονται, ὅταν διατυπώνονται μὲ ὀρισμένην μαθηματικὴν ἔκφρασιν. Κάθε τέτοια ἔκφρασις δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἔκφρασις τοῦ μέσου ὄρου διαφορετικῶν ἐξαγομένων πολλῶν μετρήσεων τοῦ αὐτοῦ φαινομένου, ἐπαναληφθέντος φυσικῶς ἢ τεχνητῶς. Αἱ ἐκφράσεις τοῦ νόμου τῆς βαρύτητος διὰ τὰ πίπτοντα σώματα π. χ. εἶναι μέσοι ὄροι πολλῶν παρατηρήσεων. Τὰ διαφορετικά αὐτὰ ἐξαγόμενα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνουσι ἀντιληπτά εἰς ἕνα ἄνθρωπον, πού ἐργάζεται μὲ μεθόδους χονδροειδεῖς καὶ μὲ ὄργανα ὄχι εὐαίσθητα. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν διαφορετικὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν οὐρανίων σωμάτων μὲ μόνην τὴν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ παρατήρησιν, χωρίς τὴν βοήθειαν τοῦ τηλεσκοπίου ἢ ὀρισμένων μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν γνώσεων; Ἡ ἀνθρωπίνη αἰσθησις εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἔστερημένη παντός λεπτοτέρου θεωρητικοῦ ἢ τεχνικοῦ βοηθήματος ἐξίσωνε τὰς ἀποστάσεις καὶ ἐξηφάνιζε τὰς διαφορὰς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων. Ὅσον ὁμως αἱ μέθοδοι τῆς ἐρεύνης γίνονται λεπτότεραι καὶ ὅσον τὰ ἐπιστημονικά μας ὄργανα προικίζονται μὲ μεγαλυτέραν εὐαισθησίαν, τόσον καθίστανται φανεραὶ ἄλλοτε ἄλλοτε ἐξαγόμενων, ἐπὶ μετρήσεων πού ἔδιδον τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον. Καὶ τότε δὲν ἔμπορεῖ νὰ γίνεταί λόγος περὶ ἀκαμψίας τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ στατιστικὴ ὕψη τῶν εἶναι ἔκδηλος πλέον.

Τὸ ἴδιον ἰσχύει ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς «θεωρητικούς νόμους», δι' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι προβάλλουν ὡς ἀπόρροια βαθυ-

τέρας λογικῆς καὶ μαθηματικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκάστοτε ἐπιστημονικῶν θεωριῶν. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπατᾷ τὸ γεγονός ὅτι πρόκειται περὶ λογικῶν θεωρητικῶν ἀσυνεπειῶν, περὶ πορισμάτων μιᾶς θεωρίας, διότι καὶ αἱ θεωρίαι διαμορφώνονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εὐρίσκουν δι' αὐτῶν τὴν δικαιολογίαν των οἱ προηγουμένως στατιστικῶς συναχθέντες ἐμπειρικοὶ νόμοι. "Ἐπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ θεωρητικοὶ νόμοι περιμένουν τὸν ἔλεγχον των⁽²⁾. Καὶ ὁ πειραματικὸς ἔλεγχος δὲν ἐννοεῖται παρὰ στατιστικῶς.

Τὴν στατιστικὴν ὕψην τῶν φυσικῶν νόμων τὴν εὐνοεῖ σήμερον καὶ ἡ γενικῶς παραδεκτὴ ἀσυνέχεια. Ἡ ὕλη, ἡ ἐνέργεια, τὸ φῶς, ὁ ἠλεκτρισμός... ἀποτελοῦνται, κατὰ τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις, ἀπὸ ἓνα πλῆθος μικροτάτων μονάδων, ἀτόμων, κβάντων, φωτονίων, ἠλεκτρονίων κλπ. Ἐπάνω δὲ εἰς αὐτὰ τὰ πλῆθη μόνον εἶναι δυνατόν νὰ νοηθοῦν στατιστικαί ἔρευναι καὶ στατιστικὰ συμπεράσματα. Στατιστικὴ ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς μονάδος εἶναι κάτι, ποῦ δὲν ἔχει νόημα. Ἄλλ' οἱ φορεῖς τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐνέργεια, προβάλλουν σήμερα ὡς ὀντότητες ἀσυνεχεῖς, ὡς συγκροτήματα πλήθους μικροτάτων αὐτοτελῶν μονάδων. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀπαραίτητον βᾶθρον, ποῦ εὐνοεῖ στατιστικὸς ὑπολογισμὸς καὶ ἔξαγωγήν μέσων ὄρων.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν: "Ἄν ἐγνωρίζαμεν τὰς ἰδιότητας καὶ τὸν ἐπακριβῆ τρόπον τῆς ἐνεργείας κάθε μιᾶς ἐξ αὐτῶν τῶν μονάδων θὰ ἠδυνάμεθα διὰ τοῦ λογισμοῦ νὰ εὐρωμεν εἰς κάθε μεμονωμένην περίπτωσιν τὰς ἰδιότητας τοῦ συ-

κροτήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦν, χωρὶς νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὴν στατιστικὴν. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ τόσο ἀπλᾶ τὰ πράγματα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ βαθυτάτη ἀγνοία μας γύρω ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν μονάδων αὐτῶν, ποῦ ἐπέχουν θεῖον οἰκοδομικῶν λίθων εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ Σύμπαντος. Θεωρητικὰ κατασκευάσματα εἶναι αἱ μονάδες αὐταί, προικισμένοι μὲ ὄσας ἰδιότητας τοὺς ἀπέδωκεν ἡ θεωρία. Τὰς περισσοτέρας ἐξ αὐτῶν δὲν τὰς εἶδε ἀνθρώπινος ὀφθαλμός, ὅσον ἐξωπλισμένος καὶ ἂν εὐρέθη χάρις εἰς τὰ σύγχρονα μέσα. Μόλις τὰ ἀποτελέσματα τῆς δράσεώς των δυνάμεθα νὰ συλλάθωμεν. Ἄλλὰ τότε εἶναι φυσικὸν νὰ προσφεύγωμεν εἰς τοὺς στατιστικὸς νόμους. Ἡ ἔλλειψις βαθυτέρας γνώσεως τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου δηγεῖ εἰς τὴν στατιστικὴν. "Ἄν μία ἀσφαλιστικὴ ἔταιρεία εἶχε τὸν τρόπον νὰ προσδιορίσῃ τὸν ἀκριβῆ χρόνον τοῦ θανάτου ἑνὸς ἀτόμου, δὲν θὰ εἶχε ἀνάγκην ἀπὸ καμίαν προγενεστέραν στατιστικὴν θανάτων. Ἡ ἀγνοία ὑπαγορεύει τὴν ἀνάγκην τοῦ στατιστικοῦ νόμου, ἔλλειψις ἄλλου ἀκριβεστοῦ ὄργανου.

Ἡ ἐπιστῆμη δὲν κατάρθωσε δυστυχῶς νὰ περιορίσῃ ἀπολύτως τὴν ἀγνοίαν τοῦ ἀνθρώπου. Παρ' ὅλας τὰς προόδους καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τῆς. Παρ' ὅλην τὴν ἱκανότητά της νὰ προβλέπῃ καὶ νὰ προλέγῃ πολλὰ φυσικὰ γεγονότα τοῦ μέλλοντος, ὅπως π. χ. τὰ ἀστερονομικὰ φαινόμενα. Ἄλλο τὸ προβλέπειν καὶ ἄλλο τὸ ἐννοεῖν. Δύναται κανεὶς νὰ προβλέπῃ χωρὶς νὰ ἐννοῇ. Ἀπλοῖκοι χωρικοὶ προβλέπουν καταιγίδας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἔχουν καμίαν βαθυτέραν μετεωρολογικὴν γνῶσιν. Καὶ ἡ ἐπιστῆμη ἐπέτυχε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἱκανότητα νὰ προβλέπωμεν, ἀλλ' ἠτοχῆσεν εἰς τὸ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἐννοήσωμεν. Διότι ἂν ἐν-

(2) Βλέπε ἀρθρον: Ρ. Δαμιανοῦ «Ἐποθέσεις καὶ θεωρίαι εἰς τὴν Φυσικὴν». Ἀκτίνες 1945 σελ. 233.

νοεῖν» σημαίνει ἀνάλυσιν ἐνὸς φαινομένου εἰς ἀπλούστερα ἀλλ' οἰκειότερα στοιχεῖα (κριτήριον τοῦ Descartes) ἐκεῖνο πού ἐπέτυχε ἡ ἐπιστήμη μὲ τὴν προσφιλή της μέθοδον τῆς ἀναλύσεως εἶναι στοιχεῖα, ἐντελῶς ξένα καὶ ἀγνώριμα, ἀνήκοντα εἰς χώραν ἔξ ὀλοκλήρου διάφορον ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν ἰδικόν μας. Ἄν πάλιν «ἐννοεῖν» σημαίνει τὴν ἱκανότητα πρὸς σχηματισμὸν παραστατικῆς μηχανικῆς εἰκόνας τοῦ φαινομένου, πάλιν ἀγνοοῦμεν, διότι οὐδεμία εἰκὼν σήμερον δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν πραγματικὴν ἐσωτερικὴν δομὴν τοῦ αὐτοῦ.

Εἰς τὴν βαθεῖαν δὲ αὐτὴν ἀγνοίαν προστίθεται καὶ ἄλλη ἀδυναμία μας, πού μᾶς ἀναγκάζει νὰ στρεφώμεθα πρὸς τοὺς στατιστικούς νόμους. Ἡ ἀδυναμία τῶν Μαθηματικῶν πού ἀδυνατοῦν νὰ περιλάβουν ὅλα τὰ φαινόμενα. Δὲν μεταφράζονται ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου εἰς μαθηματικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἂν πριορισθῶμεν μόνον εἰς ἐκεῖνα πού δύναται νὰ παρασταθοῦν μαθηματικῶς παρεμβαίνει ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον διαθέτομεν διὰ τὴν λύσιν καὶ τοῦ ἀπλουστεροῦ προβλήματος. Ἐνα μόνον κυβικὸν ἑκατοστὸν ἀερίου θερμοκρασίας 0° ὑπὸ συνήθη πίεσιν περιλαμβάνει 3×10^{10} (τὸν ἀριθμὸν πού ἐκφράζει τὸ 3 ἀκολουθοῦμενον ἀπὸ 19 μηδενικά δηλ. 30 πεντάκις ἑκατομμύρια) μόρια. Διὰ μίαν αὐστηρῶς μαθηματικὴν καὶ ὄχι στατιστικὴν λύσιν ἐνὸς οἰουδήποτε προβλήματος σχετικοῦ μὲ τόσοσὺν ὀλίγην ποσότητα ἀερίου, θὰ ἐχρειάζοντο 3×10^{10} ἐξισώσεις μὲ ἰσαριθμούς ἀγνώστους. Ἀλλὰ διὰ νὰ λυθῇ ἓνα τέτοιο πρόβλημα θὰ ἐχρειάζοντο κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Borel περισσότεραι ἀπὸ 20 δισεκατομμύρια ἀνθρώπινα ζωαί. Χρόνος μακρότατος πού ἴσως οὔτε ἡ Γῆ ὡς πλανήτης νὰ μὴ τὸν

ἔχη διανύσει. Ἐνῶ ἡ κινητικὴ θεωρία τῶν ἀερίων πού στηρίζεται «στατιστικῶς εἰς τὴν μέσην μᾶζαν καὶ τὴν μέσην ταχύτητα ἐπιτρέπει τὴν εὐκολον λύσιν μεγάλου ἀριθμοῦ προβλημάτων δι' οἰονδήποτε ὄγκον τοῦ ἀερίου»⁽³⁾.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀντιμετωπίζει κανεὶς μίαν δικαιολογημένην ἀπορίαν. Ἐάν οἱ νόμοι τῆς Φυσικῆς ἔχουν στατιστικὴν συγκρότησιν, πῶς τότε ἤμπορεσε νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο δημιούργημα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, πού λέγεται ἐπιστήμη τῆς Φύσεως; Ἐάν οἱ νόμοι μας στεροῦνται τῆς ἀλυγίστου σταθερότητος καὶ ἀκριθείας, πῶς ἠδυνήθησαν νὰ βαστάσουν τὸ βάρος μιᾶς νεωτέρας Φυσικῆς, πού κατέπληξε τὸν κόσμον μὲ τὰς κατακτητικῆς της καὶ μὲ τὴν τεχνικὴν της; Καὶ ὁμοιάζει λοιπὸν ἡ ἐπιστήμη, πού ὑπῆρξε τὸ καύχημά μας, μὲ μερικὰς... μετεωρολογικὰς προγνώσεις τοῦ καιροῦ; Εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δύναται νὰ δοθῇ θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ ἀπάντησις, ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως. Ἐπερίμεναν τὸ 1758 οἱ ἀστρονόμοι τὸν κομήτην Halley καὶ ὁ κομήτης δὲν ἦλθε⁽⁴⁾ κατὰ τὸν ὑπολογισθέντα, λόγῳ ἀπροβλέπτων παρέλξεων, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἐρχεται πολλὰς φορὰς καὶ... ἡ βροχή. Ὑπελόγησεν ὁ Levertier τὴν θέσιν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ὁ Πλανήτης εὑρέθη ἐγγύτατα πρὸς τὴν ὑποδειχθεῖσαν θέσιν. Ἐξαρτᾶται κάθε φορὰν ἀπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦμεν. Οἱ νόμοι τῆς κινήσεως τῶν κομητῶν δὲν ἦτο δυνατόν ποτὲ νὰ ἔχουν τὴν ἀκρίβειαν τῶν πλανητικῶν νόμων, ἐφ' ὅσον οἱ πλανῆται περισσότερον παντὸς ἄλλου οὐρανίου σώματος

(3) Lecomte du Noüy: L' homme devant la science. Paris 1939, p. 66.

(4) Δ. Α. Γ. Ἰ. ν. ἡ. τ. ο. «Μαθήματα Ἀστρονομίας» Ἀθήναι 1929 σελ. 212.

ὑπῆρξαν ὁ στόχος τῆς ἐρεύνης τοῦ οὐ-
ρανοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος (6).

Ἄλλ' ἡ ἀκριβεία τοῦ στατιστικοῦ νό-
μου συνδέεται στενῶς μὲ τὸ πλῆθος τῶν
περιπτώσεων, τῶν ὁποίων τὸν μέσον ὄ-
ρον ἐκπροσωπεῖ. Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ
εὕρῃ ποία ἡ ἀναλογία τῶν γεννήσεων
ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν εἰς τὸν κόσμον,
θὰ κατέληγεν εἰς τὰ πλεον ἀντιφατικὰ
συμπεράσματα, ἐάν περιώριζε τὴν στα-
τιστικὴν ἔρευνάν του ἐπὶ μικρῶν ἀνθρω-
πίνων ὁμάδων, συγκροτουμένων ἀπὸ μί-
αν ἢ ὀλίγας μόνον οἰκογενείας. Ἄλλοῦ
θὰ προέκυπτεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγο-
ριῶν, πού γεννῶνται, εἶναι μεγαλύτερος
ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν κοριτσιῶν, ἀλλοῦ
ὅτι εἶναι ἴσος καὶ ἀλλοῦ ὅτι εἶναι μι-
κρότερος. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ
ἀσφαλῆ συμπεράσματα μία τέτοια στα-
τιστικὴ.

Ὅταν ὁμως ἐπέκτεινῃ τὴν στατιστι-
κὴν του ἔρευναν ἐπὶ μεγαλύτερων ὁ-
μάδων, ἐπὶ πόλεων, ἐπὶ ἐθνῶν ἢ ἡπεί-
ρων ὀλοκλήρων θὰ καταλήξῃ εἰς ἀπο-
τελέσματα, πού πολὺ ὀλίγον θὰ δια-
φέρουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καὶ τοῦ-
το θὰ εἶναι μία ἐγγύησις περὶ τῆς με-
γαλυτέρας ἀκριβείας τῶν συμπερασμά-
των του. Ὁ κατωτέρω πίναξ μᾶς δίδει
μίαν εἰκόνα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσε-
ων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν, πού εὐρέ-
θη εἰς διάφορα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Ἐπὶ
1000 γεννήσεων κοριτσιῶν ἔχομεν διὰ
τάς γεννήσεις ἀγοριῶν τοὺς ἀκολου-
θοῦς ἀριθμοὺς τοῦ πίνακος (6):

Γαλλία	1047	Νορβηγία	1056	Φινλανδία	1049
Ἄγγλια	1063	Ὀλλανδία	1047	Ἑλλάς	1138
Βέλγιον	1047	Ἀυστρία	1053	Ἰταλία	1063
Πρωσσία	1053	Ἰσπανία	1083	Ρουμανία	1108

Ὅσον λοιπὸν αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν

(5) Σ. Πλακίδου: «Ὁ Γαλαξίας καὶ ἡ
σχέσις του πρὸς τὸ Σόμπαν» Ἀθήναι 1939
σελ. 1 καὶ 5.

(6) Lecomte du Noüy: μν. ἔργ. σ. 60.

ἀτόμων ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζομεν μί-
αν στατιστικὴν, τόσοσιν ἀσφαλέστερον
εἶναι τὸ συμπέρασμά μας, τόσοσιν ἀκρι-
θέστερος ὁ μέσος ὄρος μας. Οἱ στα-
τιστικοὶ νόμοι πρέπει νὰ εἶναι οἱ ἐν-
δομοὶ τῶν μεγάλων ἀριθμῶν.

*

Ἡ οὐσία τοῦ στατιστικοῦ νόμου συν-
δέεται ἀναποσπάστως μὲ τὴν ἔννοιαν
τῆς πιθανότητος, μὲ τὴν βοήθει-
αν τῆς ὁποίας εὐρίσκει τὴν τελειοτέ-
ραν ἔκφρασίν της. Θὰ καταφύγωμεν
εἰς ἓνα παράδειγμα, πού θὰ εἶναι ἀ-
πλοῦν καὶ σαφές. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅ-
τι ἔχομεν 20 σφαίρας μικράς, (10 λευ-
κάς καὶ 10 μαύρας) εἰς τὸ μέγεθος τῶν
παιδικῶν βῶλων, τοποθετημένας μέσα
εἰς ἓνα δοκιμαστικὸν σωλῆνα χημικοῦ
ἐργαστηρίου κατὰ τρόπον, πού ἡ μία
νὰ κεῖται ἄνωθεν τῆς ἄλλης. Οἱ τρόποι
μὲ τοὺς ὁποίους ἤμποροῦμεν νὰ τοπο-
θετήσωμεν αὐτάς τὰς σφαίρας μέσα
εἰς τὸν σωλῆνα εἶναι πάρα πολλοί.
Ἄλλ' ἡμεῖς ἄς περιορισθῶμεν νὰ πα-
ρακολουθήσωμεν τί ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ
(ἐάν ἐργαζόμεθα μὲ τὰς 20 αὐτάς
σφαίρας) εἰς τὸ κάτω ἡμισυ τοῦ σω-
λῆνος μας, πού δὲν χωρεῖ παρά μό-
νον 10 σφαίρας. Τὸ κάτω ἡμισυ τοῦ
σωλῆνος δύναται νὰ γεμισθῇ ἢ μὲ 10
λευκάς σφαίρας ἢ μὲ 9 λευκάς καὶ μί-
αν μαύρην ἢ μὲ 8 λευκάς καὶ 2 μαύ-
ρας κ.ο.κ. ἢ τέλος ἤμπορεῖ ὄλαι αἱ
σφαῖραι εἰς αὐτὸ νὰ εἶναι μαύραι. Εἰς
τὴν πρώτην περίπτωσιν δὲν εἶναι ἓνας
ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ
τοποθετηθοῦν αἱ 10 λευκαὶ σφαῖραι εἰς
τὸ κάτω ἡμισυ τοῦ σωλῆνος. Εἶναι πολ-
λοί, δηλ.: $13\ 168\ 189\ 440\ 000 = 10! / 10!$
Τόσοι, ὅσον τὸ τετράγωνον τῶν μετα-
θέσεων τῶν 10 πραγμάτων. Τὸν ἀρι-
θμὸν αὐτὸν θὰ τὸν γράφωμεν χάριν
συντομίας εἰς τὴν συνέχειαν μὲ τὸ
γράμμα Α. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἄλλας

περιπτώσεις, συνυπάρξεως λευκῶν καὶ μαύρων σφαιρῶν εἰς τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σωλήνος, ὁ κατωτέρω πίναξ μᾶς διδει πόσοι τρόποι τοποθετήσεως τῶν σφαιρῶν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν κάθε περίπτωσιν.

Πίναξ (7)		
Περίπτωσις	Ἀριθμὸς μεταθέσεων	Ἀντιστοιχος πιθανότης
10 λευκαὶ	A	0,0000054
9λ καὶ 1μ	100×A	0,00054
8λ καὶ 2μ	2025×A	0,01097
7λ καὶ 3μ	14400×A	0,0780
6λ καὶ 4μ	44100×A	0,2388
5λ καὶ 5μ	63504×A	0,3439
4λ καὶ 6μ	44100×A	0,2388
3λ καὶ 7μ	14400×A	0,0780
2λ καὶ 8μ	2025×A	0,01097
1λ καὶ 9μ	100×A	0,00054
10 μῆραι	A	0,0000054

Ἡ προσεκτικώτερα μελέτη τοῦ πίνακος αὐτοῦ διδει πολὺ ἐνδιαφέρονται πορίσματα. Ὅσον πλησιάζομεν τὴν περίπτωσιν τῆς ὁμοιομόρφου μειξεως τῶν σφαιρῶν τόσοον μεγαλύτερος γίνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταθέσεων. Καὶ ὅσον ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τῆς ἴσης κατανομῆς (τῶν 5 σφαιρῶν ἀπὸ κάθε χρῶμα) τόσοον μικροτέρα γίνεται ἡ ἀντιστοιχος πιθανότης. Ἡ περίπτωση τῆς ἴσης κατανομῆς παρουσιάζεται ὡς πιθανωτέρα ὄλων τῶν ἄλλων περιπτώσεων. Ἐν λοιπὸν ὁ ὀσλήν μας συγκοινωνῆ με ἐν δοχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ περάσουν ἐλεύθερα καὶ νὰ ἀνακινηθοῦν αἱ 20 σφαῖραι, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν, ἔπειτα ἀπὸ μίαν τέτοιαν ἀνακίνησιν καὶ ἐλεύθεραν ἐπάνοδον τῶν σφαιρῶν εἰς τὸν σωλήνα εἶναι τοῦτο: ὅτι εἰς τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σωλήνος 8λ εὔρεθοῦν 5 λευκαὶ μαζὶ με 5 μαύρας σφαίρας. Θὰ περιμένωμεν ἕνα τέτοιο ἀποτέλεσμα ὄχι ὡς τὸ μόνον δυ-

νατόν, διότι τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ συγκεντρώνει τὰς περισσότερας πιθανότητας, ὡς προερχόμενον ἀπὸ μεγαλύτερον ἀριθμὸν μεταθέσεων.

Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχομεν ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τῆς ποσοτικῆς ἐκφράσεως τοῦ φυσικοῦ νόμου. Ὁ φυσικὸς νόμος ἐκφράζει τὸ περισσότερο πιθανὸν ἀποτέλεσμα τῆς πορείας μᾶς καταστάσεως, πού ἐξέκίνησε ἀπὸ ὀρισμένα δεδομένα. Εἰς τὸ παράδειγμα μᾶς δυνατὰ εἶναι ὄλα τὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἡ ἐμφάνισις εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ σωλήνος 10 σφαιρῶν με τὸ αὐτὸ χρῶμα εἶναι κί' αὐτὴ ἀκόμη ἕνα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, πού δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν. Δὲν ἔπεται ὁμως με τοῦτο ὅτι ὄλα τὰ ἀποτελέσματα εἶναι καὶ ἐξ ἴσου πιθανά. Ἄλλα εἶναι περισσότερο καὶ ἄλλα ὀλιγώτερον πιθανά. Καὶ ἂν ὁ φυσικὸς νόμος ἐκφράξῃ τὸ πιθανώτερον μεταξὺ τῶν ἀποτελεσμάτων, δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι προεξοφλεῖ 100% τὴν ἀπάντησιν, πού θὰ δώσῃ ἡ Φύσις εἰς τὸ πείραμα ἢ εἰς τὴν παρατήρησιν μας. Θὰ προβάλλουν καὶ ἀποτελέσματα, πού δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν πιθανωτέραν περίπτωσιν. Ἀποτελέσματα διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα, πού ἐκφράζει ὁ νόμος. (Εἰναι αἱ λεγόμεναι κυμάνσεις (fluctuations)). Καὶ ἐκ τούτων συνηθέστερα εἶναι ἐκεῖναι πού εὔρισκονται ἐγγύτερα εἰς τὴν περισσότερο πιθανὴν περίπτωσιν.

Ἄλλὰ καὶ με τὴν γνώσιν τοῦ πιθανωτέρου ἀποτελέσματος, μᾶς μένει ἄγνωστος ἡ ἰδιαιτέρα κάθε φοράν ἀπάντησις τῆς Φύσεως. Ἡμπορεῖ νὰ γνωρίζωμεν πόσοι θὰ ἀποθάνουν ἐντὸς τοῦ ἔτους μέσα εἰς μίαν πόλιν, δὲν εἰδεύρομεν ὁμως ποῖοι θὰ ἀποθάνουν. Περιμένωμεν, σύμφωνα με τὸν νόμον μας, 5 σφαίρας ἀπὸ κάθε χρῶμα, εἰς

(7) Lecomte du Noüy: ἐνθ. ἀν. σ. 95.

τὸ κάτω μέρος τοῦ σωλήνος, πού θὰ μᾶς δώσουν εἰς τὸ σύνολόν των μίαν ὀρισμένην ἐντύπωσιν, τὴν ἐντύπωσιν τοῦ «gris» ὅπως τὴν ὀνομάζομεν. Ἀλλὰ αὐτὸ πού περιμένομεν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα μακροσκοπικὸν ἀποτέλεσμα, ἢ ἐντύπωσις, πού δεχόμεθα, καθὼς παρατηροῦμεν τὸ φαινόμενον ἀπὸ μακρὰν. Καὶ διὰ τὰ μακροσκοπικὰ ἀποτελέσματα μόνον κάμνον λόγον οἱ φυσικοὶ νόμοι, διὰ τὰ φαινόμενα τῆς ἡμετέρας κλιμακῆς. Ὅπισω ὁμοῦς ἀπὸ κάθε μακροσκοπικόν φαινόμενον ὑπάρχει τὴν ποικιλία ἰδιαιτέρων, ἀτομικῶν, μικροσκοπικῶν φαινομένων, τῆς ὁποίας ἔχομεν παντελῆ ἀγνοίαν. Εἰς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ «gris» τῶν 10 σφαιρῶν τοῦ παραδείγματός μας ἀντιστοιχοῦν σχεδόν ἓνα πεντάκις ἑκατομμύριον μεταθέσεις. Τόσοι διάφοροι ἀπ' ἀλλήλων τρόποι τοποθετήσεως τῶν σφαιρῶν μᾶς δίδουν τὴν ἴδιαν μακροσκοπικὴν ἐντύπωσιν. Καὶ ἐνῶ περιμένομεν τὸ «gris», δὲν γνωρίζομεν ὁμοῦς ἀπὸ ποίαν μετάθεσιν θὰ προέλθῃ αὐτὸ τὸ «gris». Ἡμπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ μίνα τοποθέτησιν πού ἔχει ἐναλλάξ μίαν λευκὴν καὶ μίαν μαύρην σφαῖραν ἢ ἀπὸ τοποθέτησιν, πού ἔχει 3 λευκάς, 3 μαύρας, 2 λευκάς καὶ 2 μαύρας, ἢ καὶ ἀπὸ ὁποιανδήποτε ἄλλην ἀνάλογον τοποθέτησιν.

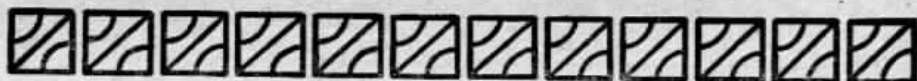
*

Ἀπὸ τὴν τελευταίαν αὐτὴν παρατήρησιν λαμβάνομεν μίαν ἰδέαν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀγνοίας μας. Ἄν εἶχομεν τελείαν γνῶσιν τοῦ φαινομένου, ἀσφαλῶς θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ προῖδωμεν, μὲ τὰ ἐφόδια τῆς ἐπιστήμης μας, ὄχι μόνον μίαν γενικὴν ἐντύπωσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν τοποθέτησιν, πού θὰ πάρουν ἔπειτα ἀπὸ μίαν ὀρισμένην ἀνακίνησιν αἱ σφαῖραι τοῦ παραδείγματός μας. Ἄδυναμία μας εἰς αὐτὸ προδίδει ἀγνοί-

αν. Καὶ εἶναι τὴν ἄγνοιά μας προκειμένου διὰ 10 μόνον μονάδας! Ποῦ νὰ σκεφθῶμεν τὸ πλήθος τῶν μορίων τοῦ κόσμου; Τὰ δισεκατομμύρια τῶν δισεκατομμυρίων ἀτόμων τοῦ κόσμου; Ἡ ἀκόμη τὸν ἀριθμὸν τῶν ἠλεκτρονίων καὶ τῶν πρωτονίων, πού ἀποτελοῦν τὸ Σῦμπαν;

Ἡ γνῶσις μας, ὅσον εὐρεία καὶ βαθεῖα καὶ ἂν εἶναι, περιορίζεται εἰς τὰ φαινόμενα τῆς ἡμετέρας κλιμακῆς. Αὐτὰ τὰ φαινόμενα μετρεῖ, ἐπ' αὐτῶν πειραματίζεται, δι' αὐτὰ προβλέπει ἡ Φυσικὴ. Διὰ τὰ ἄλλα, ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸν μικρόκοσμον, δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν. Τὰ ἀτενίζει «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» μὲ τὸ βλέμμα τῆς διανοίας καὶ τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς διαισθήσεως. Οἱ στατιστικοὶ νόμοι εἶναι ἐπαρκεῖς διὰ τὰ φαινόμενα τοῦ μακροκόσμου, ὅπως φαίνεται. Τὸ ἂν αὐτοὶ εἶναι ἀπόρροια τάξεως ἢ ἀταξίας, πού βασιλεύει εἰς τὸν μικρόκοσμον, αὐτὸ παρ' ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν, μᾶλλον τὸ ἀγνοοῦμεν.

Εἰς τὴν νεωτέραν Φυσικὴν ὀφείλομεν τὴν σημερινὴν διάκρισιν τῶν κλιμάκων, ὅπως ἐπίσης εἰς αὐτὴν ὀφείλομεν τὴν ἀνακάλυψιν τῆς στατιστικῆς ὕψης τῶν φυσικῶν νόμων. Ἐχασεν εἶτα ὁ φυσικός νόμος τὴν ἀπόλυτον ἀκαμψίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε περιβληθῆ ἄλλοτε. Ὁ στατιστικὸς χαρακτήρ δὲν ἀποκλείει τὰς κυμάνσεις, τῶν ὁποίων ἢ ἐπιδρασις ὅσον καὶ ἂν περιορίζεται μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ πλήθους τῶν μορίων, ἐξακολουθεῖ ὁμοῦς πάντοτε νὰ ὑπάρχῃ, σὰν ἓνας ἐπικρεμάμενος κίνδυνος κατὰ τῆς «καθεστηκυίας τάξεως». Καὶ τὰ πλέον ἀπίθανα γεγονότα εἶναι δυνατά. Τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατον. Τίποτε δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἀποκλείσωμεν ὡς ἀδύνατον μὲ βᾶσιν τοὺς φυσικοὺς νόμους.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΣΤΗ ΒΑΣΙ ΤΟΥ

Υπάρχουν φιλοσοφικά συστήματα, υπερπνευματικά τάχα, που θεωρούν κατώτερο του πνευματικού ανθρώπου την μέριμνα για το σώμα. Είναι αυτό μια ακρότης, ή αντίθετη προς την Άλλη, την υλιστική. Μα και οι δύο πλανεμένες αντίληψεις χάνουν την δημιουργική συνθετική, την αρμονική αντιμετώπιση της ανθρώπινης προσωπικότητας, που είναι ψυχή και σώμα σ' ένα ενιαίο αρμονικό σύνολο. Και ακριβώς μα από τις μεγαλύτερες πηροσείες που προσφέρει στον άνθρωπο ο Χριστιανισμός, είναι πώς, μακρυνά από τέτοιες μονομέρειες, του δείχνει την αρμονική ενατένιση και επομένως την όρθη καλλιέργεια της όλης ανθρώπινης προσωπικότητας, της ψυχής μα και του σώματος. Κατηγόρησαν μερικοί τον Χριστιανισμό, πώς είναι μια αντίληψη της ζωής αποκλειστικά πνευματική, και δέν αφήνει περιθώριο για τη στοργική επιμέλεια του υλικού, του σωματικού στον άνθρωπο. Πλάνη μεγάλη, που ξεδιαλώνεται μόλις κανείς ρίξει μια ματιά στην Καινή Διαθήκη, μάάλιστα στον Απόστολο Παύλο. Θα δη εκει την ύψηλή, την υπέροχη, κυριολεκτικά τη θεία θέσι που δίνεται στο ανθρώπινο σώμα. Κατοικητήριο και ναό

του Θεου ανεκλήρυξε το σώμα-μόνος από όλα τα θρησκευτικά μα και τα φιλοσοφικά συστήματα-ο Χριστιανισμός. Εκείνο που ο Χριστιανισμός επολέμησε, είναι η υλιστική σωματολατρεία. Εκείνο που εξακαθάρισε είναι πώς ο σύνδεσμος ψυχής και σώματος είναι ιεραρχικός. Πώς το ανώτερο είναι το πνεύμα αυτό κυβερνά, δίνει την κατεύθυνση. Πώς το σώμα είναι το κατώτερο, αυτό εκτελεί, είναι όργανο του πνεύματος. Όταν αυτή η ανωτερότης είναι σεβαστή, τότε το σώμα είναι κάτι το ιερό, το θείο. Τότε η επιμέλεια για την σωματική συντήρηση και άκμη του ανθρώπου είναι χρέος ιερό. Τότε και η διατροφή, τότε και το φαγητό και το ποτό άκομη, ενέργειες υλικές, παίρνουν πνευματική αξία, άφου πρόκειται να δώσουν δύναμη στο σώμα που είναι του πνεύματος το εκτελεστικό όργανο.

Όταν όμως η ιεραρχία αυτή δέν τηρηται, όταν η σωματική καλοπέραση, το φαγοπότι, το γλέντι, η έστω και μόνο ή όμη σωματική δύναμη γίνεται σκοπός και νόημα της ζωής, τότε η ανθρώπινη προσωπικότης τραυματίζεται, γίνεται ανάπηρη. Καταλήγομε έτσι σ' έναν τύπο εκφυλιστικό, στον «σαρρικό άνθρω-

Σχετική είναι η αξία των, όχι απόλυτος. Σχετική επομένως είναι και η αξία της έπιστήμης μας, δια την όποιαν ο μεγάλος μαθηματικός Galois έλεγε ότι «έργον της είναι να έρευνώ και όχι να εόρίσκη την αλήθειαν». "Όσον και αν αποτελεη τον ευγενέστερον σθλον, που έπετέλεσε δια μέσου των αιώνων το ανθρώπινο πνεύμα, δέν

δυνάμεθα ποτέ να ζητήσωμε από αυτήν πράγματα, που δέν είναι εις θέσιν να μας δώση. Θα προστρέχωμε εις αυτήν δια να μας δώση τα στοιχεία της, αλλά την κοσμοθεωρίαν μας θα μας την δώση κάποιο άλλο κύρος, ανώτερον από μιαν έπιστήμην, που κινείται με στατιστικούς νόμους.

που, ὅπως τὸν λέει ἡ Γραφή, στὸν ἄνθρωπο δηλαδή πού μέσα του ἔχει νεκρωθῆ ὁ, τι ἀληθινὰ ἀνθρώπινο.

Αὐτὸ λέει ὁ Χριστιανισμός, μὰ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ πείρα τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτὸ εἶναι τὸ διδάγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. "Ὅπου ἡ σαρκολατρεία ἔκαμε τὴν ἐμφάνισί της ἐκεῖ ἐμαρῶθηκε σιγὰ-σιγὰ κάθε ἀνώτερο ὄνειρο. Πόσα εὐγενικὰ νεανικὰ σχέδια, πόσα ξεκινήματα λυτρωτικά, πόσες φιλοδοξίες ἀνώτερες, πόσες ἐνθαρρυντικὲς σταδιοδρομίες δὲν ἔγιναν σκόνῃ ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς μιᾶς τέτοιας σωματολατρίας, ἐνὸς κατατυραννισμοῦ τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴ σωματικὴ καλοπέρας! Καὶ πόσα ναυάγια, πόσοι πόνοι, πόσα δάκρυα δὲν ὀφείλονται στὴν ἀποχαλίνωσι αὐτῆ τοῦ σώματος!

*

Μὰ ἴσως τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ, ὅσο κι' ἂν φανῆ σὲ μερικὸν παραξένο, εἶναι καὶ τοῦτο: "Ὅτι αὐτὴ ἡ σωματολατρεία ὑπονομεῖ καὶ τοῦ σώματος ἀκόμη τὴν ὑγεία καὶ τὴν ἀκμὴ καὶ τὴν ἀπόδοσι. Γιὰ κείνον πού στοχαζέται πνευματικὰ τὰ πράγματα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Χριστιανό, αὐτὸ εἶναι καταφάνερο εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή. Εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἀναπόφευκτο τῆς ἀνάποδης, ἀφύσικης θέσεως πού παίρνει ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης, ὅταν τὴς κατευθύνσεις τὴς δίδει ὄχι τὸ πνεῦμα, παρὰ τὸ σῶμα. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιφυσιολογικὴ θέσι βέβαια σκοτῶνει τὸ πνεῦμα μὰ δὲν μπορεῖ παρὰ θὰ φέρῃ χωρὶς ἄλλο τὰ ἐπιζήμια ἀποτελέσματά του καὶ στὸ σῶμα. Αὐτὸ πού προβλέπει, φωτισμένος ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, ὁ πνευματικὸς στοχασμός, αὐτὸ τὸ μαρτυρεῖ ἡ πείρα τῆς ζωῆς μὲ τὴς χιλιάδες τῶν ἀνθρώπων πού ἐσκοτώσαν τὸ σῶμα τους, γιὰτὶ ἀρνήθησαν νὰ τὸ ἐντάξουν στὴν ὀργανικὴ ἱεραρχία τοῦ πνεύματος. Τὸ

μαρτυρεῖ ὅμως καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται, βρῖσκει ἀντιπροσώπους ἀμερόληπτους καὶ προσεκτικούς ἐρευνητές. Σεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ἐμφανίζει, γιὰτὶ μᾶς παρουσιάζει τὴς σύγχρονες ἀντιλήψεις τῆς ἐπιστήμης, τὸ βιβλίον ἐνὸς εἰδικωτάτου στὸ θέμα, τοῦ καθηγητοῦ Newsholme. Ὁ Newsholme εἶναι καθηγητῆς τῆς ὑγιεινῆς στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Birmingham, καὶ συγχρόνως ἔνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐργάτας τοῦ συστήματος κοινωνικῆς ὑγιεινῆς στὴν Ἀγγλία. Ὁ Ἀγγλὸς ὑγιεινολόγος, μελετώντας τὴν ἐπίδρασι τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐπάνω στὴν ὑγεία, ἐξετάζει τὸ θέμα ἀπὸ ὅλες τὴς πλευρὰς καὶ τὸ κύριο συμπέρασμα πού καταλήγει εἶναι ὅτι ἡ μέριμνα γιὰ τὴν ἐξυγίανσι τοῦ σώματος, ἂν πρόκειται νὰ μὴν εἶναι ματαιοπονία, πρέπει νὰ συνδυάζεται μὲ τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ψυχικὴ ἐξυγίανσι (*). "Ὅσο προχωρεῖ, ἀνεπηρέαστη πιά ἀπὸ τὴς ὑλιστικῆς μεροληψίας περασμένων χρόνων, ἡ νεώτερη ἐπιστήμη, ἀναγνωρίζει τὸν σύνδεσμο καὶ τὴν ἀλληλουχία πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἐξάρτησι τῆς σωματικῆς ὑγείας ἀπὸ τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς. Αἰθνητίες τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, βιολόγοι ὅπως ὁ Carrel, ψυχίατροι ὅπως ὁ Jung καὶ ὁ Maeder, θεμελιώνουν τὴ νεώτερη ἐπιστήμη πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐξάρτησι. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ψυχικὴ του δύναμις, ἡ ἰκανότης του στὴν ψυχικὴ ἀντίστασι ἔχει ἐκδηλώσεις ἄμεσες στὴ σωματικὴ νοσηρότητα. Ἡ ἐπίδρασι τῆς ψυχικῆς ἀρρώστειας πάνω στὸ σῶμα εἶναι πολὺμορφη. Εἴτε ἡ ψυχικὴ ἀρρώστεια δημιουργεῖ τὴν αἰτία, τὴν πρόκλησι τῆς νόσου, εἴτε ἔχει κακὴν ἐπίδρασι στὴν

(*) H. P. Newsholme, Christian Ethics and Social Health.

ἐξέλιξι τῆς καὶ τὴν ἀνάκτησι τῆς ὑγείας. Ὑπάρχουν ἀρρώστειες, ὅπου αὐτὸ εἶναι καταφάνερο. Τέτοιες εἶναι οἱ νευροψυχικῆς ἀρρώστειες. Ἐνας ὀργανισμὸς ψυχικὰ δυναμωμένος, συνηθισμένος στὴ χριστιανικὴ κυριαρχία καὶ στὴν ὑπερνίκησι καὶ τῶν κακῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμάτων, ἀντέχει σὶς νευροψυχικῆς προσβολῆς περισσότερο ἀπὸ ἄλλον ὀργανισμόν, ὅπου ἡ ψυχικὴ δύναμις ἔχει καταδικασθῆ σ' ἀδράνεια ἐξ αἰτίας μιᾶς ζωῆς πού μόνον ἡ σωματικὴ καλοπέρασι ἔχει τὸ λόγο. Ὑπάρχουν ἔπειτα νοσήματα πού ὀφείλονται ἀκριβῶς στὸ ξεχαρβάλωμα τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ, σ' ἐκεῖνο πού ὁ λαὸς τόσο σοφὰ καὶ χαρακτηριστικὰ λέει «παρалуσία». Εἴτε εἶναι νοσήματα πού προέρχονται κατ' εὐθειαν ἀπὸ τέτοιο τρόπο ζωῆς, εἴτε εἶναι νοσήματα πού ἐξ αἰτίας αὐτῆς βρίσκουν σωματικὸ ὀργανισμὸ ἔτοιμο νὰ τὰ ὑποδεχθῆ. Ἀκόμα καὶ καθαρῶς χειρουργικῆς περιπτώσεις αἰσθάνονται τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταπτώσεως πού φέρνει στὸ σύνολο ὀργανισμὸ ἡ ψυχικὴ νοσηρότης. Ὅτι δὲ στὴν ἐξέλιξι καὶ τὴν θεραπεία ἡ ψυχικὴ αὐτὴ ἀναπηρία ἐκδηλώνει σὲ χίλιους δυὸ τρόπους ἄμεσα τὰ ἀποτελέσματά της, μόλις χρειάζεται νὰ λεχθῆ.

Χριστιανικὴ διδασκαλία λοιπόν, πείρα πανανθρώπινη, καὶ ἡ νεώτερη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα συμφωνοῦν σὲ τοῦτο. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον τῶσες ὀκά-

δες κρέας, εἶναι μιὰ ἀρμονικὴ ἐνότης πνεύματος καὶ σώματος. Ὅπου ἡ ἐνότης αὐτὴ τραυματίζεται μὲ τὴν παραμέλησι τῆς πνευματικῆς κατευθύνσεως στὴ ζωὴ, ἐκεῖ πάσχει ὀλόκληρος ὁ ἄνθρωπος, τὸ πνεῦμα μὰ καὶ τὸ σῶμα. Ὅπου λοιπόν ἐκδηλώνεται πνευματικὴ ἀτροφία στὴ ζωὴ, ἐκεῖ ἀδύνατο νὰ μὴ ἔχωμε καὶ σωματικῆς νοσηρῆς ἐκδηλώσεις. Ἄν λοιπόν θέλωμε ἐξυψώσι σωματικὴ τοῦ λαοῦ μας, χρειάζεται βέβαια βελτίωσι τῶν ὕλικῶν ὄρων διαβιώσεως, μὰ αὐτὴ δὲν θὰ φέρῃ τὸ ἀποτέλεσμα πού περιμένομε, ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ τόνωσι τῆς ψυχικῆς ὑγείας. Ἡ ψυχικὴ ὑγιεινὴ εἶναι πάντοτε καὶ σωματικὴ ὑγιεινὴ.

Πρέπει νὰ βάλωμε γερὰ θεμέλια γιὰ τὸ μέλλον τῆς φυλῆς. Μὰ ὅσοδήποτε σοφὰ καὶ σωστά σχέδια καὶ ὄνειρα καὶ νὰ κάμωμε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε, ἂν δὲν ἔχωμε ψυχικὴ τόνωσι τοῦ ἔθνους, ψυχικὴ ὑγεία τέτοια πού νὰ κἀνῃ δυνατὴ τὴν διατήρησι μιᾶς σωματικῆς ἀκμῆς ἀντίστοιχῆς μὲ τὴν τεράστια προσπάθεια πού μᾶς περιμένει.

Νὰ γιὰτὶ τὸ ζήτημα τῆς ψυχικῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ μας-μὲ ἄλλους λόγους τὸ ζήτημα τῆς στενῆς ψυχικῆς του ἐλαφῆς μὲ τὴν χριστιανικὴ Πίστι-εἶναι ζήτημα πού ἀφορᾷ αὐτὴ τὴν ὑπόστασι τῆς φυλῆς μας.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΘΕΟΣ (*)

Ο Παῦλος είχε μείνει πιά πολὺν καιρὸ στὸ ἀστυ. Σύμφωνα μὲ τὴ συνήθειά του, στράφηκε πρῶτα πρὸς τοὺς πολυάριθμους συμπατριῶτες του, πού τὴν ἔπαρξί τους στὰς Ἀθήνας τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τῆ μαρτυροῦν καὶ μερικές ἐπιγραφές. Τὰ πρῶτα Σάββατα πῆγε στὴ συναγωγὴ καὶ μίλησε στοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς «φοβουμένους τὸν Θεόν». Ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία, φαίνεται ἦταν πολὺ περιορισμένη, ἴσως γιατί οἱ Ἑβραῖοι τῶν Ἀθηναίων εἶχαν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν εἰδωλολατρικὸ πολιτισμὸ, πού στεκόταν φηλά, καὶ εἶχαν ἀναίτιοι κοσμικοί, ἐνῶ στὴ συναγωγὴ πῆγαιναν πολὺ λίγοι. Ὁ Παῦλος, λοιπόν, ἔπρεπε νὰ δοκιμάσῃ τί μπορούσε νὰ γίνῃ μὲ τοὺς εἰδωλολάτρες, μὲ τοὺς φιλοσόφους, καὶ νὰ μάθῃ τίς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις. Γι' αὐτὸ ἀρχισε νὰ περιφέρεται κάθε ἡμέρα μέσα στὴν πόλι, ζητώντας κάτι πού θὰ μπορούσε νὰ πῆ, κατάλληλο νὰ ἐκφράσῃ αὐτὸ πού τοῦκαιγε τὴν ψυχὴ.

Ὅσο ὁμως κύτταζε ἐδῶ κι' ἐκεῖ, τόσο περισσότερο ἔχανε τὴν πρώτη δύνατὴ ἐντύπωσι πού πῆρε ἀπ' τὴν Ἀκρόπολι, τόσο γινόταν πῶς καταφάνερη ἡ βαθειὰ θρησκευτικὴ κατάπτωσι πού ἐπικρατοῦσε τότε. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὰς τίς περιπλανήσεις του, αἰσθάνθηκε μιὰ δυ-

νατὴ συγκίνησι. Ξαφνικά, τὰ πόδια του κόλλησαν στὸ χῶμα. Ἐκεῖ, σὲ μιὰ γωνία τοῦ δρόμου, βρισκόταν κάποιος ναῖσκος, μ' ἓνα βωμὸ πού εἶχε τὴν ἐπιγραφὴ: «ἀγνώστῳ Θεῷ». Ἀπὸ διάφορες πηγές ξέρομε σήμερα ὅτι καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ σ' ἄλλες πόλεις, ὅπως στὴν Πέργαμο, ὑπῆρχαν βωμοὶ γιὰ ἀγνώστους θεοὺς, μὲ ἀκαθόριστες ἐπιγραφές: «ἀγνώστοις θεοῖς». Καὶ στὰ περὶχωρα τῶν Ἀθηναίων, στὸ δρόμο πού πηγαινέι πρὸς τὸ Φάληρο, ὑπῆρχαν τέτοιες ἐπιγραφές. Κατὰ τὸν Ἱερώνυμο, μιὰ τέτοια ἐπιγραφὴ εἶχε τὸ ἐξῆς κείμενο: *Diis Asiae et Europae et Africae, Diis ignotis et peregrinis*, δηλαδή: «Στοὺς θεοὺς τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς, στοὺς ἀγνωστούς καὶ ξένους θεοὺς». Ἦθελαν μ' αὐτὸ νὰ ποῦν ὅτι, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς τοπικοὺς θεοὺς, ὑπῆρχαν κι' ἄλλοι, ξένοι ἢ λησμονημένοι, πού ἔπρεπε κανεῖς νὰ προλάβῃ τὴν ὀργισμένη ἐπέμβασί τους. Ἐπρεπε, κάθε θεὸ καὶ κάθε δαίμονα νὰ τὸν ἱκετεύῃ κανεῖς ὀνομαστικά, κι' ἐκείνους πού δὲν ἤξερε τ' ὄνομά τους νὰ τοὺς σέβεται τοῦλάχιστον, ἢ νὰ τοὺς ἐξιλεῶνῃ ἔστω καὶ ἀνώνυμα. Ὁ Παῦλος ἔμεινε κατάπληκτος ἐμπρὸς σ' αὐτὴ τὴν ἐπιγραφὴ, τὴν ἐξήγησε ὁμως μὲ ἄλλο τρόπο. Νόμιζε πὼς σήμανε κάτι τὸ ἀγνωστικιστικὸ, πάνω-κάτω σὰν τὸν Γκαῖτε, πού εἶπε: «Ποιὸς μπορεῖ νὰ τὸν ὀνομάσῃ; Ποιὸς νὰ τὸν ὁμολογήσῃ;» Ἀντικειμενικά εἶχε δίκιο. Μετὰ τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς Ὀρφικούς, οἱ Ἕλληνες, καὶ ἰδίως οἱ στωϊκοί, ἔθλε-

(*) Τὸ κομμάτι αὐτὸ εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸ γνωστὸ στοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτίων» περίφημο βιβλίον τοῦ J. Holzner «Paulus» πού θὰ κυκλοφορήσῃ προσεχῶς μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸ συνεργάτη μας Ἱερ. Ι. Κοτσώνη, στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεων «Ἡ Λαμασκός».

παν σαφέστερα, ότι οι γνωστοί θεοί του λαού ήταν μόνο επενδύσεις, εκφράσεις του ενός μεγάλου, "Αγνωστού, του "Ανωμόμου. Αυτόν τόν μεγάλο άγνωστο απέδειξε ο Πλάτων, χρησιμοποιώντας τὸ ἑσωτερικὸ τοῦ πνεύματός μας, κι' ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποιώντας τὸν ἔξωτερικὸ κόσμο, τὴ φύσι. Ἦλθε ὁμοίως ὕστερα ἡ Ἀκαδημία, μετὰ τὴν μανιακὴ ἀμφιβολία της, κι' ὁ Ἀγνωστος γύρισε πάλι πίσω στὰ σύννεφα. Κι' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τῆς Ἀποκαλύψεως στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἦταν γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρεις ἀνόμιμος, κι' οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ προφέρουν τὸ ὄνομά του, γι' αὐτὸ στὴν ἀφιερωτικὴ αὐτῆ ἐπιγραφή ὁ Ἀπόστολος διάβαζε τὴν ὁρμὴ πρὸς κάτι ἀνώτερο καὶ καλύτερο ἀπ' ὅ,τι ἤξεραν οἱ Ἀθηναῖοι, κάποιο ὄρατο ψαχούλεμα γιὰ τὴν ἀνεύρεσι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, «εἰ ἄρα γε ψηλαφήσιαν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν». Αὐτὸ τὸ θέαμα ἔκαμε στὸν Παῦλο βαθεῖα ἐντύπωση, ἡ συμπόνια του διπλασιάστηκε γιὰ τοὺς δυστυχισμένους αὐτοὺς ἀνθρώπους ποὺ μέσα στὸ Πάνθεό τους δὲν ἤξεραν πῶς νὰ σθῆσουν τὴ δίψα ποὺ εἶχαν γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸ θεῖο, ποὺ ἰκέτευαν ἀνώματους θεοὺς, κι' ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν, λάτρευαν κάποιο ὑπεργήϊνο μυστήριον. Τέτοια ξεσπάσματα θρησκευτικῆς νοσταλγίας γιὰ κείνον ποὺ θ' ἀπελευθέρωνε τὸν ἀνθρώπο ἀπ' τὴν δυστυχία, ἀπὸ τὸν πόλεμο, κι' ἀπὸ κάθε εἴδους κακομοιριά, σπανιότερα δὲ κι' ἀπ' τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν ἐνοχλή, βρισκομε σ' ὅλες τῖς ἀρχαιότερες παραδόσεις τοῦ ἀνθρώπινου γένους, σ' ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ στὰ ἀποκαλυπτικὰ συγγράμματα τοῦ μεταγενέστερου Ἰουδαϊσμοῦ. Ἀπὸ τὴν πρό τοῦ Μωάμεθ ἐποχῆ προέρχεται μιὰ ἀραβικὴ προσευχή: «Θεέ, ἂν ἤξερα πῶς πρέπει κανεῖς νὰ σε ὑπηρετήσῃ, θὰ σε ὑπηρε-

τοῦσα εὐχαρίστως ὅπως θὰ ἤθελες. Ἄλλὰ δυστυχῶς δὲν τὸ ξέρω». Ὁ Παῦλος δὲν εἶχε μάθει συγκριτικὴ θεολογία καὶ δὲν ἤξερε ὅτι ὑπῆρχε πλῆθος ἀπὸ ἀγνωστέων θεοτήτων. Ἄκουσε μόνο τὴν κραυγὴ τοῦ ὑπερήφανου Ἑλληνισμοῦ στὴν ἀναζήτησι τοῦ «Deus absconditus», τοῦ κρυμμένου θεοῦ, ὅπως στὴν Τρωάδα ἄκουσε τὴν κραυγὴ τοῦ Μακεδόνα. Αὐτὸ τοῦ ἦταν μιὰ καινούργια παρόρμησι νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ χαθῇ ἡ ἐλπίδα.

*

Αἱ Ἀθηναῖοι ἦταν τὸ κέντρο καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας ποὺ εἶχε πλασθῇ μετὰ τόσο πνεῦμα καὶ φαντασία, ὥστε οἱ παραστάσεις τῶν θεῶν ὄλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου εἶχαν σχηματισθῇ σύμφωνα μ' αὐτήν. Ἦταν ἡ κλασσικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας τῶν θεῶν. Καὶ ποῖο ἦταν τὸ κρυμμένο νόημα τῆς; Ὁλόκληρος ὁ κόσμος σχηματίζει μιὰ μεγάλῃ ἐνότητα, ἓνα πνευματικὸ Σύμπαν, μετὰ μιὰ διασπασμένη ἱεραρχία προσωπικῶν θεϊκῶν δυνάμεων, ποὺ ὅλες προέρχονται ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ ὑψίστου θεοῦ, τοῦ πατέρα ὄλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ποὺ εἶναι ὅλες παιδιὰ τοῦ Διός. Ἀκόμα κι' ὁ ἀνθρώπος δημιουργήθηκε κατὰ κάποιον τρόπο ἀπ' τὸ σπέρμα τῶν θεῶν, ἔχει θεϊκὴ καταγωγή. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες τοῦ παρελθόντος, ὅπως προπάντων ὁ Ἡρακλῆς, μετὰ θάνατο θεωρήθηκαν θεοί, ὑπόδειγμα καὶ διδασκαλία γιὰ κείνους ποὺ ζοῦσαν. Ὁ πολὺς κόσμος πίστευε κατὰ γράμμα ὅτι ὑπῆρχαν πολλοὶ θεοί, ἀλλὰ οἱ φιλόσοφοι τὰ θεωροῦσαν αὐτὰ ποιητικὰ ἐξάρσεις, σύμβολα, διάφορες ἀπόψεις καὶ ἰδιότητες τῆς μιᾶς θεότητος. Αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες, ἐπομένως, ἦσαν πολλοὶ κοντήτερα πρὸς τὴν χριστιανικὴ ἀλήθεια, παρὰ οἱ χιλιᾶδες ἐκείνες τῶν ἀνθρώπων ποὺ νόμιζαν ὅτι ἄκουαν τὴ φωνὴ τοῦ θεοῦ μέσα στὸν πνι-

χτό ξεχείλισμα του αίματος. Στην ηρωική τους εποχή οι Έλληνες πίστευαν στην υπερφυσική πρόνοια της θεότητας και με την πίστι αυτή Έκαμαν πράξεις που ο κόσμος δεν θα τις λησμονήσει τόσο εύκολα.

Στην εποχή όμως του Παύλου οι Αθηναίοι είχαν χάσει την ώριμη πίστι που είχαν κάποτε. Ο Αριστοτέλης, το μεγαλύτερο ελληνικό πνεύμα, δεν είχε την τύχη να βρή έναν αντίξοό του μαθητή, όπως άργότερα ο Θωμάς ο Ακινάτος. Έτσι η πνευματική κληρονομία διασκορπίσθηκε στα χέρια μετρίων πνευμάτων. Οι σοφιστές κατάργησαν τη θρησκεία και τον Θεό σαν αίτια όλων των πραγμάτων, τον αντικατέστησαν με μιá διαβατική éναλλαγή των áτόμων ή με την áδυσώπητη Ισχύ των φυσικών νόμων. Έτσι τά παλιά σύμβολα κατάντησαν στεγνά έιδωλα άφηρημένες έννοιες για τήν άρετή ή τις áδιάντροπες χοντροκοπιές της άκολασίας. Το ελληνικό πνεύμα είχε πιά διπλώσει τά φτερά του και δεν ήταν Ικανό για καμμιά καινούργια πτήσι. Τη ρηχή αυτή σκέψι του της εποχής έκείνης ο νεαρός Χριστιανισμός μπορούσε να τή διαβή χωρίς κόπο. Ο Παύλος δεν είχε πιά ν' αντιμετώπιση τόν Πλάτωνα ή τόν Αριστοτέλη, παρά μόνο τούς τύπους των, που δεν Ικανοποιούσαν τó πνεύμα. Υπήρχε μόνο, με λιγοστές εξαιρέσεις, «ένα φιλοσοφικό προλεταριάτο με τó ραβδί του ζητιάνου», κατά μάζες, όπως μäs τó παρουσιάζει ο Λουκιανός. Οι στωϊκοί κι' οι έπικουρείοι, που άναφέρονται στις Πράξεις τών Αποστόλων, ήταν αυτό που ο ίδιος είπαν ειρωνικά για τόν άπóστολο, δηλαδή «σπερμολόγοι», που στην πνευματική τους φτώχεια, έτρεχαν στα χωράφια της ξένης σοφίας, για να μαζέψουν μερικά σπυριά γνώσεως.

Έξακολουθούσαν ν' άνεμίζουν τόν φιλοσοφικό τρίθωνα που τόν έριχναν περίτεχνα στον ώμο τους, αλλά ή δύναμι του προφητικού πνεύματος τούς είχε έγκαταλείψει. Με υπερηφάνεια έδειχναν στους ξένους τήν Ακαδημία του Πλάτωνος, τά πλατάνια στον Ίλισσό, που κάτω τους καθόταν ο Σωκράτης με τούς μαθητές του, τó Λύκειο του Αριστοτέλη, τή Στοά του Ζήνωνος, τούς κήπους του Έπικούρου ή πιό άγαπητή τους όμως άσχολία ήταν να πηγαίνουν στην άγορά, που τήν πλαισιώναν στοές, ναοί, καταστήματα και κυβερνητικά κτίρια, να κάνουν εκεί περίπατο, με τó κομψό τους μπαστούνάκι, με τά μαλλιά τους και τά χέρια τους όλο άρώματα, έχοντας για κάθε ώρα της ήμέρας κι' άπόνα χαιρετισμό. Είχαν δεισιδαιμονίες σαν τις γρηές, άκουαν για λίγο τούς νεοφερμένους φιλοσόφους που ξεπουλούσαν τήν καινούργια τους σοφία και ψάρευαν με μανία τά πολιτικά νέα ή τις καινούργιες θρησκευτικές Ιδέες. Γιατί πολύ πριν ξεχυθούν στον κόσμο οι χριστιανοί κήρυκες, για να του φέρουν τó νέο κήρυγμα, άπό τούς ίδιους δρόμους είχαν περάσει, με τó σκληρό τους τρίθωνα, τó ραβδί και τó ταγάρι τους, ξυπόλυτοι και χωρίς χρήματα, έιδωλόλατρες κήρυκες, που έλεγαν πώς έφερναν στην άνθρωπότητα κάποιον καινούργιο άγγελμα.

Όπως άηδίασε ο Παύλος με τήν κατáπτωσι της Έλληνικής Τέχνης και τήν ύλοποίησι και άισθητοποίησι του θείου, πράγμα που τó άφησε να φανή στην όμιλία του στον Άρειο Πάγο, τó ίδιο έγινε και με τή φιλοσοφία και τή λατρεία τών Αθηναίων, που είχε καταντήσει να γίνεται όλο και πιό κοσμική. Η θρησκεία χρησίμευε πιά, τó περισσότερο, για να στολιζεται ή έπίγεια

ζωή, και για να εξαγιαζεται ο πατριωτισμός. Οι Άθηναίοι ήξεραν πώς να κάνουν τη θρησκεία απολαυστική κι' έλκυστική, ακόμα και για τους καλοζωισμένους. Ένας άνθρωπος όμως όπως ο Παύλος, που είδε να θρυμματίζονται όλα του τα προηγούμενα ιδανικά, που ο ίδιος ο Χριστός του άνοιξε τα μάτια, να ιδεί το βάθος και την άβυσσο της ζωής, και που ήξερε να προσηχή μόνο την ουσία, στην εκτίμησή του έβαζε πολύ πιο ψηλά ένα λουσμένο στον Ιδρώτα του λιμενεργάτη, που ήθελε να τον πάρη με το μέρος του Χριστού, παρά δλόκληρο τον Δια της Όλυμπιας. Μιά θρησκευτική συγκέντρωση από μικροτεχνίτες, ναύτες και δούλους τη θεωρούσε πολύ πιο σπουδαία από ένα δλόκληρο Πανεπιστήμιο με καθηγητές. Αυτό μπορεί κανείς να το ειπή φανατισμό. Κι' ο Ίησους τότε θάναι φανατικός. Άλλα υπήρξε ποτέ μεγάλος άνθρωπος, έπαναστάτης στη σκέψη ή στην πράξη, που δλόκληρη τη ζωή με τις χιλίες δυο έκδηλώσεις της να μη την αντίκρυζε από μι' ά μόνο άποψη, κάτω από το πρίσμα μι'ας και μόνης κεντρικής ιδέας, και που να μην έξόψωνε τον κόσμο άπ' το άρχιμήδειο σημείο, σαν μι' ένα μοχλό; Έτσι, για τον Ίησού, το μόνο που σ' αυτό συγκεντρώνονταν όλα, το έν, του όποιου «έστί χρεία», ήταν η βασιλεία του Θεού. Κι' ο Παύλος είχε μι'α και μόνη σκέψη: τον νέο άνθρωπο, τη νέα ζωή έν Χριστώ. Δεν είναι λοιπόν παράξενο ότι αυτό το δλότελα ειδωλολατρικό περιβάλλον του φαινόταν τόσο ξένο.

*

Ο Παύλος για πολλόν καιρό ζούσε στην ψυχική αυτή μόνωσι. Τέλος ήλθαν ο Σίλας κι' ο Τιμόθεος άπ' τη Βέρροια και του έφεραν εδχάριστα νέα άπ' τους εκεί χριστιανούς. Τότε πήρε

νέο θάρρος, άρχισε να έπισκέπτεται τακτικά την άγορά, άνοιγοντας θρησκευτικές συζητήσεις. Η άγορά ήταν για τας Άθήνας το κοινωνικό και το έπισημονικό κέντρο. Η έξωτερική εμφάνισι του Άποστόλου, που με το τριμένο Ιμάτιό του έμοιαζε ίσως με κυνικό περιπλανώμενο φιλόσοφο, ο ξενικός τόνος της όμιλίας του, το κάπως έρρινο της φωνής του, που συχνά κορόιδευαν γι' αυτό τους Ταρσεείς, έκαναν να μαζεύεται γύρω του από περιέργεια άκροατήριο. Οι μαθητές των φιλοσόφων διηγούνται στους δασκάλους των για τον παράξενο νεοφερμένο και την άνώμαλη φιλοσοφία του που δεν μπορούσε κανείς να την κατατάξη σε καμι' άπ' τις γνωστές φιλοσοφικές σχολές. Η όμιλία του τους φαινόταν σαν ένα άνακάτωμα από ανατολίτικες άνοησίες. Το άττικό ειρωνικό πνεύμα βρήκε άμέσως ένα παρατσούκλι για τον Παύλο: «σπερμολόγος». Μ' αυτό, ήθελαν να παραστήσουν τον άνθρωπο πού, χωρίς καμι' άπιλογή, σερβίρει ό,τι τύχη. «Τί άν θέλοι ο σπερμολόγος όστος λέγειν;» Παρ' όλα αυτά, το πράγμα παρουσιάζε ένδιαφέρον. Πίστευαν ότι «ξένων δαιμονίων καταγγελεύς είναι». Για να καταλάβη κανείς το πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο που περιβάλλει αυτή την έκφρασι, πρέπει να ξέρη ότι στην άρχαιότητα υπήρχε η διδασκαλία, η παράδοσι «περί θείου άνδρός». Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Πλάτωνος, της Στοάς, των Κυνικών, του Σενέκα και του Έπικτήτου, ύπάρχει ένας άνώτατος τύπος ανθρώπου, ο «θεϊός άνήρ», που έχει βαθύτερη γνώσι για τα ζητήματα της θεότητας, ένα είδος άγγέλου ή άπεσταλμένου του Διός, που έχει κάποια άποστολή προς τους ανθρώπους. Σύμφωνα μ' αυτή τη διδασκαλία πίστευαν ότι υπήρχαν

κάτι τέτοιες μορφές, όπως ο Πυθαγόρας, ο Έμπεδοκλής, ο Σωκράτης, ο Χρυσίππος. Έκτός απ' αυτούς τους γνησίους «θείους άνδρας», ύπήρχαν κι' οι άπατεώνες, οι τσαρλατάνοι και οι μάγοι, που έτρεχε πίσω τους ο άμόρφωτος κόσμος. 'Ο Παύλος, άπάντησε έναν τέτοιο στην αύλή του άνθυπάτου Σεργίου, ο Πέτρος τόν Σίμωνά τόν Μάγο. Τόν ίδιο και τόν Βαρνάβα, στά Λύστρα, τούς πήραν για τόν Έρμη και τόν Δία. Στους Φιλίππους, ή «μαντευομένη» φώναζε πως ο Παύλος και ο Σίλας είναι «δούλοι του θεού του ύψιστου» κι' ο άρχιδεσμοφύλαξ κατάλαβε ότι είχαν έπάνω τους κάτι θείο. Σ' όλη την άρχαιότητα και στον Έλληνισμό, είχε πολλή βαθεία εισχωρήσει ή ιδέα του θεανθρώπινου, με την έννοια ότι μερικοί άνθρωποι είχαν μέσα τους κάτι θείο. Πόσο ρεαλιστικά έπαιρναν οι Έλληνες αυτή την ιδέα τών θείων κηρύκων, τό δείχνει ή Ιστορία του Μενεδήμου, που παρουσιάσθηκε μ' ένα παράξενο φόρεμα, με Ιερατικό μανδύα, καταπόρφυρη ζώνη, άρκαδικό καπέλο, με κοθόρνους αντί για παπούτσια, με πελώρια γένια, ράβδο από ξύλο φλαμουριάς και με τά σύμβολα τών δώδεκα άστερισμών. Άφοϋ παρουσιάσθηκε έτσι, έδήλωσε πως έρχεται απ' τόν άδη και πως έχει την έντολή νά έπισκεφθή τούς ανθρώπους ως «έπίσκοπος» και νά γυρίση νά αναφέρη στους θεούς τά άμαρτήματα τών ανθρώπων. Τέτοιοι «θείοι άνδρες» παρουσιάζονταν από καιρό σέ καιρό στην Έλλάδα και στη Μικρά Άσία. Οι στωϊκοί και οι κυνικοί θεωρούσαν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της συγγένειας με τό θεό, γνήσια Ιερατικό, την έκούσια πτωχεία και την έλλειψη άναγκών, την άνεξαρτησία και την έλευθερία από πρόσωπα κι' από πράγματα, που συχνά καταντούσαν σέ κάτι χονδροκοπιές.

'Ο Παύλος θά έδωσε στους Άθηναίους δλότελα άσυνήθιστη έντύπωση, για νά τόν θεωρήσουν «θείον άνδρα», «καταγγελέα ξένων δαιμονίων». Και δέν θά τούς είχε κρύψει ότι πραγματικά σκόπευε νά τούς κηρύξη μία καινούργια θρησκεία. "Ό,τι ψάρεψαν μέσα απ' την όμιλία του ήταν λίγες χτυπητές λέξεις—'Ιησούς και Άνάστασις—κι' άμέσως νόμισαν, με την άδεια τους κεφαλή, πως είχαν καταλάβει τή νέα θρησκεία. "Ότι δηλαδή ο Παύλος κηρύττει ένα καινούργιο θεϊκό ζεύγος, μία άνδρική και μία γυναικεία θεότητα, όπου ο Θεός όνομάζεται 'Ιησούς κι' ή θεά Άνάστασις. Δέν μπορούσαν νά προμαντεύσουν ότι τό κήρυγμα αυτού του «σπερμολόγου» θά έρχόταν ώρα που θά έβαζε στην άκρη τή φιλοσοφία τους και θ' αναποδογύριζε τις διδασκαλικές τους καθέδρες. Χρειάστηκε βέβαια νά περάσουν τεσσερεσήμισυ αιώνες, ίσαμε τή στιγμή που ο 'Ιουστινιανός ο Α' τούς έκλεισε, με μία μονοκοδυλία, τή φιλοσοφική Σχολή τών Άθηνών. Τόσο επίμονα κρατήθηκε έδω ή ειδωλολατρεία. 'Η περίεργη όμως αυτή παρεξήγηση στάθηκε άφορμή νά ζητήσουν απ' τόν Παύλο κάτι πιό συγκεκριμένο, νά παρουσιάσθ ή έμπρός στον Άρειο Πάγο, τό άνώτερο και σεβαστότερο συμβούλιο τών Άθηνών. 'Ο Άρειος Πάγος ήταν μία άριστοκρατική ένωση, τό κλασσικό δικαστήριο για όλα τά ζητήματα της θρησκείας και της ήθικης, της λατρείας και της εκπαιδεύσεως, που όλος ο κόσμος άναγνώριζε τό κύρος του. Πανάρχαια παράδοσι ύπήρχε για τό δικαστήριο αυτό, που τό άποτελούσαν σεβάσμιοι γέροντες. Κάποτε ήταν ένα είδος Ιεροϋ όρκωτοϋ δικαστηρίου, που συνεδρίαζε για την έκδίκασι κακούργημάτων τή νύκτα στο λόφο του Άρεως, που τόν χωρίζει απ' την Ά-

κρόπλι ένας στενός αὐχένος. "Οποιοσδήποτε ἔχει ἰδῆ τὸν "Αρειο Πάγο, δύσκολα μπορεῖ νὰ φαντασθῆ ὅτι θὰ ἦταν ἐδῶ δυνατόν νὰ γίνῃ μεγάλη συγκέντρωση. Εἶναι ἴσως πολὺ δραματικὸ τὸ νὰ φαντάζεται κανεὶς, ὅτι ὁ Παῦλος ἔκαμε τὴν ὁμιλία του πάνω σ' αὐτὸ τὸ λόφο, σὲ ἀνοικτὸ χῶρο, σὰν ἀπὸ ὑψηλὸ βῆμα, ἐμπρὸς στὸ φαντασμαγορικὸ φῶς ποὺ στέλνουν οἱ μαρμάρινες κολῶνες. Πολὺ πιθανώτερο εἶναι νὰ συνεδρίαζε τότε ὁ «"Αρειος Πάγος» στὴ Βασιλείο Στοὰ τῆς Ἄγορας, ὅπου εἶχε ἐκφωνήσει κι' ὁ Δημοσθένης τὶς ὁμιλίες του. Ἐδῶ ἔκαμε τὸ «δοκιμαστικὸ του μάθημα» ὁ Παῦλος, ἐμπρὸς σὲ πυκνὸ ἀκροατήριον, ἐμπρὸς στοὺς ἐπιλέκτους τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ἐμπρὸς σὲ καθηγητὲς καὶ σπουδαστὲς. Δὲν πρέπει νὰ νομίσωμε ὅτι ἔγινε δίκη. Ὁ Ἀπόστολος δὲν ἦταν κατηγορούμενος, ἀλλὰ στεκόταν, σὰν ἐλεύθερος ἄνθρωπος, μπροστὰ στὴν ἀνώτατη ἐξουσία ποὺ ἀποφασίζε σὲ ποιὸς θὰ δώσῃ τὸ δίκαιωμα νὰ διδάσκουν καὶ θὰ ἀπαφαινόταν τώρα γιὰ τὴ διδασκαλία του. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Κικέρων παρακάλεσε τὸν "Αρειο Πάγο νὰ προσκαλέσῃ τὸν φιλόσοφο Κρά-

τιππο, δείχνει ὅτι ὑπῆρχε κρατικὸς ἔλεγχος.

"Όσο γιὰ μὸρφωσι, ὁ Παῦλος δὲν ἦταν κανένας βάρβαρος οὔτε κανένας εἰκονοκλάστης. Εἶχε ὅμως ἓνα ἀνώτερο ἰδανικὸ ὁμορφιάς: τὴν ὁμορφίαν τῆς ψυχῆς. Ἀπὸ ζωντανούς ἄνθρώπους νὰ μορφώσῃ Χριστιανούς, ἀπὸ ψυχρούς ἐγωϊστὲς νὰ δημιουργήσῃ ἀνθρώπους μὲ θερμὰ αἰσθήματα, νὰ μορφώσῃ μέσα στὴν ψυχὴ τους τὸν Χριστό, στὴ θέσιν τοῦ ὠραίου μύθου γιὰ τὴν γέννησιν τῆς Παλλάδος Ἀθηνῶν ἀπ' τὸ κεφάλιν τοῦ Διός, νὰ βάλῃ τὴν πραγματικότητά του αἰώνιου Λόγου, τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος, ὅλ' αὐτὰ ὁ Παῦλος τὰ θεωροῦσε Τέχνη ἀνώτερη παρά νὰ φτεיאῖν ἀπὸ νεκρὴ πέτρα ἄψυχα εἰδωλα. Τὸ ἱερὸ σύμβολο τῆς Ἀθηνῶν ἦταν ἡ κουκουβάγια, τὸ πουλὶ τῆς νύχτας, ποὺ τὸ μάτι του δὲν ἀντέχει στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἔτσι καὶ ἡ σοφία στὴν Ἑλλάδα ἦταν, τότε μιὰ μαραμμένη, σκοτεινὴ, ἀποψι τῆς ζωῆς. Νὰ γνωρίσῃ ὅμως κανεὶς τὸν Θεὸ σὰν φῶς, ἀγάπη καὶ ζωὴ, αὐτὴ εἶναι ἡ φωτεινὴ ἀποψι τῆς ζωῆς, ποὺ ἀντιπροσώπευε ὁ Παῦλος.

J. HOLZNER

Μετάφρ. ἱερ. Ἰ. Κοτσώνη

ΤΟ ΑΠΑΡΑΜΙΛΛΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΜΑ

“Όσα είχαμε πη για την καλλιτεχνική κίνηση των πρώτων χριστιανικών χρόνων στο Άρθρο «Ένα καλλιτεχνικό κίνημα» (1), θα μείνουν άτελη, αν δεν μιλήσουμε για το άπαράμιλλο καλλιτέχνημα, που δεσπόζει της καλλιτεχνικής κινήσεως του θου αλ. μ. Χ.

Στο μοναδικό αυτό δημιουργήμα των χριστιανικών αιώνων-την άγία Σοφία, που χάρισε την άθανασία στον Ίουστινιανό, την «Μεγάλη Έκκλησία», όπως την ώνόμασε ο ανατολικός Μεσαίων-ή αρχιτεκτονική τέχνη-δπως την διαφόρφωσε και την ανέπτυξε ο θος αλ.-βρήκε την τελειότερη και πιο άνυπέροβλητη έκφρασή της. Σπουδαία άλλα αρχιτεκτονικά μνημεία έχουν τα παρόμοιά τους, που συγκρίνονται. Η άγία Σοφία είναι μοναδικό και άσύγκριτο δημιουργήμα.

Σ' αυτήν εμφανίζεται για πρώτη φορά ή δημιουργία ενός νέου αρχιτεκτονικού ρυθμού, που ταυτοχρόνως φτάνει στον άνώτατο βαθμό της τελειοποίησεώς του (2).

Είναι γνωστό, ότι ή Ίουστινιάνειος άγία Σοφία αντικατέστησε άλλη παλαιότερη, που κήηκε το 532 στην τρομερή στάσι του Νίκα. Ο σύγχρονος προς τα γεγονότα Ιστορικός Προκόπιος γράφει, ότι: «επεχώρει ο Θεός διαπράξασθαι το άσέβημα, προειδώς εις όσον το κάλλος τουτο το Ιερόν μεταστήσεσθαι έμελλεν».

Η Προκόνηησος, ή Κάρυστος, ή Κα-

ρία, ή Νουμηδία, ή Φρυγία, ή Αίγυπτος, ή Θεσσαλία και ή Λακωνία έστειλαν τα πολύτιμα οικοδομικά υλικά τους. Αί Άθηναι, ή Δήλος, οι Δελφοί, ή Ρώμη, ή Έφεσος τα πολύτιμα καλλιτέχνηματά τους.

Μεγαλοπρεπής σε έκταση και ύψος στηρίζεται ο ναός πάνω σε σύστημα συνδυασμού άντιώθησεων' και εμφανίζεται ή άγία Σοφία σαν μεγάλο αρχιτεκτονικό κατόρθωμα. Άλυτα έως τότε αρχιτεκτονικά προβλήματα βρήκαν μεγαλοφυείς λύσεις και ίδίως το πρόβλημα της ίσορροπίας των ώθησεων.

Όταν στις 27 Δεκεμβρίου του 537 έγιναν με μυθική μεγαλοπρέπεια τα εγκαινία, ο Ίουστινιανός ξέσπασε σε μία δοξολογία. Και είχε δίκιο. «Ποτέ, καθώς πολύ ώραία γράφει ο Choisy, το δαιμόνιο της Ρώμης και της Άνατολής δεν είχαν ένωθη περισσότερο μέσα σ' ένα τόσο έκπληκτικό και άρμονικό σύνολο» (3).

Στις όχθες του Βοσπόρου, το θαύμα τουτο της έκκλησιαστικής ναοδομίας-πάντοτε θρηιο σαν πλοίο άγκυροβολημένο-δεσπόζει γιγαντιαίο πάνω άπ' όλα τ' άλλα οικοδομήματα της Κωνσταντινούπολεως και διαλαλεί στους αιώνες το θ-νομα και τη δόξα του Ίουστινιανού, την μεγάλη δύναμη της πίστεως των Βυζαντινών (4).

(3) Choisy, Hist. de l' Architecture, II, 51.

(4) Ch. Diehl, Justinien et la civilisation byzantine, 1901, σ. 467-468.

(1) «Άκτινες» 1946, σ. 174 έπ.

(2) Ch. Diehl, Manuel d' art byzantin, 1910, σ. 167.

Πραγματικά κάθε άλλο παρά υπερβολή είναι, όταν πῆ κανείς, ὅτι τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ καλλιτέχνημα εἶναι ἀποκλειστικὸ δημιούργημα θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως καὶ πίστεως βαθειᾶς. "Οἱ οἱ ἐργάστηκαν γιὰ τὴν πραγματοποίησίν του, ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ποὺ ἐπέβλεπε αὐτοπροσώπως καὶ τοὺς δυὸ μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονες τὸν-τὸν Ἀνθέμιου καὶ τὸν Ἰσίδωρο-ὡς τὸν τελευταῖο μικροεργάτη, εἶχαν τὴ συνείδησιν, ὅτι ἐπιτελοῦν ἓνα ἔργο θεῖο, προωρισμένο γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Κι' ὅσες φορές κάποιο πρόβλημα ἀρχιτεκτονικὸ ἢ οἰκονομικὴ δυσχέρεια πρόβαλλε στὴ μέσῃ κι' ἀνέκοπτε τὴν πρόοδον τοῦ ἔργου, ἢ βαθεῖα εὐσέβεια τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων δὲν δυσκολεύονταν νὰ βλέπῃ θεῖες ἐμπνεύσεις, ποὺ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἔδιναν τὴ λύσιν. Μ' αὐτὲς τίς συγχινητικὰς προϋποθέσεις δὲν εἶναι παράξενο, ὅτι ἡ ἅγια Σοφία ἔγινε ὁ τελειότερος ναὸς τῆς Χάριτος, ἐσκίασε τὴν παλαιὰ δόξα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος κι' ἐσημείωσε τὸν ἀνώτατον βαθμὸν προόδου στὰ χρονικά τῆς ναοδομίας.

Οἱ δυὸ δαιμόνιοι ἀρχιτέκτονες μπόρεσαν νὰ ἐκφράσουν μὲ τὴν ἀψυχη ὅλην μεγάλην μεταφυσικὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

"Ὅσοι στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ἔλληνες καὶ ξένοι, γονάτισαν κάτω ἀπ' τοὺς ἀχανεῖς θόλους τῆς καὶ προσευχῆθησαν, ἄψαν ἔπειτα τὴν ψυχὴν τους νὰ ξεσπᾶσιν σ' ἓνα δοξολόγημα θαυμασμοῦ καὶ δέους. Ἐλάχιστα μονάχα εἶναι ἀρετὰ γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἔκτασιν τῆς βαθεῖας ἐντυπώσεως, ποὺ προκαλοῦσε τὸ θέαμά της. Ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὁ Φραντζῆς τὴν ἀποκαλεῖ: «παμμέγιστον ναὸν καὶ θεϊότατον, οὐρανὸν ἐπίγειον, θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, χερουδικὸν δχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, Θεοῦ χειρῶν ποίησιν, θέαμα καὶ ἔργον ἀξίον, πάσης

τῆς γῆς ἀγαλλίαμα, ὠραῖον καὶ ὠραίων ὠραιότερον» (6). Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς ἐκφράζεται μ' ἓνα τρόπο, ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρηση: «μῆτε γενέσθαι, μῆτε μὴν γενήσεσθαι ποτε ὁμοῖόν τι κατ' ἀνθρώπους» (6). Κι' ὁ Προκόπιος σημειώνει: Ἐκεῖνος ποὺ μπαίνει μέσα στὸν ναὸν, γιὰ νὰ προσευχηθῇ, νοιώθει ἀμέσως, ὅτι τὸ δημιούργημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἔργον ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἢ τέχνης, ἀλλὰ τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, πετώντας πρὸς τὸν οὐρανὸν, αἰσθάνεται τὸν Θεόν, ὅτι βρίσκεται πολὺ κοντὰ του καὶ ὅτι ἀρέσκεται νὰ κατοική μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἐκλεκτὸ δημιούργημα του.

Μὰ κι' οἱ ξένοι δὲν μιλοῦν μὲ λιγώτερον θαυμασμό. Ὁ Van Millingan δὲν διαστάζει νὰ διακηρύξῃ, ὅτι «ἡ ἅγια Σοφία εἶναι τὸ ὠραιότερον μνημεῖον τῆς βυζαντινῆς τέχνης καὶ ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἐπανελήφθη». Ἐνας μεγάλος κριτικὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ Fergusson, χαρακτηρίζει τὴν ἅγια Σοφίαν «τὴν τελειότερη καὶ ὠραιότερη ἐκκλησία ἀπ' ὅσες ποτὲ ἔκτισε λαὸς χριστιανικός» (7).

Φῶς, ἀπλότης καὶ ἁρμονία εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ ἡ ἐνότης κι' ἡ ἁρμονία τῶν γραμμῶν τῆς συντελοῦν πολὺ στὴν μοναδικότητά της. Σ' αὐτὸ ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος ὑπῆρξαν γνήσιοι ἀπόγονοι τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Ἰκτίνου.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πραγματικὰ καταπλήσσει στὴν ἅγια Σοφία εἶναι ἡ θαυμαστὴ ἐνότης τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν. Οἱ ὀγκῶδεις πεσοὶ ἀνεβαίνουν φυσικῶτα ἀπὸ τὸ ἔδαφος σὰν «χειροποι-

(6) Φραντζῆ, χρονικόν, ἐκδ. Βόννης, σελ. 289.

(6) Χρυσολωρᾶ, Σύγκρισις Π. καὶ Ν. Ρώμης.

(7) Fergusson, History of ancient and mediaeval architecture. A' 444.

ητοι λόφοι» κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ Προκόπιου. Τὰ τόξα διαγράφονται μὲ μιὰ κορυφὴ ἁρμονικὴ καμπύλη (σ' ὀλόκληρο τὸ καὶ κυριαρχεῖ ἡ δυναμικὴ καμπύλη), ἀπὸ τὸν ἕνα πεσοῦ στὸν ἄλλο. Τὰ ἡμιθόλια φυτρῶνουν ἄκοπα μὲ μιὰ φυσικὴ γλαφυρότητα ἀπὸ τοὺς πεσοῦς. Ἄλλοι μικρότεροι πεσοῦ ἀνατολικά καὶ δυτικά καὶ τὰ τόξα πού ὑψώνονται πάνω ἀπ' αὐτοὺς συμπληρώνουν τὴν ἁρμονία τῆς ἐνότητος. Οἱ 104 κίονες μὲ τίς πολύχρωμες ραβδώσεις τους δίνουν τὴν ἐντύπωσι ἐνὸς ἄλλου κόσμου. Τέλος, ὁ τεράστιος σφαιρικὸς θόλος ἀκουμπᾷ μὲ μιὰ ἀπελθὴ χάρι πάνω στὰ ἡμιθόλια καὶ δεσπόζει: πάνω ἀπ' ὅλη τὴν ἐκκλησίαι σὰν πάμφωτος οὐρανός. Εἶναι τόσο ἐλαφρὸς καὶ νεφελώδης, ὥστε ὁ θεατὴς νομίζει, ὅτι δὲν στηρίζεται πουθενά, ἀλλὰ κατὰ τὸν Προκόπιο κρέμεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μὲ μιὰ χρυσῆ ἀλυσίδα. Κι' αὐτὰ τὰ στηρίγματα τῶν ἀχανῶν θαλωμάτων εἶναι πολὺ τεχνικὰ κρυμμένα καὶ τὸ σύνολό τους εἶναι τέτοιο, ὥστε μπαίνει στὴ συνείδησι ἡ ἔννοια τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Ὁλόκληρα τὰ μεμονωμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη συνδέονται μεταξὺ τους ὀργανικά καὶ ἀναπόσπαστα καὶ ἐνωμένα ἀνεβαίνουν ἀπαλά καὶ ἁρμονικά πρὸς τὰ ὕψη, σὰν ψαλμωδίες καὶ προσευχῆς χιλιάδων πιστῶν, γιὰ νὰ ξεχυθοῦν μέσα στὸν πάμφωτο θόλο. Κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀχανῆ θόλο τὰ πάντα ὑποτάσσονται καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν μπορεῖ τίποτα νὰ νοηθῆ. Τὰ πάντα συναρμολογοῦνται σ' ἕνα ὀργανικὸ σύνολο, γιὰ ν' ἀναπαραστήσουν τὸ ἐνιαῖο καὶ ἀδιαίρετο τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς λατρείας.

Ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἰουστινιανοῦ διακηρύττει τὸ «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν», καὶ κάθε μέλος χωριστὰ ἐκφράζει κι' ἀπὸ μιὰ ἰδιαίτερη θρησκευτικὴ ἔννοια.

Ἡ τριπλῆ διαίρεσι τῶν παραθύρων

(τριβόλα) ἔχει μυστικὴ σχέσι μὲ τὸ μυστήριον τῆς Ἁγ. Τριάδος. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις πεσοῦ, μὲ τὰ λοφία πού καταλήγουν, ὑποδηλώνουν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια καὶ γι' αὐτὸ ἀργότερα ἀπεικόνισαν ἔκει καὶ τίς μορφές τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Οἱ 40 κίονες τοῦ κάτω ὀρόφου μὲ τὴ φωτεινὴ στεφανη τῶν 40 παραθύρων τοῦ τρούλλου, ἀπεικονίζουν τὴν χριστιανικὴ τελειότητα. Τέλος τὸ σταυροειδὲς σχῆμα τοῦ διαγράμματος καὶ ὁ πελώριος σταυρὸς στὴν κορυφὴ τοῦ θόλου διαλαλοῦν τὴν ἀπολύτρωσι.

Στὴν ὑπεροχὴ τῆς ἁγίας Σοφίας συντελεῖ πολὺ κι' ἡ καταπληκτικὴ φωτεινότης τῆς, πού τὴν ξεχωρίζει ἀπ' ὅλες τίς ἐκκλησίες τῆς Δύσεως, πού ζοῦν στὴν ἀπρόσφορα τοῦ σκοιοφωτισμοῦ. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνοιγμάτων καὶ τῶν παραθύρων τὸ φῶς τοῦ ἡλίου πέφτει λοξὰ ἐπάνω στὶς πολύχρωμες στιλβωμένες ἐπιφάνειες τῶν μαρμάρων κι' ἀντανεκλάται σὰν δύοι φλογισμένη στοὺς ἀχανεῖς θόλους μὲ τὰ χρυσὰ ψηφιδωτά. «Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀίγλη τοῦ φωτός πιστεύεις ὅτι φυτρώνει μέσα στὸν ἱερὸ αὐτὸ χῶρον», γράφει ὁ Προκόπιος. Σὲ κανένα ἄλλο δημιοργήμα τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀκούγεται τόσο ζωντανὴ καὶ πειστικὴ ἡ φωνὴ τοῦ Ἰωάννου πού διαλαλεῖ ὅτι: «ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶ οὐδεμία».

*

Ἄν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὴν ἁγία Σοφία ὅλα τὰ μεταγενέστερα προσκείμενα καὶ εἶναι ὅχι ὀλίγα καὶ κωτάξωμε τὸ οἰκοδόμημα ὅπως βγήκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἀνθελίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ καταλάβωμε σὲ ποῖο σύστημα ἀνήκει: στὴν μ ο ρ φ ι κ ῆ ἀρχιτεκτονικῆ, ὅπως εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀναγεννήσεως ἢ στὴν δ υ ν α μ ι κ ῆ, ὅπως ἡ Γοτθικὴ καὶ ὁ ρυθμὸς Μπαρόκ. Ἡ ἁγία Σοφία δὲν

ἀνήκει σὲ καμμιὰ ἀπ' αὐτές. Εἶναι ἐν-
τελῶς ἰδιότυπη καὶ γι' αὐτὸ κατέχει κι'
ἰδιαίτερη θέσι στὴν ἱστορία τῆς ἐξελί-
ξεως τῶν ρυθμῶν. Κι' ἂν θελήσωμε νὰ
μεταφράσωμε τὶς ὄπτικες ἐντυπώσεις σὲ
ψυχολογικά συναισθήματα, θὰ λέγαμε
ὅτι τὸ κάτω μέρος ἐμπνέει τὸ αἶσθημα
τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς γαλήνης· ἐνὸ τὸ ἐ-
πάνω συγκρότημα παρέχει τὸ αἶσθημα
τῆς ἀνησυχίας καὶ τῆς κινήσεως.

Τέλος, ἓνα τελευταῖο σπουδαῖο χαρα-
κτηριστικὸ τῆς ἁγίας Σοφίας εἶναι ἡ
ἐξ αὐλῶσι τῆς ὄλης. Ἡ ἐξαύλωσι εἶ-
ναι κυρίως ἀρχὴ τῆς ἀνατολικῆς τέ-
χνης. Κανένας ὅμως δὲν πραγματοποίη-
σε μὲ τόση τελειότητα καὶ δὲν τὴν ἐ-
φθασε σὲ τέτοιο μεταφυσικὸ βαθμῶ, ὅσο
οἱ βυζαντινοὶ καλλιτέχνες. Γιατὶ αὐτὴ
ἢ ἀποπνευμάτωσι τῆς ὄλης ἀναποκρί-
νεται στὴν χριστιανικὴ ἀντίληψι τῆς ἀ-
πολυτρώσεως τοῦ πνεύματος.

Ὁ κῶδὸς τῆς ἁγίας Σοφίας-μνημεῖο
ἀπαράμιλλο-συμβολίζει τὸν πνευματικὸ
χαρακτήρα τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονι-
κῆς καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ
πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ «χρυσοῦ αἰ-
ῶνος» τοῦ Βυζαντίου. Σ' αὐτὸ βρῆκε τὴν
πῶς θαυμαστὴ ἁρμονία του ὁ νέος χρι-
στιανικὸς κόσμος καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸ
μῆς ἀμίμητης ἀθρόωπινης τέχνης μὲ τὸ
θεόπνευστο θρησκευτικὸ δόγμα, πραγμα-
τοποιήθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ τελειότατα δημι-
ουργήματα ἀπ' ὅσα ποτὲ δημιούργησε ὁ
ἄνθρωπος γιὰ τὴν λατρεία τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ἐπίγειο κάλλος γίνεται ὄργανο, μέ-
σο, γιὰ νὰ ἐκφραστῇ τὸ θεοῦ κάλλος καὶ
ὁδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸν ἀριστο-
τέχνη καὶ ἀφθαστο ἀρχιτέκτονα τοῦ Σύμ-
παντος. Καὶ τὸ ἐπέτυχε ἄριστα αὐτὸ ἡ
ἁγία Σοφία, ἀκριβῶς γιατί τοὺς καλ-
λιτέχνες τοὺς ἐνέπνευσε ἡ ὕψηλὴ ἐπιθυ-
μία τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Παρ' ὅλας τὶς καταστροφὰς καὶ τὶς
βεβηλώσεις, παρ' ὅλο τὸ ξέσπασμα τῶν

κυμάτων, ποὺ δέχτηκε πάνω τῆς στὴν
μακραίωνη πολυδασανισμένη ἱστορία
τῆς, ἀποτελεῖ καὶ σήμερα ἀκόμη-μετὰ
δέκα τέσσαρες αἰῶνες καὶ πλέον-ἓνα θαῦ-
μα τολμηρῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ἐπιστη-
μονικῆς συλλήψεως, ποὺ οἱ μετέπειτα αἰ-
ῶνες, μ' ὄλη τὴν πρόσοδό τους δὲν κατώρ-
θωσαν νὰ μιμηθοῦν. Κι' ἔτσι ὅπως εἶ-
ναι σήμερα ἡ ἁγία Σοφία παραμένει:
«μὰ ἀπὸ τὶς πῶς δυνατὰς δημιουργίας
τῆς ἀρχιτεκτονικῆς» (8), καὶ μᾶς δίνει
τὴν ἔκφρασι τοῦ ἰδεώδους τῆς τέχνης,
ἐμπνευσμένου ἀπ' τὶς αἰώνιες ἀλήθειες.

Τὸ σημαντικώτερο γιὰ τὴν ἱστορία
τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ εἶναι, ὅτι ἡ
ἁγία Σοφία ἄφινε ἀλησιμόνητη ἐντύπω-
σι στοὺς διαφόρους λαοὺς κι' ὑπῆρξε τὸ
σπουδαιότερο ἐκπολιτιστικὸ κέντρο τοῦ
Μεσαίωνος.

Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως ἡ «ἁγία Σοφία»
ἔμεινε καὶ θὰ μείνῃ τὸ ἀλησιμόνητο ἰδε-
ῶδες καὶ τὸ σύμβολο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ τελευταία λειτουργία ποῦ, κατὰ τὴν
παράδοσι, δὲν τελείωσε ποτέ, ἡ τραγικὴ
λεηλασία τῆς ἀπὸ τὸν κατακτητὴ, χα-
ράχτηνος βαθεία καὶ ἀνεξάλειπτα στοῦ
Ἑλληνος τὴν ψυχὴ. Γύρω ἀπ' τὴν «ἁ-
γία Σοφία» ἔχει πλέξει ἓνα δόλοκληρο
κύκλο ἀπὸ παραδόσεις καὶ θρύλους, ποὺ
ζυμώθηκε μαζὶ τους καὶ τοῦ ἔδιναν φτε-
ρὰ σ' ὄλη τὴν μακραίωνη περίοδο τῆς
σκληρῆς δουλείας. Κάτω ἀπ' τοὺς ἀχα-
νεῖς θόλους τῆς, σὰν σκιὰς φευγαλέες,
πετοῦν οἱ πόθοι καὶ τὰ ὄνειρά του, ποὺ
μὲ τὸν πῶς συγκινητικὸν τρόπο τοὺς ἔκανε
ἡ δημοτικὴ ποίησι τραγοῦδι!...

Στὶς ὄχθες τοῦ Βοσπόρου ὑψώθηκε γιὰ
τοὺς αἰῶνες ἓνα ἀθάνατο μνημεῖο τῆς
Χριστιανωσύνης, μοναδικὴ ἔκφρασι βα-
θείας πίστεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν ἀ-
ληθινὸ Θεό....

(8) Ch. Diehl, Manuel d' art byzantin, σελ. 149.

*

Κατηγορήσαν μέσα στ'άλλα τὸν Χριστιανισμό, ὅτι ἐμάρανε καὶ κατέστρεψε τὴν τέχνην, αὐτὸς ποὺ ἔδωσε τόσο περιεχόμενο, πρωτοφανές, στὴν τέχνην καὶ στὴν μορφή. Αὐτὸς ποὺ ἐνέπνευσε τὰ μεγαλύτερα ἀριστουργήματα στοὺς μεταχριστιανικούς αἰῶνες. Αὐτὸς ποὺ ἀνέβασε τὴν τέχνην σὲ τόσο ὑψηλὸ ἐπίπεδο, σὲ σφαίρες τοῦ πνεύματος, στὴν ἀτιμωσφαίρα τῆς αἰωνιότητος.

Ἡ τέχνη, σὰν καθαρὴ δημιουργία τοῦ πνεύματος, τότε μονάχα πραγματώνει τὸν σκοπὸ τῆς κι' ἐγγίζει τὰ ὄρια τῆς ἀληθινῆς μεγάλης τέχνης, ὅταν τὴν ἐμπνέουν οἱ αἰώνιες πνευματικὲς ἀξίες, ὅταν τὴν ἐμπνέη ἕνας κόσμος καλύτερος, ἀνώτερος, εὐγενέστερος, ὁ κόσμος τῆς αἰωνιότητος.

Μονάχα μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀτιμωσφαίρα εἶναι δυνατόν νὰ ζήση ἡ τέχνην καὶ

νὰ μεγαλοουργήση. Εἶναι ἡ φύσις τῆς τέτοια.

Ἄλλοιῶτικα πνίγεται καὶ πεθαίνει.

Ὅσο περισσότερο ἡ τέχνην ἀντλεῖ τὴν ἐμπνευσί τῆς ἀπ' τὴν ἀστείρευτη πηγὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τόσο τὰ δημιουργήματά τῆς θὰ πλησιάζουν τὴν ἔννοια «ἀριστοῦργημα». Κι' ὅσο ἀπομακρύνεται ἀπ' τὸ σημεῖο αὐτό, τόσο ἡ αἰσθητικὴ τῆς στάθμη θὰ καταβαίνει.

Κι' ἡ σύγχρονη πραγματικότης, καὶ στὴν περιοχὴ τῆς τέχνης, μᾶς τὸ ἀποδείχνει μὲ τὴν θλιβερὴν κατάπτωσιν τῆς μὲ τὸ ψυχομάχημά τῆς καλύτερα-μ' ἕνα τρόπο ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρηση.

Κι' ὅταν ἡ πραγματικότης μιᾶ τὸσο πειστικὰ γιὰ κάθε ἀληθινὸ κι' ἀνυστερόβουλο μελετητὴ, ὅταν αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα-καὶ τῶν δυὸ ἀπόψεων-κραυγάζουν μονάχα τους, τότε γιὰτὶ νὰ μιλήσουν οἱ ἄνθρωποι;

ΑΓΓΕΛΙΝΑ ΛΕΚΑΠΗΝΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΓΗ

Διηγήματα Σ. ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ

Δραχ. 7.500

Η ΩΔΗ ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΤΟΥ

Ποιήματα Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Δραχ. 8.000

ΜΙΑ ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟΝ ΕΙΡΗΝΙΚΟ

Είναι γνωστό πόσο τὰ τραγικά περιστατικά τοῦ πολέμου, στὸν τόπο μας ἀλλὰ καὶ σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο, βοήθησαν ἀνθρώπινες ψυχές ν' ἀντιληφθοῦν διπλά τους τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ πλουτίσουν τὸν ἑαυτό τους μὲ τὴν ἀνεκτίμητη αὐτὴ πείρα. Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι ὁ πόλεμος ἀνάγκαζε τὸν ἄνθρωπο νὰ ζῆ στιγμὲς συμπυκνωμένης ζωῆς, ἔξω ἀπὸ τὴ συνηθισμένη ρουτίνα πού εἶχε μάθει νὰ τὴν ἀντιμετωπίζῃ μὲ τὰ ψέμματα, δηλαδή χωρὶς Θεό. Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ συμπυκνωμένη ζωὴ ξύπναγαν μέσα του οἱ πνευματικὲς του δυνάμεις καὶ ἔστηνε ἔτσι τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸν Θεό: ὁ ἄνθρωπος νὰ καλῆ, ὁ Θεὸς ν' ἀπαντᾷ καὶ νὰ ἐπεμβαίη, πολλὲς φορὲς μὲ τρόπο θαυματουργικό.

Πολλὰ τέτοια περιστατικά ἔγιναν εὐρύτερα γνωστὰ ἀπὸ δημοσιεύσεις στὸν ἕξενό τύπο καὶ μερικὰ τοῦλάχιστον ἀπ' αὐτὰ ἀξίζει νὰ τὰ γνωρίσωμε καὶ ἔδῳ, ἔστω καὶ τώρα, ἀφοῦ κατὰ τὰ χρόνια τῆς κατοχῆς ἡ ἐπικοινωνία μας μὲ τὸν ἕξενό ἐλεύθερο κόσμο ἦταν ἀδύνατη.

Μιὰ παρόμοια ἀφήγησι περιλαμβάνεται στὸ βιβλίο τοῦ James C. Whittaker «We Thought We Heard The Angels Sing» καὶ σχετικὸ ἀπόσπασμα δημοσιεύθηκε καὶ στὸ «Reader's Digest» τὸν Μάιο τοῦ 1943 μὲ τὸν τίτλο «Other Hands Than Mine». Εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἀεροπόρων ἑνὸς «ἑπταμένου φρουρίου» πού πέρασαν 21 ἡμέρες ναυαγοὶ στὸν Εἰρηνικὸ Ὀκεανό, πάνω σὲ μικρὲς λαστιχένιες σχεδίες καὶ ἔχει ξεχωριστὴ ἀξία γιατί αὐτὸς πού τὴν διηγεῖται, ὁ πιλότος τοῦ «ἑπταμένου φρουρίου» ἡπο-

λοχαγὸς James C. Whittaker, ἦταν ἕνας πρῶν ἀπιστος. Ἄς δοῦμε πῶς διηγεῖται τὴν ἱστορία του, πού εἶναι κυρίως ἱστορία μιᾶς ψυχῆς.

Γιὰ μένα, λέει ὁ Whittaker, οἱ 21 τρομερὲς ἡμέρες στὸν Εἰρηνικὸ ἀντιπροσωπεύουν τὸ μεγαλύτερο γεγονός πού μπορεῖ νὰ συμβῆ σ' ἕναν ἄνθρωπο: τὸ νὰ βρῆ τὸ Θεό.

Πρὶν ἀπ' τὴν περιπέτεια πού πέρασα, ἤμουν ἕνας ἀγνωστικιστῆς, ἕνας ἄθεος, ἂν θέλετε. Ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ἄθεοι στίς λαστιχένιες σχεδίες, δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν ἄθεοι καὶ στὰ προχώματα.

Ὅταν τὸ ἑπτάμενο φρουριό μας πετοῦσε μὲ σβυσμένη μηχανή καὶ ἐτοιμαζώμαστε γιὰ μιὰν ἀνώμαλη κάθοδο πάνω στὴ θάλασσα, ὁ ἡπολοχαγὸς De Angelis, ὁ πλοηγὸς μας, μᾶς εἶπε: «Θὰ σᾶς ἐπείραξε, σύντροφοι, ἂν ἔκανα μιὰ προσευχή;» Θυμᾶμαι πῶς ἐξωργίσθηκα τότε. Ἀλλὰ πόσο ντροπέοι, ἀργότερα, γιὰ τὶς σκέψεις πού ἔκανα ἐκείνη τὴ στιγμὴ!

Τὴν δευτέρη μέρα πού περάσαμε στὴ σχεδία μας, εἶδα τὸν J. F. Bartek, τὸν μηχανικό νὰ διαβάξῃ τὴν Καινὴ Διαθήκη του. Κανεὶς μας δὲν τὸν περιγέλασε. Σὰν νὰ εἶχαμε κάποια προαισθησι γιὰ τὴ σημασία πού θ' ἀποκοῦσε γιὰ ὅλους μας αὐτὸ τὸ μικρὸ βιβλιαράκι τῆς τσέπης.

Τὴν τέταρτη ἡμέρα ὁ Bartek ἔδγαλε πάλι τὴν Κ. Διαθήκη του. Οἱ τρεῖς σχεδίες μας ἦσαν ἐνωμένες μὲ μακρὰ σχοινιά καὶ τὶς προσεγγίσαμε γιὰ νὰ κάναμε ὄλοι μαζί μιὰ συμπροσευχή. Εἶπα-

με το «Πάτερ ἡμῶν» και ὁ συνταγματάρχης διάβασε μιὰ περικοπή ἀπὸ τὴ Βίβλο τοῦ Bartek. Ἐκεῖνη τὴ στιγμή σκεπτόμουν πὼς αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ἐπρόσφερε κανένα καλὸ, ἀλλὰ οὔτε και κακό. Ὁ λοχαγὸς W. T. Cherry, ὁ πιλότος μᾶς, διάβασε τότε μιὰ περικοπή: «Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγετε ἢ τί πίετε». Θὰ τὸ πιστεῦσα αὐτὸ, ἔλεγα μέσα μου, σὰν σκεπτικιστῆς, ὅταν θὰ ἔβλεπα τὸ φαγητὸ και τὸ ποτό!

Ὅταν ἐφθάσε και ἡ ἕκτη ἡμέρα, ἦταν πᾶν φανερὸ πὼς ἤμασταν μακριὰ ἀπὸ τὴν περιοχή περιπολίας ἀεροπλάνων και πλοίων, κι' ἔτσι μπορούσε νὰ μὴ μᾶς εὗρισκαν ποτέ.

Εἶχαμε ἀρχίσει ν' ἀδυνατίζομε ἀπὸ τὴν πείνα. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἔλαβα κι' ἐγὼ μέρος, παθητικὰ κάπως, στὴν προσευχὴ. Προσευχθῆκαμε ὅλοι γιὰ τροφή. Τότε ὁ Cherry πὸν πάντα ἀπευθυνόταν στὸν Θεὸ σὰν «Κύριος», εἶπε: «Κύριε, βρισκόμαστε σὲ τρομερὴ ἀνάγκη. Στηριζόμαστε σὲ κάτι πὸν θὰ μᾶς φθάσῃ ὡς μεθαύριο, τὸ πολὺ. Φρόντισε γιὰ μᾶς, Κύριε».

Ὁ Cherry ἄναψε τότε τὶς νικτερινὲς βολίδες, μετὰ τὴν ἐλπίδα πὼς κάτι μπορούσε νὰ συμβῆ. Ὅπως κι' ἔγινε: Ἡ βολίδα δὲν ἐφυγε κανονικὰ, κι' ἔτσι ἡ φλεγόμενη μπάλα ἔπεσε ἀνάμεσα στὶς σχεδίες. Διακρίναμε ἕνα κοπάδι ψάρια πὸν τάχα τραβήξει ἡ λάμψη. Δύο ἀπ' αὐτὰ, προσπαθώντας νὰ ξεφύγουν, πήδησαν μέσα στὴ σχεδία. Ἔτσι τὸ ἄλλο πρωὶ ὁ καθένας μᾶς εἶχε ἀπὸ ἕνα κομματάκι ὀμὸ ψάρι στὸ πρόγευμα.

Ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα ἔλαβα μέρος στὴ συμπροσευχὴ μ' ὅλη μου τὴν καρδιά. Μποροῦσα πᾶ νὰ πῶ τὸ μισὸ «Πάτερ ἡμῶν» χωρὶς νὰ σκοντάβω. Θὰ τὴν θυμᾶμαι πάντα ἐκεῖνη τὴν προσευχὴ πὸν κάναμε τότε, καθὼς κι' ὅλα ὅσα ἔγιναν ὕστερα.

Ὁ Cherry προσευχήθηκε: «Κύριε, Σοῦ ζητήσαμε φαγητὸ και μᾶς ἔδωσες. Σὲ παρακαλοῦμε τώρα νὰ μᾶς δώσης νερό».

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα και φάνηκε στὸ βάθος ἀριστερὰ ἕνα σκοτεινὸ σύννεφο, πὸν ἔρχοιγε ἕνα μολυβὶ παραπέτασμα. Ἦταν βροχὴ, πὸν ἐρχόταν πρὸς τὸ μέρος μᾶς! «Νὰ τὴν!», φώναξε ὁ Cherry, «εὐχαριστῶ, Κύριε!» Σὲ λιγάκι καταλυσθῆκαμε ἀπὸ μιὰ δυνατὴ κρῆα βροχῆ. Μὲ τὶ φουῦγες μᾶς φέρονταμε τὸ ζωογόνον νερὸ νὰ δροσίση τὸ λάρυγγά μᾶς. Ἄμα χορτάσαμε, γεμίζοντας τὰ στόματά μᾶς φουσοῦσαμε νερὸ μέσα στὰ σωσιδιὰ μᾶς, γιὰ νὰ τὸ ἔχουμε ἀργότερα.

Τὴν ἐνάτη μέρα, ὁ Κύριος μᾶς προμήθευσε λίγες πουκιές φαγητὸ-ἕνα μικρὸ σκιλόφαρο, ὡς μισὸ μέτρο μᾶκρος, πὸν τὸ ἔπιασε ὁ Cherry μετὰ ἕνα γυμνὸ ἀγκίστρι.

Στὴ συμπροσευχὴ τῆς δεκάτης ἡμέρας ὁ Cherry εἶπε τὸ «Πάτερ ἡμῶν» και ἔπειτα ὁ καθένας ἐπρόσθεσε και τὴ δικὴ του προσευχὴ. Ἔγιναν και ἐξομολογήσεις περασμένων ἀμαρτιῶν και δὲν ντρέπομαι νὰ ὁμολογήσω πὼς πῆρα τότε και ἀποφάσεις πὸν τὶς ἐκράτησα. Ἄλλοτε δὲν μπορούσα νὰ μείνω μετὰ κάποιον οὔτε λίγα λεπτὰ τῆς ὥρας, ἂν δὲν εἶχα ἀποδείξεις πὼς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἄξιζε. Δὲν εὗρισκα στοὺς ἄλλους ἀρετὲς και πιστεῦσα κυρίως στὸν James Whitaker (*). Τώρα θεωρῶ τὸν καθένα τίμιον και καλὸ, ὅσο, φυσικὰ, δὲν μοῦ δειχνεῖ ὁ ἴδιος πὼς εἶναι τὸ ἀντίθετον.

Ὁ Rickenbacker πάντοτε ἀπευθυνόταν στὸν Θεὸ σὰν «Πάτερ μᾶς». Ποτέ δὲν παρουσιάσθηκε σὰν τύπος ἐθρησκευτικοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶχε τὸ εἶδος τῆς θρησκευτικότητος πὸν καλλιτερεῖ αὐ-

(*) Τὸν ἔματό του, δηλαδή.

τὸν τὸν κόσμο, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ ζῆ κανεὶς σ' αὐτόν. Καποτε πού ένας ἀπὸ τοὺς συντροφούς, ὅταν ἦλθε ἡ σειρά του νὰ προσευχηθῆ, ζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ πεθάνῃ, νὰ τελειώσουν τὰ βήσσανά του, ὁ Rick ξεφώνησε: «Σταμάτησε! Ὅχι γκρινιές. Ὁ Θεὸς ἀπαντᾷ στὶς προσευχὲς τῶν ἀνθρώπων, ὄχι σὲ τέτοιες μωρολογίες».

Τὴν 13ῃ ἡμέρα συνέβη τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο θαύματα πού συνετέλεσαν νὰ μὲ καθαρῶσουν μὰ γιὰ πάντα ἀπὸ τὸν ἀγνωστικισμό μου: Ἦτανε ἓνας ἥλιος καυτερός. Κατὰ τὶς 10 φάνηκε μὰ καταιγίδα βρογῆς, ἀλλὰ πέρασε πολὺ μακρὰ. Γιὰ πρώτη φορὰ τότε παρότρυνα ἐγὼ τοὺς ἄλλους νὰ προσευχηθοῦμε: «Θεέ μου», εἶπα, «ξέρεις τί εἶναι γιὰ μᾶς τὸ νερό. Ὁ ἀέρας μᾶς τὸ πήρε μακρὰ, ἀλλὰ Ἐσὺ ἔχεις τὴ δύναμη νὰ μᾶς τὸ φέρῃς πάλι πίσω. Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε γιὰ Ἐσένα, ἀλλὰ σὲ μᾶς θὰ δώσῃ τὴ ζωὴ. Διάταξε τὸν ἄνεμο νὰ μᾶς φέρῃ αὐτὴ τὴ βροχὴ, γιατί ἀλλιῶς, χωρὶς αὐτήν, θὰ πεθάνουμε!»

Εἶναι μερικὰ πράγματα πού δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους: Ὁ ἄνεμος δὲν ἄλλαξε κατεύθυνση, ἀλλὰ τὸ παρατέτασμα τῆς βροχῆς πού ἀπομακρυνόταν ἄρχισε νὰ ἐρχεται σιγά-σιγά πρὸς τὸ μέρος μας, ἀντίθετα πρὸς τὸν ἄνεμο, σὰν νὰ τὸ κινεῖσε κάποιο παντοδύναμο χερί.

Ἦπιαμε νερὸ καὶ φυλάξαμε κιόλας. Ἡ θεόσταλη ἐκεῖνη βροχὴ μᾶς βοήθησε νὰ συγκρατηθοῦμε τὶς τέσσερες ἐπάμενες τρομερὲς ἡμέρες.

Ἡ μικρὴ ἡμερήσια μερίδα μας νεροῦ φαινόταν σὰν νὰ ἐτόνιζε περισσότερο τὴν ἀγωνία τῆς δίψας μας. Ἡ πείνα μᾶς εἶχε ἀδυνατίσει σὲ βαθμὸ πού καὶ ἡ παρσικρότερη προσπάθεια μᾶς ἦταν ἐξανθητική. Τὰ ρούχα μας ἄρχιζαν νὰ διαλύωνται καὶ ὁ φλογερός ἰσημερινὸς

ἥλιος μᾶς ἔκαιγε ἀλύπητα. Ὅλοι μας τώρα ἐδείχναμε σημεῖα παραληρήματος. Εἶμα βέβαιος πὼς μόνο ἡ νεογεννητικὴ πίστις μου στὸ Θεὸ μὲ συγκρατοῦσε.

Στὴ συμπροσευχὴ τῆς 18ῆς ἡμέρας, προσευχήθηκα ὅπως ποτὲ ἄλλοτε πρὶν αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ τὴ σωτηρία μας. Ὁταν τελειώσαμε, εἶχα ξαναβοῆ τὴν παλῆά μου καρτερία. Κατάλαβα τότε πὼς ἡ βοήθεια εἶχε ἀρχίσει νὰρχεται.

Τὰ ξημερώματα τῆς ἄλλης μέρας εἶδαμε ἓνα ἀεροπλάνο νὰ πλησιαίξῃ. Τοῦ φωνάξαμε καὶ κάναμε σήματα. Τὸ ἀεροπλάνο πέρασε ὡς τρεῖς μίλλια μακρὰ, χωρὶς νὰ μᾶς δῆ. Ἄν δὲν ἐκλάψαμε ἦταν γιατί τὰ σώματά μας εἶχαν τόσο πολὺ στεγνώσει ἀπὸ τὴ δίψα, ὥστε οὔτε δάκρυ δὲν μπορούσε νὰ στάξῃ ἀπὸ τὸ μάτι μας.

Τὸ 20ὸ πρωῒνο, ὁ Cherry ἀπομάκρυνε τὴ σχεδία του ἀπὸ τὶς ἄλλες, λέγοντας πὼς ἂν τὶς σκορπίζαμε σὲ μεγαλύτερη περιοχὴ θὰ εἶχαμε περισσότερες πιθανότητες νὰ μᾶς ἴδουν ἀπὸ κανένα ἀεροπλάνο. Αὐτὸ μᾶς φάνηκε λογικό, κ' ἔτσι ἄφησα κ' ἐγὼ περισσότερο σχοινὶ στὴ δική μου σχεδία, ὅπου εἶχαμε μείνει ὁ De Angelis, ὁ Reynolds ὁ ἀσυμματίστης μας κ' ἐγὼ.

Ὅταν χάραξε ἡ 21ῃ ἡμέρα, μὲ ξύπνησε ὁ De Angelis. «Ἰζίμ», μοῦ εἶπε, «ἴσως νὰ εἶναι ὀπτικὴ ἀπάτη μὰ νομίζω πὼς βλέπω κάτι!» Σὲ ἀπόστασι 12 μίλλιον περίπου βλέπαμε φοίνικες! οἱ ἄλλες δύο σχεδίες δὲν φαινόntonσαν πουθενά. Ἐβγαλα τὰ δύο ἀλουμνένια κουπιά μας καὶ ἄρχισα τὴν κωπηλασία-πού ἦταν νὰ κρατήσῃ 7½ ὥρες. Στὸ διάστημα αὐτὸ εἶχα τὴν πείρα κ' ἀπὸ τὸ δεῦτερο θαῦμα. Αὐτὸ πού ἐπέτυχα, στὸν ἀγῶνα μου νὰ φθάσω τὸ νησί ἐκεῖνο, δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ χωρὶς τὴ θεϊκὴ βοήθεια.

Οἱ σύντροφοί μας βρισκόntonσαν σὲ

ἀξιολύπητη κατάστασι. Ὁ De Angelis μὲ ἀντικαθιστοῦσε στὸ κουπί, ἀλλὰ ἦταν τόσο ἀδύνατος, πὺ μόλις τὰ κατάφερε λίγα λεπτά κάθε φορά. Ὁ Reynolds κείτονταν γάμω καὶ τὰ μάτια του εἶχαν βουλιάξει τρεῖς πόντους μέσα στὸ κρανίον του, τόσο πὺ ἔμοιαζε νεκροκαφάλη.

Εἶχαμε φθάσει σχεδὸν στὸ νησί, δὲταν ἕνα ρεύμα ἄρχισε νὰ μᾶς παρασύρη πίσω στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα. Φώναξα δυνατὰ ζητώντας ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ μᾶς δώσῃ δύναμι. Ὑστερα ἀπὸ μισὴ ὥρα φαινόνταν καθαρὰ πὺς εἶχα κατορθώσει νὰ προχωρῶ ἀντίθετα πρὸς τὸ ρεύμα. Ἄλλη δυσκολία ὅμως μᾶς παρουσιάσθηκε πάλι: Μιά καταγίδα πὺ σχεδὸν ἔκρυψε τὸ νησί ἀπὸ τὰ μάτια μας. Κι' ἐφώνασα: «Θεέ μου, μὴ μ' ἐγκαταλείψῃς τώρα!»

Καὶ δὲν μ' ἐγκατέλειψε. Στὴν τελευταίη προσπάθεια νὰ φθάσωμε τὴ στεριά, ἐλύγισα τὰ ἀλουμένια κουπιὰ ἀπᾶνω στὰ κύματα. Δὲν ἤμουν ὁ Jim Whittaker αὐτὸς πὺ τὰ ἐλύγιζε. Δὲν εἶχα τότε τὴ δύναμι νὰ λυγίσω οὔτε μιὰ βελόνη. Εἶχα τὴ συναισθησι πὺς δὲν κατέβαλλα καμμιά προσπάθεια. Ἦταν σὰν νὰ δοῦλεαν αὐτόματα τὰ κουπιὰ καὶ τὰ χέρια μου ἀπλῶς ἀκολουθοῦσαν τὴν κί-

νησί τους. Ἀπᾶνω στὰ κουπιὰ αὐτὰ ἦσαν ἄλλα χέρια καὶ ὄχι τὰ δικὰ μου.

Σήμερα πὺ εἶμαι πιά ἐντελῶς καλά, θὰ δισταζα νὰ διασχίσω ἐκείνη τὴ θάλασσα. Καὶ ὅμως, ἀποκαμωμένος ἀπὸ τρεῖς ἑβδομάδες δίψας, πείνας καὶ ταλαιπωρίας, ἔκαμα κάτι πὺ θάταν κατόρθωμα ἀκόμα καὶ σὲ ὁμαλές συνθήκες.

Ἦμαστε πιά κοντὰ στὴ στεριά. Μὲ προσοχὴ ὠδηγήσαμε τὴ σχεδία σιγά-σιγά ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μυτερὰ κοράλλια, στὰ ἡσυχα νερά. Στὶς δύο αὐτῆς τῆς 21ης ἡμέρας βγήκαμε στὸ νησί. Εἶχαμε σωθῆ.

Μόλις βγήκαμε στὴν ἀκτὴ, πέσαμε στὰ γόνατα κι' εὐχαριστήσαμε τὸν Θεὸ πὺ πατήσαμε στὴ στεριά.

Τὴν ἱστορία αὐτὴ, λέει, κλείνοντας τὴν μαρτυρία του ὁ Whittaker, τὴν ἔχω διηγηθῆ ὅσο μπόρεσα περισσότερες φορές-σὲ ἐργάτες ἀεροπλάνων, μεταλλουργοὺς καὶ ναυπηγοὺς-τὴν ἱστορία τῆς σχεδίας μας, καὶ τοῦ τρόπου πὺ βρήκα τὸν Θεὸ. Θὰ τὴν λέω καὶ θὰ τὴν ξαναλέω, ὅσον καιρὸ θὰ ζῶ. Ἦτανε ἡ μεγαλύτερη περιπέτεια πὺ μπορεῖ νὰ περάσῃ ἄνθρωπος. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἱστορία πὺ μπορεῖ νὰ διηγηθῆ κανεῖς.

Δ. Α.

Τὰ φλογᾶτα, ρόδα ροδά

Τὰ φλογᾶτα ρόδα ἀνθισαν μεμιᾶς
Στὴν πνοή τοῦ ἀνέμου πού ἦρθ' ἀπὸ ψηλά
Καὶ στὴ γῆ τοῦ θρήνου καὶ τῆς ἐρημιᾶς,
Τὰ φλογᾶτα ρόδα χύσανε δροσιά,
Τὰ φλογᾶτα ρόδα γέμισαν ὡς πέρα
Ποῦ κυλᾶν ὀρίζοντες, θάλασσες πλατειές,
Ρίξαν τοὺς χιτῶνες τους κι' ἔγνεσαν τὴ μέρα
Καὶ φλογᾶτα ρόδα γίναν οἱ καρδιές.

Τὰ φλογᾶτα ρόδα φύσηξε στὴ γῆ,
Τᾶσπρωξε, τὰ σκόρπισε, ξέχειλη σοδιά,
—Σὰν τραγοῦδια στάξανε μέσα στὴ σιγή—
Βίαιο ἀγέρι πού ἦρθ' ἀπὸ ψηλά,
"Ανεμος πού παίζει μέσ' τὶς κρυσταλλένιες,
Τὶς παρθένες κι' ἄβατες τῆς ψυχῆς χορδές,
"Ανεμος πού σέρνει στὶς μενεξεδένιες,
Καὶ στὶς ἄσπρες κι' ἤρεμες, τῆς σκέψης κορφές.

Τὸ βαθύ του φύσημα, τὴν τραχειά πνοή
Τὰ μεγάλα δέντρα, σὲ μεγάλα δάση
Βγάζει ἀπὸ τὶς ρίζες, καὶ μέσ' τὴν ὄρμη
Τῆς δικιᾶς του μύθρας, ὦ! δὲ θὰ προφτάση
Πόρτα νὰ κλειστῆ, κανελὶ νὰ ξεφύγη...
Ζέφυρος τῆς ἀνοιξῆς, ἄνεμος γλυκός,
Κύττα ἢ πόρτα σου, ἄθιλα, τώρα πῶς ἀνοίγει
Κι' εἶναι ὁ Παράκλητος στὴν ψυχὴ σου ἐντός!

Καὶ φλογᾶτα ρόδα ἀνθισαν μεμιᾶς
'Απὸ τὸ Φλογᾶτο Ρόδο στὸ Σταυρό,

Καὶ στὴ γῆ τῆς θλίψης καὶ τῆς ἐρημιᾶς
 Φούντωσαν τὰ ρόδα. Καὶ τὸ δυνατό,
 Βίαιο ἀγέρι, πέρασε στὰ δάση,
 Πέρασε στοὺς κάμπους, κύλησε πλαγιές,
 Ἐφτασε καὶ πέρα ἀπ' τῆς γῆς τὴν ἄκρη,
 Φύσηξε, κι' ἀνάφανε ὄλες οἱ φωτιές!

Σκάλωσαν γκιρλάντες ρόδα ὡς τ' ἀστέρια
 Κι' ἔνωσαν γιὰ πάντα γῆ καὶ οὐρανό!
 Μὴ φοβᾶσαι τίποτα, ἀπλώσε τὰ χέρια,
 Στὴν καρδιά σου σφίξε τὸ Φλογᾶτο Ἄνθό...
 Καὶ θὰ νοιώσης τὴν ψυχὴ σου
 Γαλανῆς μέρας χιτῶνα...
 Ἔτσι τὰ φλογᾶτα ρόδα
 Ἄνθισαν μέσ' τὸ χειμῶνα
 Κι' ἔδιωξαν τίς παγωνιές...
 Ἔτσι τὰ φλογᾶτα ρόδα
 Χίλιες ἀηδονιῶν φωνῆς
 Κρέμασαν μέσ' τὴν καρδιά σου...
 Κι' ἀνοιξαν τὰ δύο σου μάτια
 Κι' ἔγινες ὁ ἴδιος φῶς.
 Στῆς ψυχῆς σου τίς χορδές,
 Τὸ τραγοῦδι του ὁ Θεός
 Δοκιμάζει.
 Καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀγάπης
 Στὰ βαθύτερά σου βάρθη
 Ἠογάζει.

—Σέ μπελάδες θά μέ βάλω τοῦτο τὸ ζωντανό, σιγομουρμουρίζε ὁ κύρ Πανάγος κι' ἄνοιξε τὸ βήμα γιὰ νὰ προλάβῃ τὸ κακὸ φωνάζοντας:

—'Οξοῦ-οῦ, ντέ χεί...

Ἡ φοραδίτσα του, ἓνα νέο, γεροφτιαγμένο ζῶο, ποῦ τ' ἄδεια κοφίνια στὴ ράχη του-ἦταν ὁ γυρισμός-ἄφιναν ἀρκετὴ ἐλευθερία, ἀνασηκωμένη στὰ πιασινὰ τῆς πόδια, μασουλοῦσε μερικὰ τρυφερὰ ἀμπελόφυλλα ποῦ ξεπρόβαλλαν ἀπὸ τὸν πέτρινο φράχτη κατὰ τὸ δρόμο.

—Βρῆχες δὰ καὶ ποῦ νὰ κάνης τῆς ζημιὰ, εἶπε ὁ κύρ Πανάγος μὲλις πλησίασε καὶ μιὰ γερὴ καμουτσιὰ, ἔπεσε πάνω στὴ λεία ράχη τοῦ ζῶου.

—'Ελα καθυμένε Πανάγο, δὲν ἀξίζε τὸν κόπο, ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ἀπ' τ' ἀμπέλι: κι' ἀπ' τὸν πέτρινο φράχτη, ξεπρόβαλε τὸ γελαστό, γεμάτο καλωσύνη πρόσωπο μιᾶς νέας γυναίκας.

—Μπᾶ ἐσύ'σαι ξαδέρφη, καλημέρα. Σῦπνησες κι' ἄλα; Κι' ὁ κύρ Πανάγος πρᾶβῆξε τὸ σκοινὶ τῆς φοραδίτσας του ποῦ ἀνυπομονοῦσε νὰ προχωρήσῃ.

—Καλημέρα, Πανάγο. Δὲ ρωτᾶς ἀν μὴ ἀφίνετε νὰ κοιμηθῶ μέ τὰ σῦρε κι' ἔλα σας; 'Αξημέρωτα ἔχουν ἀρχίσει νὰ κουβαλᾶνε σταφύλια. Μᾶ, νὰ σοῦ πῶ, ἄλλο ποῦ δὲ θέλω κι' ἐγὼ νὰ ζυπνῶ πρὶν χαράξῃ.

—Εἰ Σαββάτο σήμερα βλέπεις, ξαδέρφη, βιαζόμαστε νὰ φορτώσουμε τὰ σταφύλια στὶς μπεζίνες γιατί θὰ φύγου-

νε πρῶτ νὰ προφτάσουνε νὰ κάνουν διπλὰ δρομολόγια, νὰ φέρουνε τοὺς ἐπιβάτες ἀπ' τὸν Περαία. Τρυγᾶμε κι' ἐμεῖς σήμερα καὶ κίνησα νόχτα, νὰ στείλω τὰ σταφύλια μέ τὴν πρώτη, μὴ μᾶς φάῃ ὕστερα ἢ ζέστη.

—Μπᾶ, μπᾶ ἡ θεῖα Μαρίνα δὲν εἶν' ἐκείνη ποῦ κατηγορίζεις; 'Εκανε δεῖχνοντας μέ τὸ καμουτσιὶ μιὰ σκοῦρα σιλουέττα ποῦ ξεχώριζε ἀπὸ μακρὰ.

—Ποιά θεῖα Μαρίνα; τοῦ Στάθη;

—'Οχι, καλέ. 'Η... νεϊόπαντρη ποῦ λέμε. Ποιὸς τῆ χάρι σου, τώρα ξαδέρφη. Σίγουρα γιὰ δῶ ἔρχεται. Θὰ κάσῃ κανὰ δυὸ-τρὲς ὧρες ἔτσι γιὰ μιὰ καλημέρα.

—'Ελα, Πανάγο, τὰ παραλές. 'Η καθυμένη...

—'Αμ, σὲ ξέρω δὰ ἐσένα, τὴ διάκοψε ὁ κύρ Πανάγος. Κι' ὁ πιὸ γρουσοῦζης νὰ σοῦρθῇ «καλὸς ὄρισες» θὰ τοῦ πῆς. Καὶ γελώντας χτύπησε ἀλαφρῆιὰ τὴ φοραδίτσα του νὰ ξεκίνησῃ.

—Δὲ σὲ χαιρετῶ, πρόσθεσε, γιατί θὰ ξαναπεράσω.

—Στὸ καλό...

Ἦρσε κι' ἡ ἴδια τὴν πιατέλλα ποῦχε ἀκουμπήσει χάμω στ' ἀμπέλι μέ τὰ φρεσκοκομμένα σταφύλια καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ σπίτι ποῦ ἦτανε χτισμένο ἐκεῖ, ἀνάμεσα στ' ἀμπέλια, στὸ στρίψιμο τοῦ μεγάλου δρόμου ποῦφερνε ἀπ' τὴ χώρα στὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ. Καὶ λὲς ξεπίτηδες ἦταν ἔτσι μοναχικὸ τὸ σπιτάκι, νὰ ξεχω-

ρίξη, ὅπως ξεχώριζε ἡ κυρά του σὲ κλωσούνη.—"Ἄννα ἦταν τ' ὄνομά της, μὰ στὸ χωριὸ τῆ λέγαν ἡ Καλή. Σπάνιο πράγμα γιὰ τοὺς νησιώτες ποὺ πρόσεχαν καλύτερο τὸ κακὸ καὶ λίγο θέλαν γιὰ νὰ κολλήσουν τὸ πιὸ πειραχτικὸ παρατσούκλι. Νὰ πῆς πὼς ἦταν καὶ δική τους, αἷμα τους; Μ' αὐτὴ ἦταν ἀλλοχωρίτισσα. Πρωτῶρθε στὸ νησί σὰν ἀρραδωνιάστηκε τὸ Γιάννη τὸ Μαντὰ ποῦμενε ἀπὸ χρόνια στὸν Πειραιᾶ. Κι' ἀπὸ τότες περνοῦσε τὰ καλοκαίρια στὸ νησί.

Ἡ Καλή σταμάτησε σ' ἓν' ἀνοιγμα τοῦ πέτρινου φράχτη ποὺ χρησίμευε γιὰ πόρτα, περιμένοντας τὴ θειά Μαρίνα-μὴ νομίσ' ἢ χριστιανῆ πὼς τὴν εἶδε κι' ἔτρεξε νὰ κρυφτῆ-κι' ἄφησε τὴ ματιὰ της νὰ ξεκουραστῆ στὸ πράσινο τῶν ἀμπελιῶν.

"Ἦστερα γύρισε κατὰ τὴ θάλασσα. Ἄσκατος ἀκόμα ὁ ἥλιος. Κι' ἐκείνη γιὰ νὰ τὸν κλωσώρσει φόρεσε τὴν πιὸ ὄμορφη κοραλένια της φορεσιά. Μὰ ἔλα ποὺ τ' ἀεράκι βάλθηκε νὰ μὴν ἀφήσῃ οὔτε μιὰν ἀκρούλα της ἀτσαλάκωτη! Καὶ σκέπτεται ἡ Καλή πάνω στὰ λόγια τοῦ κυρ Πανάγου γιὰ τὴ θειά Μαρίνα (εἶχε δὲ κι' ἄλλες ἀφορμὲς γι' αὐτό).

—Νὰ μὴν χωνεύονται μεταξὺ τους! Θὰ πῆς, γιατί νὰ στενοχωριέμαι ἀφοῦ ὅλοι τους δείχνουν σὲ μένα εἰς ξεχωριστὴ ἀγάπη. Μὰ δὲν εἶν' ἔτσι. Ἰσα-Ἰσα...

—Καλημέρα Καλή μου. Ἐφτασε κι' ὀλα ἡ θειά Μαρίνα κι' ἀκούμπησε χάμω τὸ καλάθακι της γιὰ νὰ τὴ χαιρετήσῃ.

—Καλῶς τὴ θειά. Πᾶμε μέσα νὰ ξεκουραστῆς, εἶπε ἡ Ἄννα καὶ προχώρησε πρώτη στὸ πλατὺ μονοπάτι ποῦφερνε στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ.

—Γιὰ τὸν Περαιᾶ πάω, Καλή μου. Μουστειλε εἰδησιὸς ὁ θεὸς σου νὰ τοῦ πάω ροῦχα ν' ἀλλάξῃ γιατί δὲ θάρθη τοῦτο τὸ Σαββάτο. Ἐχουνε λέει βιαστικὰ στὸ ἔργοστάσιο. Καὶ εἶπα μιὰ καὶ θὰ τόνε

πάρω τὸ ὁρῶμο ἄς ξεκινήσω πρωτὶ νὰ προφτάσω νὰ κάτω λίγο καὶ στὴν Καλή μου.

—Καλὰ ἔκανες θειά. Πέρασε μέσα, εἶπε ἡ Καλή, σπρώχνοντας τὴ μισοανοιγμένη πόρτα.

Κι' ἡ θειά Μαρίνα μπῆκε σ' ἓνα εὐρύχωρο δωμάτιο χωριάτικο μὲ τζάκι στὴ γωνία. Ἕνα παλῆο καλοδιατηρημένο κομμὸ καὶ δυὸ κρεβάτια ἦταν τὰ μόνα τοῦ ἐπιπλα. Μὰ δὲν μπορούσες νὰ μὴν προσέξῃς τὰ ὀλοκάθαρα σκεπάσματα τοῦ κομποῦ καὶ τοῦ τζακιοῦ.

Στὴν ἀνατολικὴ γωνία τὸ γαλάζιο καντήλι, κρεμασμένο ἀπ' τὸ πάτερο ἔστειλε τὶς τελευταῖες τοῦ ἀχτίνες στὰ εἰκονίσματα, μισοκρυμμένα πίσω ἀπὸ ἄσπρα νταντελένια κουρτινάκια, δεμένα μὲ καρδέλλες γαλάζιες κι' αὐτές.

—Νὰ χαρῶ τὰ ὄμορφα συγυρίσματά σου, εἶπε ἡ θειά Μαρίνα. Ἦστερα, βλέποντας δυὸ σγουρόμαλλα κεφαλάκια πάνω στὰ μαξιλάρια, πρόσθεσε:

—Μπράβο σας! Κοιμοῦνται ἀκόμα τ' ἀγγελούδια σου;

—Ναί, ἄργησαν χθὲς βράδυ νὰ πέσουν.

Ἡ θειά Μαρίνα στὸ μεταξὺ, ἄρχισε ν' ἀδειάζῃ τὸ καλάθακι της.

—Σούφερα λίγο γάλα, Καλή μου, ζεστὸ εἶν' ἀκόμα ἀπ' τὴν κασίκα, νὰ τὸ πιθونه τὰ παιδιὰ καὶ λίγ' ἀμύγδαλα ἀπ' τὴ μυγδαλιά μου.

—Μὰ θειά μου κάθε φορὰ αὐτὰ θάχουμε; Μὲ στενοχωρεῖς μ' αὐτὰ ποὺ κάνεις.

—Τοῦτα δὲν εἶναι τίποτα, Καλή μου. Σένα σοῦ πρέπουνε πολλὰ.

Ἄναστέναξε καὶ σκούπισε μὲ τὴν ἀκρὴ τῆς ποδιᾶς της ἓνα δάκρυ.

—Μὴν θὰ ξεχάσω, θαρρεῖς, πρόπερσο τὸ χεϊμῶνα ποῦχα τὸ θεῖο σου πιασμένο καὶ μουστειλες λεπτὰ κρυφὰ μὲ τὸ Σπύρο; Τὰ πῆρα Ἰσα-Ἰσα τὴ μέρα ποῦ

μοῦχαν σωθῆ ὀλότρελα τὰ λεφτά...

—Καλημέρα, Καλή, ἀκούστηκαν φωνές ἀπ' τὸ δρόμο καὶ τὰ γκλιν-γκλόν τῶν κουδουνιῶν ἀπὸ πεντέξη γαϊδουράκια ποὺ περνοῦσαν φορτωμένα συκοστάφυλα.

—Καλημέρα σας, καλημέρα σας.

—Καὶ νάχης, συνέχισε ἡ θειά Μαρίνα τὴν Ἐρασιμία τῆς Φουντούλαινας-τὴν ξέρεῖς, αὐτὴ ποῦναι τὰ σπῆτια μας διπλα-ποῦ νὰ τὴ λάβῃ τὴ σύγχυσι ποὺ μοῦδωσε, νὰ σοῦ λέη...

—Τί σοῦκανε καλὲ θεία; εἶπε ἡ Ἄννα γελῶντας κι' ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ νὰ τῆς ψῆσῃ καφέ.

—Μ' εἶδε ποὺ σηκώθηκα ἀξημέρωτα κι' ἐτοιμαζόμουνα στὰ βιαστικά καὶ μοῦ λέει.—Τῶξερε βλέπεις πῶς θὰ πῆγαινα σήμερα στὸν Περαία. «Καλὲ τί σηκώθηκες ἀπ' τὴ νύχτα τοῦ Θεοῦ; Οἱ πιδατικὲς θὰ φύγουνε στὶς δέκα». —Θέλω νὰ κάτσω καὶ στὴν ἀνεψιά μου τὴν Καλὴ τῆς λέω.—«Καὶ ποῦ τὴ βρῆκες καλὲ ἀνεψιά τὴν Καλὴ; μοῦ λέει».—Ἄμῃ δὲν ἦταν ὁ συγχωρεμένος ὁ Μανώλης μου (ὁ πρῶτος τῆς ἀντρας. Ὁ τωρινὸς ἦταν ὁ τρίτος γι' αὐτὸ, πράγμα σπάνιο καὶ πρωτοφανήσιμο στὸ νησί, τῆς εἶχαν κολλήσει καὶ τὸ παρασοῦκλι) πρωτοξαδέλφια μὲ τὸν πεθερὸ τῆς; Καὶ τί γυρῶζει καὶ μοῦ λέει.

—«Ὁχου, ἀμ ἂν τὸ πᾶμε ἔτσι θὰ βγῶ κι' ἐγὼ διπλοθειά τῆς». —Ψάξε ντέ, τῆς λέω κι' ἐγώ, κι' ἂν τὴ βρῆς τὴ συγγένεια μὲ γειά σου μὲ χαρά σου». Μὰ τί τὰ θές Καλὴ μου συχύστηκα.

Ἡ Ἄννα γέλοσε μὲ τὴν καρδιά τῆς.

—Πιές, θειά, τὸν καφέ σου, στάσου νὰ σοῦ φέρω καὶ λίγο τυρὶ νὰ φᾶς μὲ τὸ παξιμάδι σου κι' ἄς τὴν Ἐρασιμία νὰ λέη. Ἐμῆς πάλι θὰ ξεσυγγενέψουμε ἐπειδὴ τῶπε;

—Μπα! ἡ Πάτρα! Τί γυρεύει δῶ κάτω; εἶπε σὲ λίγο ἡ θειά Μαρίνα, ἐνῶ βου-

τοῦσε τὸ παξιμάδι τῆς.

—Θὰ τραγᾶνε φαίνεται; εἶπε ἡ Ἄννα.

—Καλὰ λές. Σέχασε πῶς τοῦτο τ' ἀμπέλι εἶναι δικό τους. Τῶχαν ἀγοράσει πρόπερσι γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί ἀπὸ τὸν μπάρμπα Μῆτσο ποῦχε τὸ γυιὸ τοῦ ἄρρωστο κι' εἶχε μεγάλη ἀνάγκη. Νὰ κι' ἡ Τούλα, πρόσθεσε, ἡ προγονὴ τῆς. Πῶς τῶπαθε κι' ἤρθε νὰ βοηθήσῃ.

—Γιατί θεία;

—Ἄμῃ μονιάζουμε καὶ ποτέ; Ποῦ νὰ σ' ἔχω ἀπὸ καμμιά μεριά, Καλὴ μου, νὰ βλέπης καὶ ν' ἀκούς. Ὀλημερίς καυγάδες. Ἡ ἀλήθεια, ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ ὁ Δυσσέας ἔκανε τ' αὐτοκίνητό του 'πιδατικό κι' ἔβαλε δρομολόγιο μὲ τὴ Χώρα, μόλις ξημερεύση, ἡ Τούλα θὰ συγυριστῇ, θὰ στολιστῇ-τὴν εἶδες δὲ πῶς μόρφηνε τώρα τελευταία-καὶ θὰ κάτση στὸ παράθυρο. Τὴν πιάνουν τὰ δαιμόνια τὴν Πάτρα μόλις τῆνε δῆ. Τὶς προάλλες πάνω στὸν καυγὰ τῆς ἔξοσισε τὸ καινούργιο τῆς φουστάνι· κι' εἶχε κάνει τὸ ἐρημιο πέντε μεροκάματα στὸ θέρος γιὰ νὰ μάση τὰ λεφτὰ νὰν τ' ἀγοράσῃ. Ἐ καὶ νάελεπες ὑστερα φωνές καὶ βρισίδι ποῦπεσε! Μαζώχτηκι' ἔλ' ἡ γειτονιά. Μὲς τα ὀλα πετάχτηκε κι' ὁ Νικολὸς τῆς Σοφούλας-ὁ παλαθὸς ντέ-καὶ λέει: (κι' ἡ θειά Μαρίνα χόντρινε τὴ φωνὴ τῆς γιὰ νὰ τὸν μιμηθῇ καλύτερα) «Δὲν τὸ χάλρεσαι μωρὴ Τούλα; παναπὴ πῶς σὲ ζουλεύει γιατί μόρφηνες γι' αὐτὸ σῶσικισε τὸ φουστάνι». Κι' ὀλοι βάλανε τὰ γέλοια.

—Τί κρῆμα! ἔκανε ἡ Καλὴ. Ξέρεῖς θεία τὴν συμπαθᾶω τὴν Τούλα. Κατὰ βάθος ἔχει καλὴ καρδιά.

—Ἐτυχε νὰ μείνη τᾶμοιρο ὀρφανό κι' ἀπὸ μητρικὲς τί περιμένεις, συμπλήρωσε ἡ θειά Μαρίνα καὶ κούνησε καλὰ τὸ φλυτζάνι τῆς γιὰ νὰ πιῇ τὴν τελευταία γουλιὰ τοῦ καφέ τῆς.

—Θεία, θεία ἀκούστηκε μιὰ ψιλὴ παι-

δική φωνίτσα.

— Έσύ 'σαι Χρήστο; "Έλα μέσα είπε ή Καλή.

Στό κατώφλι ξεπρόβαλλε έν' αδύνατο αγοράκι ώς δέκα χρονών πού κρατούσε ένα σακκουλάκι.

— Μοῦδωσε θεία ή μάνα μου τέσσερ' αυγά ζεστά άπ' τή φωληά.

— Τής Βαρβάρας τής χήρας δέν είναι τοῦτο; ρώτησ' ή θεία και γυρνώντας στον μικρό:

— Τί κάν' ή μάνα σου τώρα; είναι καλά;

— Καλύτερα θεία, άπάντησε ο μικρός.

"Υστερα ή Καλή τον τράδηξε παράμερα και τον ρώτησε:

— "Εχετε άλλα αυγά να φάτε κι' εσείς; τήν αλήθεια να μου πής Χρηστάκη. "Ο μικρός χαμήλωσε τὰ μάτια και δέ μιλούσε. "Η Καλή κατάλαβε. "Θάχαν ανάγκη από λεφτά. Ξεκρέμασε τήν τσάντα της κι' έβγαλε στο σακκουλάκι πού είχε αφήσει μέσα και δυο αυγά ένα χαρτονόμισμα.

— Τ' είναι τοῦτο θεία; λέει ο μικρός, πού δέν μπορούσε να πιστέψη τὰ μάτια του.

— Σούτ! Να πής τής μάνας σου να μην τώχη καθόλου έννοια. "Θά τὸ κλείσουμε μεθαύριο στα σόκα και να κυττάξη τήν υγεία της. "Αν προφτάσω υστερα θάρθω να τή δω. "Έλα πάρτο τὸ σακκουλάκι. Να και λίγα στραγάλια να τρώς στο δρόμο.

— Εὐχαριστούμε πολύ θεία! Τὰ θλιμμένα ματάκια γελούν τώρα. "Αρπαξε τὸ χέρι της και τὸ φίλησε. Καλά τῶπε μιὰ μέρα ο μπάρμπα Σπύρος πὼς ή θεία Καλή ήταν σωστός άγγελος.

— Δέ μου λές, έγιναν δλότελα ή Βαρβάρα; ρώτησε ή θεία Μαρίνα μόλις άπομακρύνθηκε ο μικρός.

— Ναί, σώθηκε ή καυμένη, δόξα τῷ

Θεῷ. Τώρα θέλει προσοχή να δυναμώσει.

— Σέ σέβανε τὸ χρωστάει κι' αυτή.

— Τί λές θεία τώρα...

— Μην θαρρείς δέν τάμαθα; Πὼς τήν πήγες στην Αθήνα...

— Μπᾶ, τυχαίως πήγαμε μαζί κείνη τή μέρα.

— Άστα τῶρ' αυτά. Μένα μου τάπε μόνο μη γίνη λόγος-ή παπαδιά. Τήν πήγες, λέει, σε δυο-τρεις γιατρούς, τήν επέρασες κι' άπ' τίς άχτινες κι' υστερα τής πήρες και τὰ γιατρικά.

"Ητανε μπροστά σά μου τάλεγε κι' ή κουνιαδά της ή Σπύραινα. Τὰ ξέρεις δά πὼς τήν έχουν άδικήσει. "Ολάκερο άμπέλι της πάνω στο μοναστήρι: τής τῶχουε καταπατήσει.

— "Ο Θεός κανέναν δέν άφίνει, είπε ή Καλή.

— Τὸ λές έσύ Καλή μου! Μά εμεις δέν έχουμε τήν καλωσύνη σου. Νά, ε- κείνη τήν ὠρα έμένα-δέν κυττάω μαθές τήν καμπούρα μου-μοῦρθε να τήν πειράξω τή Σπύραινα και είπα: "Οπως έστειλ' ο Θεός τήν Καλή να σώση τή Βαρβάρα, έτσι θά ρίξη φωτιά να κάψη τοὺς άχτρούς της.

— Δέν έκανες καλά θεία, είπε ή Καλή.

— Τὸ ξέρω μάτια μου' μά έλα πού τήν είχ' από καιρό στο στομάχι!

*

Τὰ σῦρε κι' έλα στο δρόμο πληθαίνουν. Κι' ή Καλή δέν προφταίνει ν' άπαντάη στα καλημερίσματα. Τῶνα πίσ' άπ' τ' άλλο τὰ γαϊδουράκια με τὸ υπομονητικό τους βήμα περνάνε σειρά άπ' τὸ δρόμο...

— Μωρὲ 'δὼ είναι σπουδαίο πόστο. Λέει ή θεία Μαρίνα. Κι' εσο για τὰ δικά σου, συνεχίζει, τὰ μαθαίνω γὼ με τὸ νι και με τὸ σίγμα. "Απ' τον καιρό

πού πέθανε ὁ συχωρεμένος ὁ Σωτήρης ὁ πλασομούτης πάνω στο καλλι τ' ἄι Χαράλαμπου μονάχος κι' ἔρημος-κι' ἄς εἰσαι καλά πού τοῦ γλύκανες τίς τελευταῖες ὥρες του μ' αὐτά πού τοῦστειλες-πῆγες λέει στή Χώρα, βρήκες τὸ Δεσπότη καὶ μιλήσατε γιὰ τοὺς φτωχοὺς... Παραπάνω δὲν ἤξερε κι' ἡ παπαδιά.

—Καὶ λίγα εἶναι τούτα; εἶπε ἡ Ἄννα. Δὲν ἔπρεπε νὰ μαθευτοῦν.

—Τὰ καλά νὰ λέγονται, ἀπάντησε ἀποφθεγματικά ἡ θειά Μαρίνα καὶ κύταξε κατὰ τὴ θάλασσα.

—Μπᾶ, ξεκίνησε κι' ὄλα ἡ πρώτη; Κάτασπρη, καμαρωτὴ καμαρωτὴ σὺν περιστέρι; ξεπρόβαλλε ἡ πρώτη μπενζίνα ἀπ' τὸ λιμανάκι. Ἡ θάλασσα εἶχε ὀλό-τελα μπονασάρει.

—Σπουδαῖο ταξεῖδι θὰ κάνης θειά, εἶπε ἡ Καλή.

—Εὐτυχῶς, γιατί ἔξ' ἀπὸ λόγου σου μὲ πιάν' ἡ θάλασσα. Ἄς πηγαίνῳ νὰ πιάσω καμμιά καλὴ θέσι στή δευτέρη. Σηκώθηκε' ἔλυσε τὴ μαντήλα της γιὰ νὰ τὴν ξαναδέση καλύτερα καὶ πῆρε τὸ καλάθιακι της. Μὰ βλέποντάς το βαρὺ:

—Δὲν εἶπαμε δὴ κι' ἔτσι Καλή μου. Ἕνα σοῦ φέρνουν καὶ δέκα δίνεις.

—Δὲν εἶναι τίποτα θειά, πέντ' ἔξῃ λουκουμάκια γιὰ τὴ μπεζίνα.

—Θὰ τὰ φᾶμε μὲ τὸ θεῖο σου στήν ὀγειά σας. Ἀφίνω ὕγειά καὶ καλὴ ἀντάμωσι.

Καλὸ ταξεῖδι θειά καὶ χαιρετίσματα στὸ θεῖο. Μὰ δὲν εἶχε προφτάσει νὰ περάσῃ τὸν πέτρινο φράχτη κι' ἀπ' τ' ἀμπέλι πού εἶχαν δῆ τὴν Πάτρα ἀκούστηκαν δυνατὲς φωνές.

—Ἀχ! τὸ χέρι μου, τὸ χεράκι μου τρέξτε τὸ χέρι μου.

—Χριστὸς καὶ Παναγιά, ἔκανε ἡ θειά Μαρίνα κι' ἀντίς νὰ πάη γιὰ τὸ λιμάνι ἔτρεξε κατὰ κεῖ. Μὰ ἡ Ἄννα τὴν πρόφτασε καὶ βλέποντας τὸ αἶμα νὰ τρέχῃ

ποτάμι ἀπ' τὸ χέρι τῆς Τούλας ξαναπήγε στὸ σπίτι νὰ φέρῃ τὰ χρειζόμενα.

Δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἦταν ἀνάγκη νὰ δέση μιὰ πληγῆ. Γι' αὐτὸ τὸ πρόχειρο φαρμακεῖο ἦταν πάντα ἔτοιμο σ' ἓνα τετράγωνο κουτί. Ἡ μητρικὴ βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ ξεθυμάνῃ λίγο.

—Ἀνεπρόκοπη, ἀπ' τὴν ἀπροθυμία σου τίποτε δὲ σοῦ βγαίνει σὲ καλὸ. Ἡξερεις μονάχα νὰ μοῦ πάρης τὴν καλὴ μου τὴν ποδιά νὰ φορέσης νὰ μοῦ τῆνε λερώσης.

Καὶ βλέποντας τὴν Καλή νὰ φτάνῃ, νόμισε πῶς ἦταν καιρὸς νὰ δείξῃ ὄλο της τὸ ζῆλο. Σήκωσε τὸ χέρι κι' ἐτοιμάστηκε νὰ τῆς φέρῃ μιὰ κατακεφαλιά. Μὰ ἡ Ἄννα σφέλητη πρόφτασε νὰ τὴν ἐμποδίσει.

—Δὲν εἶναι ὦρα γιὰ τέτοια Πάτρα, τῆς εἶπε ἡσυχὰ μὰ αὐστηρά, κατεβάζοντάς της τὸ χέρι.

Ἔστερα κύτταξε τὴν πληγῆ. Ἦταν ἀρκετὰ βαθεῖα.

—Πῶς τῶπαθες καὶ μένο παιδί; ρώτησε πέρνοντας γάζες ἀπ' τὸ κουτί γιὰ νὰ τὴ δέσῃ. Κι' ἡ ματιά της ἀναζήτησε τὰ μάτια τῆς Τούλας. Τί ἔκπληξι διάβασε μέσα τους σὺν τ' ἀντάμωσι!—Στ' ἀλήθεια ἦτανε κάποιος πού ἐνδιαφερότανε γι' αὐτὴν πού τῆς μιλοῦσε χωρὶς νὰ τὴ βρίζῃ! κάποιος πού θὰ μπορούσε νὰ τοῦ πῆ τὸν πόνο της;

—Ἐ, Τούλα; πῶς ἔγινε; ξαναρώτησε στοργικά ἡ Ἄννα.

—Νὰ καλὲ θειά! ὁ Θεάνασης μ' ἐσπρωξε, τὴν ὦρα πού πῆγα νὰ κόψω τὸ σαμπὶ καὶ τὸ κόπηκα.

—Ἄ ἔτσι, εἶπε ἡ Καλή. Εἶπα κι' ἐγώ, τόση ἀπροσεξία!

—Μπᾶ τ' ἀχρόνιαστο! πρόσθεσε κι' ἡ θειά Μαρίνα πού βλέποντας τόσο αἶμα, εἶχε γίνει κατακίτρινη.

Σὰν ἤρθαν πιά ἔτσι τὰ πράγματα φιλοτιμήθηκε κι' ἡ Πάτρα κι' ἀρχίνησε νὰ

φάχνη να βρή το Θανάση-το μοναχογυιό της-ποιός ξαίρει πίσ' από ποιό άμπελι νάταν κρυμμένος άπ' τ'ό φόβο του, να τού της βρέξει. Κι' ή Καλή άποτελειώνοντας τ'ό δέσιμο της πληγής έλεγε στην Τούλα.

—"Έλα Τούλα μου, ύπομονή. Παιδί είναι τί να κάνης.

—Δέν είναι γι' αυτό καλές θειά, Έκαν' εκείνη και ξέσπασε σέ λυγμούς. Τά πικρά τά λόγια είναι πού πονάνε.

—"Υπομονή παιδί μου. "Έχ' ό Θεός για έλους. Μή στενοχωριέσαι. Νά από Δευτέρα θά τρυγήσουμε κι' έμεις. Κι' έτσι σέ παίρνω να κάτσης μαζί μας λίγες μέρες να ξεσκάσης λιγάκι.

—"Αχ θειά μου, σ' εύχαριστώ πολύ. "Αν δέν ήσουν και σύ, φωτιά θάρριχν' ό Θεός να τότε κάψη τούτο τόν τόπο, είπε ή Τούλα σκουπίζοντας τά δάκρυά της.

—"Τώρ' άς πηγαίνω έγώ. Είπε ή θειά Μαρίνα. Κοπήκανε τά πόδια μου άπ' την τρομάρα, κακό να μην τώδρη τ'ό παληόπαιδο, πρόσθεσε, και καθώς ή Πάτρα έφερνε σούρνοντας τ'ό Θανάση ή θειά-Μαρίνα τού άστραψε πρώτη ένα χαστό-κι λέγοντας.

—Νά, για να μάθης... "Αντε άφίνω ύγειές.

—Στό καλό θειά είπαν δλες.

Κι' ή θειά Μαρίνα άφοι πήρε τ'ό καλάθι της-τώχε άφήσει εκεί στό φράχτη της Καλής-άπομακρύνθηκε βιαστική να προφτάση τή δεύτερη μπενζίνα.

"Η Καλή εν τ'ω μεταξύ είχε παραλάβει τόν Θανάση.

—"Άλλη φορά θάχης να κάνης μέ μένα. Τ' άκούς;

—"Άκου τ' άχαίρευτο' συμπλήρωσε ή Πάτρα.

—"Όσο για την ποδιά, Πάτρα, είπε ή "Αννα, έχω πάρει έξη πήχες τσίτι για την Τούλα' θά της τ'ό δώσω μεθαύριο

πού θάρρη να μάς βοηθήση στον τρύγο. Πιστεύω θά βγίη και μιá ποδιά για σένα. Αυτή μιá και λερώθηκε άς την κρατήσ' ή Τούλα. Πάω τώρα μην ξυπνήσουν τά παιδιά.

—Νάσαι καλά' και σ' εύχαριστούμε, είπε ή Πάτρα.

—Σ' εύχαριστώ θειά πολύ, για δλα, λέει ή Τούλα.

—Δέν είναι λόγος.... είπε ή Καλή κι' έφυγε.

—...Μά δλα σήμερα βάλθηκαν να της θυμίζουν αυτό πού από καιρό τή στενοχωρούσε; Σκέπτεται ή Καλή έν'ω γυρίζει άργά-άργά για τ'ό σπ'ητι. "Ο Πανάγος, ή θειά Μαρίνα. "Ε, αυτή λιγώτερο μπορεί να π'η κανείς μιá και δέν της έλειπε κάποια συναίσθησι.

—"Υστερα ή Πάτρα, δλοι τους τ'ό ίδιο. Πόσο τούς λείπει ή αγάπη!

Κοντοστάθηκε λιγάκι. "Ασύλληπτη ήταν ή ώμορφιά της άπόλυτης γαλήνης πού άπλωνότανε γύρω.

—Μανούλα μου, μανούλα, γιατί έφυγες μαкуά;

Στην πόρτα τού σπιτιού τ'ό μικρό της άγοράκι μέ τ'ό γαλάζιο μακρύ του νυχτικό, μέ τά μαλλιά άνακατεμένα άκόμα άπ' τόν ύπνο, τή φωνάζει κλαίγοντας. Γιατί πώς να πάη κοντά της πού οί μητερές πέτρες τρυπούν τ' άσυνήθιστα γυμνά ποδαράκια;

"Ετρεψε κοντά του, τ'ό σήκωσε και τ'όσφιξε στην άγκαλιά της και τ'ό φιλάει. Κι' εκείνο, μέ τά ματάκια ύγρά άκόμα από τά δάκρυα, άπλώνει τά χεράκια του γύρω στό λαιμό της και γελάει τρισευτυχισμένο.

"Η βαρεία λύπη πούχε νοιώσει λίγο προητέρω διαλύθηκε. "Όλα πάλι είναι ώρατα κι' άρμονικά. Αισθάνεται καινούργια δύναμη να την πλημμυρίζη.

ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΟΥ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΤΥΦΛΟΥ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

«Και ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ·
Ἄνάβλεψον· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε»
Λουκᾶς ΙΗ', 42

Ἦ! νά 'ταν τὰ ματάκια του ἀνοιχτά,
τοὺς κρόκους τῆς ἀγῆς νά καμαρώνῃ,
σάν λεῦτερο πουλάκι νά πετᾷ,
πασίχαρος νά μοιάζῃ σάν τρυγόνι.
Σκοτάδια νά μὴν ἔχῃ ἀγριωπά
σάν σήμερα, σάν αἰριο, σάν πάντα,
τ' ἀνθάκια νά θωρῇ πού χαρωπά
στὴ γῆ πλέκουν ἑρίοπλουμη γιρλάντα...

— Καλοὶ μου ἀνθρώποι, τάχα τί συμβαίνει;
— Διαβαίνει ὁ Ναζωραῖος Ἰησοῦς!
— Διαβαίνει ὁ Ναζωραῖος!.. Μονομιᾶς
τῆς μοίρας του ἀψηφά τὰ μαθρα ἀρπάγια
στιγμές θαρρεῖ πὺς θά 'θρῃ ἀπαναμιᾶς
'Εκείνου τῆ μορφῇ σάν δὴ τὴν ἅγια.
Ἐ! ναί, θά λειψουν πιά κι' οἱ στεναγμοὶ
καὶ τὰ πηχτά σκοτάδια τοῦ θανάτου!

— Ἡ πίστη σου σὲ σώζει. Στανάδες!..
'Ο λόγος προσαχθὴ στὰ μάτια πέφτει
κι' οἱ κόρες τρεμοπαίζουν σὰ χορδές.
Ἐ! θίμα τρισμέγαλο, τὸν καθρέφτη
χαρίζει τοῦ φωτός στὸν ταπεινό!..
Ἄκρυα χαρᾶς στὰ μάτια του κυλάνε·
νά! βλέπει τὸ γαλάζιον οὐρανό,
νά! βλέπει τοὺς ἀνθρώπους πού μιλᾶνε!

'Ολόλαμπρη ὁ τυφλὸς μπρὸς του θωρεῖ
τὴν πάναγνη μορφῇ τοῦ Ναζωραίου,
πὸν ἀνέκφραστοι σκορπίζει θαλπωρῇ
στὸν Κόσμο τῆς Ἀλήθειας καὶ τοῦ Ὁρατοῦ
Κι' ὡς γύραθε τὸ πλῆθος γιορτινὰ
τὸ θίμα ἠμολογεῖ, ὁ φτωχὸς τινάζει
μὲ θίμβος τὰ φτερά του κι' ἀρχινᾷ
τῆς νέας Ζωῆς τὸν Πλάστη νά δοξάζῃ:
— Τρανέ μου Φωτοδότη, Ἐαρ γλυκό,
πού μοῦ ἔσωξες γιὰ πάντα τὴ μαυρίλα,
δεήσεις χίλιες κι' ἠμνοὶ μουσικολοί
στῆς νέας μου καρδιάς ἤχουσαν τὰ φύλλα.
'Ολοῦθα, σὲ λουλούδια, σὲ νερά,
σὲ ἀηθόνια, σὲ φεγγάρια καὶ στὸν ἥλιο
θὰ σπέρνω τὴν πού μοῦ ἔσωξες χαρά,
θὰ ψέλω τῆς Ἀγάπης τὸ βασιλεῖο!

ΝΙΚΟΣ Β. ΤΥΠΑΛΔΟΣ

ΝΕΑΝΙΚΗ ΙΚΕΣΙΑ

Τώρα στῆς νεότητός τὰ κρίσιμα χρόνια,
τώρα πού νοιώθω πὺς μπορεῖ νά χαθῶ,
μιά χάρη, Καλέ μου, ἀπὸ Σένα ζητῶ:
νά ζωῆς καὶ πάλι κοντά Σου νά 'ρθῶ.

Μιά χάρη. Καλέ μου, ἀπὸ Σένα ζητῶ,
τώρα πού πέφτουν τριγύρω σκοτάδιανυχτιάς,
κάνε τὸ θίμα νά γίνω δικός Σου
Εἰρήνην κι' Ἀγάπην κοντά Σου νά βρῶ.

Ἄκουσε, Κύριε τὴν θερμὴ προσευχὴ μου
— κι' ἂν θέλεις, κι' εἶναι κι' αὐτὸ βολατό—
ἔδωκε, Καλέ μου νά γίνω καὶ πάλι μικρούλης
— λευκὸ περιστέρι μ' ἄσπρα φτερά.

Ἄδωκε γαλήνη καὶ φῶς στὴν ψυχὴ μου!
Ἄδωκε μοῦ τὴν δύναμιν νά γίνω παιδί
τοῦς πόθους μου ὁλοῦς σ' Ἐσὲ νά προσφέρω.
'Ἡ καρδιά μου, ἀπὸ χρόνια, Ἐσένα ποθαί
Σ. ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ

ΔΙΠΛΗ ΑΝΟΙΞΗ

Κόττα ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀνοιξῆς
τί λουλούδα ἔχει φέρει!...
Μπουμπουκία ἔχουν ἀνοίξει
καὶ τοῦ ὄστρωσαν χαλί.
Κάποια καμπάνα μάκρυνή μέσ' τὴς ψυχῆς
μισεῖ.

Εἶν' ὁ Χριστὸς ὁλόφωτος
πού ἔργεται κι' οἱ κάμποι
ντυθῆκαν χρώματα, εὐωδίας.
Κι' ὁ Οὐρανὸς στὰ γαλανά του λάμπει.
Τραγοῦδια χίλια στὸν Λυτρωτή.

Μὰ εἶναι κι' ἄλλη μιὰ Ἀνοιξὴ
πού ὁ Χριστὸς μᾶς φέρνει
μέσ' τῆς ψυχῆς τὰ βίθη.
Τὰ δοῦ Ἐκείνος σπέρνει
κι' ἀθάναται σὲ λουλούδια εὐωδιαστά.

Ι. ΦΩΤΕΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Τὸ βιβλίον τοῦ Χ. Μπεγκμπάι «Γρακτισμένα πηλίνα ἀγγεῖα» εἶναι ἡ ἀληθινὴ ὄσο καὶ καταπληκτικὴ ἱστορία ἀνθρώπων πού μέσα στὴν ἐντελῶς σύγχρονη ζωῇ, γεννιῆθηκαν γιὰ δευτέρη φορά, ἐπιστρέφοντας πρὸς τὴν πνευματικὴ ἔστιά τῆς ζωῆς, πού εἶναι ὁ Χριστός. Ἀνθρώποι μὲ τὴ χειρότερη κληρονομικότητα, ἀλκοολικοί, τύποι ἐκκλησιαστικοί, «παρωρωμένοι», ὅσοι ἀπὸ μακρόχρονη δουλειὰ σὲ κάθε λογγῆς κακία, ἀληθινὲς μωλοματικὲς ἐστίες σὲ ἠθικὸ ἐπίπεδο, ἀλλάζουν τόσο ριζικὰ, τόσο βαθειὰ, ὥστε δὲν ἐμφανίζεαι καθόλου ὁ χαρακτηρισμὸς πὼς «ἐξανγεννήθηκαν». Ἀλλοιῶται ἄνθρωποι, ἀγνώριστοι, βγαίνουν μὲσ' ἀπὸ τὰ σπασμένα αὐτὰ πηλίνα σκευῆ. Δοσμένοι στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης οἱ ἄλλοτε μωλοματικὲς ἐστίες εἶναι πάλιν πηγὲς ψυχικῆς ὕψιας.

Εἶναι τὸ φαινόμενο αὐτὸ μιὰ ἀπὸ τίς σημαντικώτερες ἐπαναστάσεις — δίχως ἄλλο ἢ σημαντικώτερη — μέσα στὴν ἀνθρώπινη ζωῇ. Ψυχολογικὰ ἢ πιὸ θαυμασιὰ, ἀντικειμενικὰ ἢ πιὸ γόνιμη σὲ καρποὺς πού ἀξίξουν καὶ πού μένουσιν. Πάνω σ' αὐτὴν μπορεί νὰ στηριχθῇ ἡ προσπάθεια γιὰ μιὰ κοινωνικὴ ἀναμόρφωσι, πού θῆθαλε νάχη αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ, τῆς ἀξίας καὶ τῆς διάρκειας. Καὶ δὲν εἶναι σπάνιες ἐξαιρέσεις ἐκείνοι πού κάνουν ζωὴ τους τὴ μεταστροφή αὐτῇ. Ἀξιοσημειωτὴ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψι εἶναι ἡ κατανόησι, ἡ γεμιστὴ ἀγάπη, πού δειχνεῖ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὁ σ. «Κάθε ἄτομο ξεχωριστὰ, λέει στὸν πρόλογο, μάχεται ἕναν ἀγῶνα ἀνάμεσα στίς δυνάμεις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ μέσα στῆς ψυχῆς του τὴ σιγὴ κρούσει μιὰ μυστικὴ ἐπικοινωνία». Κι' ἀκόμα: «Τὸ πιὸ ξεπεσμένο, τὸ πιὸ τιποτένιο, ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ ἀνόητο πλάσμα, χαμένο μέσα σὲ πλῆθος πού στριμώνγεται σὲ μιὰ σύγχρονη μεγαλοπόλι, μπορεί νὰ κρύβη ἀπ' τὰ μάτια τῶν συνανθρώπων του λαχτάρει καὶ προσδοκῆ, πού στὰ μάτια τῶν ἀγγέλων τὸν ἀνεδάξουν σὲ μιὰν ἄλλη, τὴν ἀληθινὴ του θέσι».

*

Ὁ ἐγκληματικὸς ὁρμός, πού ἀκολούθησε ὁ γερμανικὸς λαὸς κάτω ἀπὸ τὴν χιτλερικὴ ἀντιχριστιανικὴ ἄρνησι, κάνει ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον κάθε φαινόμενο μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ μεγάλο ἐνδιαφέρον προκαλοῦν οἱ πληροφορίες, πού μᾶς δίνει τὸ γαλλικὸ περιοδικὸ «Cahiers du Monde nouveau», σχετικὰ μὲ τὴν ἀναγέννησι τῆς πνευματικῆς καὶ διανοητικῆς ζωῆς στὴ Γερμανία.

Καὶ πρώτα ὁ χριστιανικὸς τύπος ἐξανκάνει τὴν ἐμφάνισι του, τὴν ὥρα τῆς τραγωδίας, πού ἄφησε πίσω του ὁ Χιτλερισμός. Τὸ περιοδικὸ «Stimmen der Zeit» πού μετὰ ἀπὸ δεκάχρονο ἀγῶνα μὲ τὸ νατσικό γραφεῖο τύπου κλείστηκε τὸ 1942 ἀπὸ τὸ κόμμα, ἐξανήκε τὴν ἔκδοσι του μὲ πλῆθος ἀπὸ βαρυσήμαντα ἄρθρα. Βασικὴ του θέσι: Ὁ Χριστιανισμὸς ἀξιοποιεῖ τὴν καταστροφή, ἀποστὰ ἀπὸ τὴν ἄγωνα προσκόλλησι πρὸς τὸ παρελθόν ἢ τὸ παρόν καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ διδάγματα γιὰ τὸ μέλλον. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ μέλλον, ἔχει καλὰ τὴν κατὰθενοι καὶ τὸ τέρμα τῆς δημιουργικῆς προσπάθειας πού πρέπει νὰ ἀναληφθῇ. Εἶναι ὁ μόνος πού ἐγγυάται μέσα στὰ σημερινὰ γυγονότα τὴν ἀποκατάστασι τῆς ἀξίας «ἀνθρώπου», τὴν μὸρφωσι του σύμφωνα μὲ τὸ χριστιανικὸ κανὸνα καὶ ὅλες τίς παραδόσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πού ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸν κανὸνα βασίστηκε.

Παράλληλα μὲ τὸ «Stimmen der Zeit» βλέπουσιν καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα περιοδικὰ χριστιανικῆς ἐμπνεύσεως, ὅπως τὰ «Stimmen der katholischen Welt», «Hochland», «Seele», «Herder-Korrespondenz».

Δὲν ἐξέρουσι, βέβαια, πὼς ὁ γερμανικὸς λαὸς ἀπαντὰ στὴν κλησι αὐτῇ πού τὸν κάνει ὁ Χριστιανισμὸς. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ, βλέπουσιν πὼς τὰ κύματα τῆς ἀπογνώσεως, δὲν μπορούν νὰ πείξουν τὴν χριστιανικὴ σκέψι, πού καὶ σήμερα τὸν καλεῖ πρὸς τὴν σωτήρια πνευματικὴ στροφή.

*

Στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ χριστιανικὴ πρόβλεψι τῆς ἰδέας γιὰ τὴν Ἰερουσι τοῦ

Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ γνωσθῆ κάπως εὐρύτερα μιὰ ἐπισημότερη ἐκδήλωση εὐγνωμοσύνης, ποὺ ἔγινε τελευταία, στὸ Διεθνῆ Ἐρυθρὸ Σταυρὸ γιὰ τὴς πολυτίμης ὑπηρεσίας ποὺ πρόσφερες στὴ διερεύνηση τοῦ πολέμου. Ἀνάμεσα στὴς ὀργανώσεις, ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴν ἐκδήλωση αὐτή, εἶναι ἡ Παγκόσμιος Ὁμοσπονδία τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Νεανίδων, τὸ Οἰκουμενικὸ Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ τμήμα ἀνοικοδομήσεως καὶ Ἀλληλοβοήθειας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ Παγκόσμιος Ὁμοσπονδία τῶν Χριστιανικῶν Φοιτητικῶν Ἐνώσεων καὶ πολλὲς ἄλλες χριστιανικὲς ὀργανώσεις. Τέτοιες ἐκδηλώσεις εἶναι δείγματα χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ δίνουν τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὀρισμέναι χριστιανικὲς ἀρεταί, ὅπως ἡ εὐγνωμοσύνη, μὲ τὸ ζωντανεῖα τῆς πίστωσης ἀρχίζουν νὰ παίρουν πάλι τὴ θέσι τους.

*

Ἐχει γίνει παντοῦ κοινὴ συνείδησι, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἐργασία μέσα σὲ μιὰ χώρα δὲν εἶναι ὀψέσις μόνο τῶν κληρικῶν καὶ τῶν θεολόγων, ἀλλὰ ὄλων τῶν χριστιανῶν. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψιν προήλθε κι' αὐτὴν ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ μιὰ διεθνὴς σύσκεψις, ποὺ ἔγινε στὸ Bossey τῆς Ἐλβετίας ἐπὶ τὴν περασμένη ἄνοιξι, καὶ ποὺ τὴν παρηκολούθησε φίλος τῶν «Ἀκτίνων» στὴν Ἐλβετία.

Τὰ πορίσματα αὐτῆς τῆς συσκέψεως διαπιστώνουν, ὅτι «τὸ ἔργο τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος μέσα στὸν σημερινὸ κόσμον δὲν μπορεῖ νὰ γίνει μόνο μὲ τὴν ἀπλὴ ἐκθεσι τῆς πίστωσης ἢ μὲ τὴ διέγερσι τοῦ συναίσθηματος. Πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τοὺς ἀνθρώπους μέσα στὴ συγκεκριμένη τους πραγματικότητά καὶ μέσα στὰ καθημερινὰ τους προβλήματα». «Ὁ Κύριος τῆς Ἐκκλησίας», λέγουν τὰ πορίσματα τῆς συσκέψεως, «εἶναι ὁ Κύριος τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀποτελεῖ τὴν ἀπάντησι στὴς ἀνάγκαις μας καὶ στὴς ἀγωνίας μας», καὶ «ἡ στάσι τῶν χριστιανῶν μέσα στὸν κόσμον κι' ὁ τρόπος, ποὺ λύνουν τὰ ἐπαγγελματικὰ τους προβλήματα, ἀποτελοῦν ἕνα εἶδος ὁμολογίας, ὅτι ἡ Πίστις πρέπει νὰ ἐγκατασταθῇ μέσα στὴν κοινωνία».

*

Πολὺ καλὴ συζήτησι ἔχει προκαλέσει σὲ ἀγγλικὰ περιθώρια ἕνα καινούργιον βιβλίον τοῦ Andrew Buchanan γιὰ τὸν ὅποιο ἔγραψαν οἱ «Ἀκτίνες» (τ. 1947 σ. 76-77). Τὸ νέο αὐτὸ βιβλίον τοῦ εἰδικοῦ σ. ἔχει τὸν τίτλον «πη-

γαίνοντας στὸν κινηματογράφον» (Going to the cinema). Ὁ κ. Buchanan παραπονεῖται ὅτι σήμερον οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς, ποὺ πηγαίνουν στὸν κινηματογράφον, πηγαίνουν ὄχι γιὰτὶ διαλέγουν τὸ φιλμ, ἀλλὰ γιὰτὶ παίξει ὁ α ἢ ὁ β ἡθοποιός. Ἐπίσης οἱ πλεῖστοι, ἀπ' ὅσους πηγαίνουν στὸν κινηματογράφον, πηγαίνουν μὲ τὴν διαθέσι νὰ πάρουν πολλὰ καὶ νὰ δώσουν λίγα, ἐνῶ δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ κρίνουν σοβαρὰ γιὰτὶ ἕνα φιλμ εἶναι καλύτερον ἀπ' τὸ ἄλλο. Τὸ εὐχάριστον ἀπ' ὅλη τὴ συζήτησι κι' ἀπ' τὸν τρόπο, ποὺ εἶναι γραμμένο τὸ βιβλίον, εἶναι ὅτι τὸ θέμα «κινηματογράφος» ἀρχίσαν νὰ τὸ ἐξετάζουσι σὴν πρόβλημα, ὅπως πρόβλημα εἶναι ἄλλως τε δολοκλήρον τὸ θέμα τῆς ψυχχαγωγίας (πρβλ. καὶ ἄρθρον τοῦ Ν. Βαλοσαμῆ. Ἐνα μεγάλο σύγχρονον πρόβλημα: Ἡ ψυχχαγωγία, Ἀκτίνες, Ἰούλιος 1947, σ. 246 ἐπ.), καὶ νὰ θεωροῦν τὸν θεατὴ, σὴν πρόσωπον, ποὺ πρέπει νὰ καθοδηγηθῇ στὸ σημεῖον αὐτό.

*

Στὸ ἴδιον συμπέρασμα καταλήγει καὶ μιὰ ἐνδιαφέρουσα προσφώνησι γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐνηλίκων ἐπὶ τὴν ὁποία ὁ Sir Richard Livingstone διεκήρυξε ὅτι ὁ κινηματογράφος καὶ τὸ ραδιόφωνον μπηχῶν πιά γιὰ καλὰ μέσα ἐπὶ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἰπέδειξε τὴν κολοσιαιὰ εὐθύνην αὐτῶν ποὺ διευθύνουσι τὸν κινηματογράφον καὶ συνέχισε: Ἐκείνοι ποὺ νοθεύουσι τὰ τρόφιμα εἶναι ἀθῶοι ἀν συγκριθοῦν, μ' αὐτοὺς ποὺ διαφθερίζουσι τὰ πνευμάτια τῶν ἐθνῶν. Ὁπωδιήποτε, ἂς κρατήσωμε ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν γιὰ τὸν ἑαυτὸν μας, ἔχοντας ὅπ' ὄψιν μας ὅτι τὸ σαθρὸν ἐμπόρευμα — πνευματικὸν, διανοητικὸν καὶ φυσικὸν — ἂν ὑπάρχῃ πάντοτε, δεῖται ὑπάρχει καὶ ἡ ἀγορὰ.

*

Μιὰ ἰδέα γιὰ τὴν τέρστιαν διὰ ὁσοι ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ πάντοτε ἡ Ἀγία Γραφὴ στὸν κόσμον, παίρνει κανεὶς ἀν προσέξῃ μιὰ πληροφορίαν, ποὺ δημοσιεύθηκε ἐπὶ τῆς φύλλου. Ἐγράψαν ὅτι στὸν πάστορα Νιμέλερ, τὸν νεώτερον αὐτὸν μάρτυρα, ποὺ δὲν ἐσκυψε τὸ κεφάλιν ἐμπρὸς τοῦ Νατσοῦ, κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν του ἐπὶ τὴν Ἀμερικήν, τοῦ πρόσφρασαν τὸ ἑκατομμυριοστὸ ἀντίτυπον τοῦ «ἀναθεωρημένου καιμένου» τῆς Κ. Δ., ἐνῶ τὸ

* Ἴδε καὶ τὸ ἄρθρον Γ. Βερτίη «ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ὁ καλλιτέχνης», Ἀκτίνες 1947, σ. 105.

πρώτο αντίτυπο της ίδιας έκδοσης κυκλοφόρησε μόλις πριν από ένα ακριβώς έτος.

*

Μιά καινοτομία του Ραδιοφωνικού σταθμού του Λονδίνου του Β.Β.Σ. στην παιδική ώρα, ήταν να αντικαταστήσει τις θρησκευτικές όμιλίες, που είχε παρατηρήσει, ότι δεν τραβούσαν την προσοχή των παιδιών, με διαλόγους, που είχαν για θέμα τους κομμάτια από τη ζωή του Κυρίου ή των Αποστόλων. Αυτοί τώρα οι διάλογοι, καθώς διαβάζουμε, έχουν εκδοθεί σε βιβλίο από τον Hugh Ross Williamson, με τον τίτλο «Ιστορία χωρίς τέλος» (The Story without an End).

*

Βλέποντας τη σταθερή αύξηση ι των διαζυγίων στη Virginia, ή «Ένωσις κληρικών της πόλεως Richmond, υιοθέτησε μιά απόφασι που αποβλέπει 1) Στην ίδρυσι ενός ειδικού δικαστηρίου που να ασχολείται αποκλειστικά με περιπτώσεις διαζυγίου. 2) Στην ίδρυσι μιάς συμβουλευτικής υπηρεσίας για το πρό του γάμου στάδιο και για το γάμο 3) Ένός άνωτατου οργάνου σε κηρύγματα για το γάμο και για την ίδρυσι της οικογενειακής έστιας. Αιτή ή απόφασι είναι τό αποτέλεσμα μιλτή και συζητήσεως ολοκληρωμένων μηνών. Στο μέλλον θα υπάρξει έπαρτή με άλλες ανάλογες ένωσεις για να ανταλλάσσονται ή πείρα για τας μεθόδους, που βρέθηκαν καρποφόροι.

*

Ο Romnald Vandelle κάνει στο περιοδικό Cahiers du Monde Nouveau μιά κριτική των σχεδίων του εκπαιδευτικού, επιστημονικού και μορφωτικού Όργανισμού των Ένωμένων Έθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation του γνωστού U.N.E.S.C.O.).

Ο Vandelle αναγνωρίζει βέβαια την προσπάθεια του U.N.E.S.C.O. για τη διατήρησι της ειρήνης και της ασφαλείας, τη σύμφυξι της συνεργασίας μεταξύ των εθνών με την εκπαίδευσι, την έπιστήμη και τη μόρφωσι για την εξραίωσι του παγκοσμίου σεβασμού στο δικαιο, τό νόμο, τά δικαιώματα του ανθρώπου κλπ. Συγχρόνως όμως διαρωτάται αν ή εκπαίδευσι, ή έπιστήμη και ή μόρφωσι μπορούν να χρησιμοποιούν σαν μιά διεθνής βάση για μιά παγκόσμια ειρήνη.

Δέν υπάρχει καμμιά αμφισβόλια, ότι ή παγ-

κόσμια κατανόησι μπορεί να δώση μερικά καλά αποτελέσματα, αλλά σε ποιά αρχή πρέπει να στηρίζεται αυτή ή κατανόησι για να ένώνη και να μη διαίρη; Χωρίς άλλο επιβάλλεται ή βελτίωσι του βιωτικού επιπέδου, αλλά αυτή ή φιλανθρωπία είναι έντελώς όλική και έχομε πολλά παραδείγματα που μάς δείχνουν, ότι ή καλύτερσοσι ή έπιστημονική μονάχη των κοινωνικών συνθηκών ενός λαού δέν έχει σαν άναγκαία συνέπεια και την άνώφωσι της ήθικης του, της μόνης που παίζει ρόλο στη δημιουργία μιάς ειρήνης μεταξύ των εθνών. Τέλος, μπορούν οι τέχνης να παράγουν τη σοφία, αλλά κανείς δέν άγνωστ ότι συχνά τό μυαλό περιορίζεται σε μιάν ειδημολογία, όπου ο διανοητικός αισθησιασμός (sensualisme intellectuel) παίζει τό μεγαλύτερο ρόλο. Και καταλήγει: Δέν μπορεί κανείς να θεωρήσχη μάταιες τις προσπάθειες του Unesco, αλλά λυπούμεθα γιατί οι καθαρά μορφωτικές του φροντίδες δέν διαπνέονται από ένα σταθερό φως.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Η προσοχή, την όποιαν από τινων έτών ήρχισ να αποδίδη τό μορφωμένο έλληνικόν κοινόν εις την παρακαταθήκην έκείνην του πολιτισμού που λέγεται Παλαιά Διαθήκη, δέν σημαίνει μόνον άνοδον του θρησκευτικού, αλλά και γενικώτερον του πολιτιστικού επιπέδου του Έλληνικού λαού.

Τό πρώτον πρξς τουτου βήμα ειχε γίνει πρξ εικοσατίας περίπου από την έκδοτικήν προσπάθειαν της «Ζωής», που παρέδωκεν εις τόν Έλληνα πιστόν τό κείμενον της Παλαιάς Διαθήκης. Πόσην ανάγκην ήρχετο να πληρώσχη εκείνη ή έκδοσις φαίνεται από τό γεγονός, ότι έντός μιάς περίπου δεκαετίας εξηντήθη, διά να ή ακολουθήσχη δευτέρα έκδοσις, τη έπιστασίφ του καθηγητού κ. Μπρατιώτου, ή όποια έγινε πρξ του πολέμου και ή όποια θα ειχε και αυτή εξηντήθη, αν δέν έμσολλάθουν τα δύσκολα αυτά χρόνια της πολεμικής περιόδου.

Ηδη έχομεν δευτερον βήμα εις την όρθην αυτήν και αυτόχρονα σπητήριον κατεύθυνον. την προσπάθειαν την όποιαν ανέλαβεν ο έκδοτικός οίκος «Αστήρ» των αδελφών Παπαδημητρίου να εκδώσχη έρμηνειαν ολοκληρού της Π.Δ. Και ίδου έχομεν έμπρός μας τόν πρώτον τόμον της σειράς, χαλοτυπωμένο, με περιποιημένην εμφάνισιν, με δίχρωμιον εξώ-

φυλλον. Είναι ἀφιερωμένος εἰς τὸν Προφήτην Ἀμώς. Εἰσαγωγὴ, μετὰ φρασεῖς ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ, καί μενον τῶν Ἑβραϊστικῶν, σχολία, ὑπόβασις εἰς οὐ Μ. Βέλλας, καθηγητὸς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ο κ. Βέλλας θὰ ἔχῃ ἄλλως τε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως καὶ τῆς ὅλης σειρᾶς. Διατὶ ἡ σειρά ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς Προφῆτας, τὸ ἐξηγεῖ ὁ σ. εἰς τὴν πρόλογον τοῦ βιβλίου. «Ἀρχεται ἀπὸ τῶν Προφητῶν, καὶ δὴ τοῦ ἀρχαιότερου τούτων, τοῦ Ἀμώς, ὡς ἀπὸ τῆς καρδίας τῆς Π. Δ.». Θὰ ἠδύνατο νὰ προστεθῇ καὶ τοῦτο ὅτι εἶναι τὸσον ζωνταὶ αἱ ἀπόψεις, πὺ ἀναπτύσσονται, ὥστε ἂν καὶ περικλείουν πετρὰν ἐπὶ γηγόντων πὺ συνέθησαν ἀπὸ 2000 καὶ πλέον ἐτῶν, ἐν τούτοις ἐφαρμόζονται ἐξ ὀλοκλήρου καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἐποχὴν.

Ὁ σ. εἰς τὴν εἰσαγωγὴν κυρίως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀκολουθοῦντα τὸ καίμενον σχολία, κατορθώνει νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην κατὰ τρόπον ζωντανὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τὰ προβλήματα τῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Προφήτου. Ἐβραϊκόμθεθ ἓνα αἰῶνα περίπου μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὁμήρου, δηλ. περί τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου π.Χ. αἰῶνος. Τὸ Ἰσραηλιτικὸν κράτος ἀνακαίεται περιβαλλόμενον ἐξωτερικῶς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ αἰγλήν, τοιαύτην μάλιστα οἶαν οὐδέποτε προηγουμένως εἶχε κατορθώσει νὰ προλάβῃ. Ἄλλ' ἔθῳ ἀκριδῶς εὐρίσκεται ἡ ἀξία τοῦ Προφήτου. Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν λάμψιν ὁ Προφήτης προλέγει ὅτι ἡ καταστροφὴ εἶναι πλησιέστερον παρά ποτὲ. Ὅχι: διότι δὲν ὑπάρχουν στρατιωτικαὶ ἐπιτυχίαι, ὄχι: διότι δὲν ὑπάρχει πλοῦτος καὶ εὐημερία, ἀλλὰ διότι, αἱ ἠθικαί, κοινωνικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ βάσεις τοῦ κράτους ἴσαν τελείως ἀποσυνθεταίμεναι. «Ἀδικία καὶ καταπίσεις ἐκ μέρου τῶν μεγάλων καὶ τῶν πλουσίων, ἑλλειψίς ἀγάπης καὶ ἀμοιβαίας τῶν ἀνθρώπων ἐμπιστοσύνης, ψεύθῃ, αἰσχροκέρδεια, ἀκολασία, φόνοι εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀφ' ἑτέρου ἡ θρησκεία, ἀποπνιγίσα εἰς τοὺς τελετουργικῶς τύπους, εἶχε καταστήσει θρησκεία τύπων καὶ ὄχι ζωῆς, δημιουργοῦσα νοσηρὰν θρησκευτικότητα καὶ μηδελίαν δυναμένη εὐαγγελικὴν ἐπίδρασιν νὰ ἐξασκῆσθαι ἐπὶ τῆς αὐτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας».

Ἐπὶ τοῦ ζοφεροῦ αὐτοῦ ἠθικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πλαισίου προβάλλει φωτεινὴ ἡ μορφή τοῦ Ἀμώς. Ὁ Ἀμώς κηρύσσει μὲ ὤμην τὴν γλώσσαν καὶ καυστικῶν πολλῶν βρος τὴν ἀλήθειαν πρὸς πάν-

τας χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ ἐγγόμενα πρόσωπα καὶ συμφέροντα. «Προσηνὴς πρὸς τοὺς πλάχοντας καὶ καταπιεζομένους, δριμύς καὶ δριμητικὸς πρὸς τοὺς δυνατάς καὶ ἀμταλυτάς διεξάγει τὸν ἀγῶνα μὲ πνευματικὰ μόνον ἐφόδια εἰς τὰ ὀποια ἂν ἀντίπαλοι ἀντιτάσσουν τὴν βίαν καὶ τὴν βίολην δυνάμει... Τὸν Θεὸν τὸν αἰσθάνεται ὁ Προφήτης... ὡς τὸ ἀπόλυτον ἠθικὸν ὄν, τὸ θέσαν τὰς ἠθικὰς ἀξίας καὶ τὴν ἠθικὴν ἐν τῇ κόσμῳ τάξιν... Πάντα τὰ ἔθνη τὰ θεωρεῖ ἴσα ἀπάναντι τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχοντα τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ δικαίωμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ...»

Ὁ σ., ὀρθῶς ποιῶν, ἀπέφυγε νὰ περιπλέξῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς λεπτομερικὰ φιλολογικὰ ζητήματα καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ καίμενου ὑποθέσεις καὶ θεωρίας τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς. Θὰ ἐβούληθαι δὲ ἴσως ἀκόμη περισσότερο, ἂν, παραβλέπων τὸν ἰδικὸν ἀναγνώστην, ἐλάμβανεν ὁ σ. ὅπ' ἔσθιν ἀκόμη περισσότερο τὸν μέσον δρον τοῦ ἀναγνωστοῦ του κοινοῦ, παρατρέχων καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ καίμενου ἀπόψεις ἐκείνας, αἱ ὁποιαὶ ἐνθ' εἶναι πολὺ ἀμφίβολοι, δὲν ἔχουν νὰ προσφέρουν κατὶ τὸ οὐσίμθεθ. Ἀνεξαρτήτως ὀμως τῆς τοιαύτης ἐπιφυλάξεως, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἄλλως τε μᾶλλον εἰς λεπτομερείας, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀξίζει νὰ τὸ μελετήσῃ καὶ ὁ ἀπλοῦς πιστός καὶ ὁ ἰδικὸς μελετητῆς τῆς Π. Δ. καὶ ὁ λογοτέχνης, ἀλλὰ καὶ ὁ καθὲς μορφωμένος ἄνθρωπος. Καθῆνας ἔχει πολλὰ καὶ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων νὰ ὠφεληθῇ. Ὁ κ. Βέλλας μὲ τὸ βιβλίον του προσφέρει μίαν ἀξιόλογον συμβολὴν καὶ εἰς τὴν θεολογίαν μας, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον εἰς τὸν πολιτισμὸν μας.

ΕΡ. ΟΛΥΜΠΑΣ

*

Μία σειρά ἀπὸ διαλέξεις γιὰ τὴν ἀναγέννησι τῆς ἐκπαιδεύσεως στὴν Ἀγγλία ἔρχεται νὰ μᾶς δώσῃ τὸ βιβλίον τοῦ R. W. Moore με τίτλο: Ἡ σημερινὴ καὶ αὔριαν ἡ Ἑκπαίδευσις (Education to-day and to-morrow). Ἡ σειρά αὕτη δὲν καλύπτει ὄλο τὸ ἐκπαιδευτικὸν πεδίο, εἶναι μόνον μιά αὐθεντικὴ καθοδήγησι γι' αὐτὸν πὺ θέλει νὰ μελετήσῃ τὰ ζωτικὰ θέματα πὺ ἀναφέρονται στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησι. Δίνομε μερικὸς τίτλους: Σημερινὴ ἀγγλικὴ ἐκπαίδευσις, νηπιαγωγεία, κατώτερα σχολεῖα, σχολεῖα μέσης ἐκπαιδεύσεως, τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ θαλασίου, τὸ μᾶλλον καὶ ἡ λειτουργία τοῦ σχολεῖου-οἰκοτροφείου, ἐκπαίδευσις τοῦ στρατοῦ κ. ἄ.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ἔσχωρίζεται ἡ διάλεξι πρὸς ἕνα ἀπὸ τὸν L y o n μὲ θέμα: Τὸ μέλλον καὶ ἡ λειτουργία τοῦ σχολείου-οικοτροφείου. Ὁ Lyon προτείνει διάφορα μέτρα πρὸς τὴν ἐφαρμοσθεὶν καὶ καταλήγει:

Πρέπει νὰ δώσουν σὲ παιδί τὸ πολυτιμότερο δῶρο, μίαν πραγματικὴν ἀντίληψιν χριστιανικῆς μορφώσεως... Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἕνας τρόπος ζωῆς, μίαν συναδέλφωσι. Καὶ ἡ ὑπάρξις σὲ σχολεῖο, παντοῦ καὶ πάντα, ἢ δὲν ὑπάρχει καθόλου. Δὲν ὑποτάσσεται σὲ ἀσθαίρατη δοκιμὴ... μπορεί νὰ ἐσφύγη ἀπὸ τὸ ψυχρὸ βλέμμα τοῦ κριτικοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ζωηρῆς περιέργειας τῶν ἀριανῶν γονέων, ἀλλὰ μὲ τὴν παρουσία του γλυκαίνει καὶ καθαρίζει τὴν ζωὴν ὄλων πρὸς τὴν πείρα του καὶ ἐμπνέει μίαν ἀνώτερη ἠθικὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πρὸς τρουερῶν δοκιμασιῶν.

Ἐδῶ κι' ἔκει ἀνθίξει στὴν προσωπικότητα ἑνὸς δασκάλου ἢ στὴν ἀκτινοβόλο ἐπίδρασι τῶν παιδιῶν' ἀλλὰ γιὰ τοὺς πολλοὺς εἶναι σὰν μυστικόν, σὰν ἕνας σπῆρος πρὸς μεγαλῶναι μέσα στὴ νύχτα... Σ' αὐτὲς τὶς σκληρὰς μέρας πολλοὶ ἀπὸ μᾶς ἔχουν λίγες ἐλπίδες γιὰ τὸν κόσμον, ἂν δὲν ἀποκαταστήσωμε τὰ ἠθικὰ κριτήρια σ' αὐτὴ τὴν χώρα καὶ σὲ ἄλλες πρὸς ὑπέστησαν τὴν φθορὰ πρὸς τοὺς ἔφερος ἢ ἐπίδρασι τοῦ πολέμου. Ἡ γνώμη μου εἶναι—γράφει ὁ Lyon—ὅτι μίαν ἀπὸ τὶς ὑφιστάσας ἀποστολὰς τοῦ σχολείου-οικοτροφείου εἶναι νὰ δώσῃ ὑψηλὰ ἠθικὰ κριτήρια πρὸς νὰ βασίζονται στὴ χριστιανικὴ πίστι καὶ νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ ἀγάπην.

Ἄν μὴ μὲρσῃ ἔστω καὶ μέρος ἀπ' αὐτὰ νὰ πραγματοποιήσῃ, τότε ἀνοίγεται μπροστὰ του ἕνα μέλλον πρὸς λαμπρὸ ἀπὸ τὸ παρῶν τὸν του.

T. P.

*

Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Δίλημμα τοῦ ἀνθρώπου (Christ and Man's Dilemma) εἶναι ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ George Arthur Buttrick πρὸς ἐξέδοθὴν τὸ 1945 ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀτομικῆς βόμβας, αὐτῆς ἀκριβῶς πρὸς, ὅπως τονίζει ὁ συγγραφεὺς, ὑπογράμμους τὴν ἄμωσιν ἀνάγκη αὐτοῦ τοῦ μηνύματος γιὰ νὰ ἀναπτυχθῇ βέβαια ἡ οἰκία του ἐχρησάσθηκε μίαν διαρκῆς ἀναλυτικὴν ἔρευνα τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καὶ τῆς σφαιροῦ τοῦ Ἐθαγγελίου πρὸς τὴν ὑπερνωκίαν. Στὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου του ὁ Buttrick θέτει τὸ πρόβλημα τῆς ἀγνοίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀγνοίας πρὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασία του καὶ ἀπὸ τὰ πάθη του, ἀπὸ τὴν κατώτερη ζωὴ του. Ἄπὸ

τὴν κατώτερη ζωὴ αὐτῆς ζωῆς του δὲν ἐλευθερώνεται μὲ τὴν δικὴν του δύναμιν, ἀλλὰ μὲναι ἀσθηθῆτος χωρὶς τὸ μεγάλο Σύντροφο.

Στὸ κεφάλαιον «ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ἀγνοία μας», ἐξετάζει τὴν ἀδυναμία τῆς ἐπιστήμης νὰ ἀπαντήσῃ σὲ ὄρισμα ἐρωτήματα καὶ τὴν ἐσφαλμένην ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις θὰ σώσῃ τὸν κόσμον, εἰμὼ μόνον ὁ Χριστὸς μπορεί νὰ δώσῃ νόημα στὴν ἐκπαίδευσις.

Τὸ βιβλίον καταλήγει μὲ τὸ συμπέρασμα ὅτι χρειαζόμεθα συγχρόνως ἀληθινὰς Χριστιανούς, συγχρόνως ἁγίους. Σήμερον χρειαζόμεθα περισσότερο γιαντροὺς καὶ τεχνικούς, ἱεροκήρυκας καὶ ἐπιχειρηματίας πρὸς νὰ εἶναι καὶ «ἅγιοι» μὲ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν πρὸς δίνει σ' αὐτὴ τὴν λέξει ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Ἡ κρίσι τοῦ καιροῦ μας, πρὸς φωτιστικῆς μὲ τρουερῶν φῶς ἀπὸ τὴν λάμψιν τῆς ἀτομικῆς βόμβας, ἐπιτάσσει νὰ ἐκλέξωμε. Ἀποφύγας τὴν ἐκλογὴν, προσπαθήσας νὰ ζήσωμε γιὰ τὰ δύο: τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον καὶ βρήκαμε μόνον τὸν πόλεμον. Τώρα πρέπει νὰ διαλέξωμε ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δύο.

Προσπαθήσας νὰ ζήσωμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ ὄχι γιὰ τὸν Χριστὸν καὶ ἐμμενους ἀπελπισμένοι, ἀμαθεῖς, κακοὶ καὶ θνητοὶ μὲ μόνον τὸν ἑαυτὸ μας γιὰ ἐνίσχυσι. Τώρα πρέπει νὰ ἐκλέξωμε ἀνάμεσα σὲ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ σὲ τὸν Χριστὸν. Κάθε αἰὼν, ἔχει τὸ νόημα του, ἀλλὰ, ἂν δοῦμα τὴν ἐποχὴν μας σωσά, θὰ ἀντιληφθεῖς πόσο κρισμὸς εἶναι ὁ αἰὼν μας. Καὶ ἡ κρισμότης του συνίσταται σὲ ὅτι ἡμπορεῖ τώρα ὁ ἀνθρώπος, βγαίνοντας ἀπὸ ἕνα λαβύρινθο, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ φῶς.

T. P.

*

Robert Richard-Foy: Voyages interplanétaires et énergie atomique. Paris 1947.

Πόθος κάθε ἐποχῆς, ὁ πόθος τοῦ ἀνθρώπου νὰ διασκελάσῃ μίαν ἡμέραν τὸ χάσμα, πρὸς χωρίζεται τὴν Γῆν ἀπὸ τὰ ἄλλα οὐράνια σώματα. Ἄλλὰ τώρα τελευταία, μετὰ τὸν πόλεμον ἰδίως, μὲ τὰς δυνατότητας, πρὸς φέρνει ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ὁ πόθος αὐτοῦ κατεστη ἴσαν ἱσχυρῶς. Τὰ διαπλανητικὰ ταξείδια, πρὸς ἄλλοτε ἀπησχόλουν μόνον τοὺς μυθιστοριογράφους, ἀνασούρονται καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, γίνονται τὸ θέμα τῆς μόδας καὶ ἀντιμετωπίζονται σοβαρώτερον, μὲ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸν σημερινὸν ἀνθρώπον. Ἀκόμη καὶ ἐταιρεῖαι ἰδρυθησαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀναστήσουν τὸν ἄθλον τοῦ Κολόμβου, εἰς τὸν οὐράνιον ὠκεανὸν τοῦ ἀπεύρου αὐτῆν τὴν

φοράν, καί νά πραγματοποιήσουν τό πρῶτον διαπλανητικόν ταξίδι.

Υἱώ από τὰ προβλήματα τῶν διαπλανητικῶν ταξιδιῶν εἶναι γραμμένο καί τό ἀνωτέρω βιβλίον τοῦ Robert Richard-Foy. πού τό προλογίζει ὁ Maurice de Broglie.

Νά ἐλπίζωμεν, ὅτι μέ τήν πραγματοποίησιν τῶν διαπλανητικῶν ταξιδιῶν—ἀν πρῶτόν τοῦτο συμβῆ—θά εὐρεθῆ τοῦλάχιστον τρόπος νά συλλεξῆ ὁ ἄνθρωπος ὕλικόν διὰ τήν ἀληθινήν πρόσδόν του;

Δ. ΚΑΤ.

ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας μίαν ἐκκλησίαν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης Ἀνδριταίνης, ἀπευθυνομένην «πρός τοὺς συγγραφεῖς καί ἐκδότας καί πρὸς ὅλους τοὺς πονοῦντας διὰ τήν ἠθικὴν καί πνευματικὴν ἀνάψωσιν τοῦ λαοῦ, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Γραμμάτων, τῶν Τεχνῶν καί τῶν Ἐπιστημῶν».

Μία ἀπὸ τὰς ἐλαχίστας ἐπαρχιακὰς βιβλιοθήκας, ἡ δημοσία βιβλιοθήκη τῆς Ἀνδριταίνης, περιλαμβάνει σπάνια καί πολύτιμα βιβλία καί χειρόγραφα, στερεῖται, ὅμως, ὅλων τῶν νέων βιβλίων καί τῶν μέσων νὰ τ' ἀποκτήσῃ. Παρακαλεῖ λοιπὸν ὁ Διευθυντὴς τῆς ἐκείνης πού ἡμποροῦν νά τὴν βοηθήσουν ὕλικῶς ἢ ἠθικῶς νά ἔλθουν ἀρωγοὶ εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν διὰ τὸν πλουτισμὸν τοῦ ἰδρύματος, μέ τὴν ὑπόμνησιν ὅτι τὰ ἀποσταλλόμενα πρὸς τὴν βιβλιοθήκην βιβλία καί ἔντυπα ἀπαλλάσσονται ἐκ τοῦ νόμου, ἀπὸ τὰ ταχυδρομικὰ τέλη.

Δὲν ἡμπορεῖ παρά νά συνηγορήσῃ προθύμως τὸ περιοδικὸν εἰς παρομοίαις ἐκκλησίαις, χωρὶς ὅμως νά παραβλέψῃ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τοὺς συγγραφεῖς, μᾶλλον θά ἔπρεπε αἱ βιβλιοθήκαι, νὰ ἀγοράζωσιν τὰ νεώτερα καλὰ βιβλία, ἐνισχυόμενα: κυρίως ἀπὸ τοὺς κατὰ τόπους ἐνδιαφερομένους διὰ τὸ κοινὸν καλόν, καί δυναμένους, ὥστε καί οἱ συγγραφεῖς νὰ ἐνισχύωνται: καί αἱ βιβλιοθήκαι: νὰ πλουτίζωνται.

Ἄλλὰ δι' ὅλα αὐτὰ χρειάζεται κάποιος πολιτισμός... Καί αἱ ἐπαρχιακαὶ βιβλιοθήκαι αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι καρποὶ.

Δὲν ἐπιπνέοντο μόνον οἱ ἰδρυταὶ τῶν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πίστιν—χριστιανικῆς ἐμπνεύσεως ἄνθρωποι: ἦσαν οἱ ἰδρυταὶ τῶν βιβλιο-

θηκῶν τῆς Κερκύρας, τοῦ Ἀργοστολίου, τῆς Βυτινῆς καί τῆς τόσον συνδεδεμένης μέ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως βιβλιοθήκης τῆς Δημητσάνης.—Ἄλλὰ καί ἡ ἄνθησις, ἡ χρησιμοποίησις καί ἡ διατήρησις τῶν βιβλιοθηκῶν αὐτῶν ὡς κέντρων πολιτιστικῶν, συμβαδίζουσι καί αὐτὰ μέ τὴν ἐποχὴν, ἡ ὅποια δὲν εἶχεν ἀκόμη φιλικὰς σχέσεις μέ τὴν ἄρνησιν, πού ἤθελαν κατόπιν νὰ μεταφυτεύσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ μεταπαλευθερωτικοὶ «ἐκ τῆς ἐσπείρας» ἐρχόμενοι Ἕλληνας διανοοῦμενοι. Ἡ βαθμιαία, κατόπιν, ἐγκαταλείψις τῶν ἐπαρχιακῶν αὐτῶν πολιτιστικῶν κέντρων, δὲν εἶναι βέβαια ἀπότοκος ἐξωτερικῶν, ὕλικῶν συνθηκῶν. Διότι: τὰ ἰδρύματα αὐτὰ ἰδρῶντο εἰς ἐποχὰς δουλείας ἢ ἐπαναστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας οὕτε κατὰ δianoταν ἠπῆρχον αἰσημαρῖναι ἐκδοτικὰ ἐυκολαίαι, καί ἐμαραίνοντο... εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς εἰρήνης! Τῆς εἰρήνης ὅμως πού ἐκλωτοῦσε τὸν χριστιανικὸν πολιτισμὸν! Εἶναι χαρακτηριστικὸν λοιπὸν τοῦ γενικοῦ καταντήματος, πού ἔφεραν καί εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἄρνησις, καί αὐτὸ τὸ βαθμιαῖον σῶσιμο τῶν ἐπαρχιακῶν βιβλιοθηκῶν. Ἄλλὰ ἔχομεν κάθε λόγον νὰ περιμένωμεν, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ, πού ἔξαγαυρίζεται μέ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, σιγά-σιγά θά ζωντανεύσῃ καί πάλιν τὰς ἐπαρχιακὰς βιβλιοθήκας, μαζὺ μέ ἄλλα, παρόμοια, ἔργα χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Δ. Σ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Πέτρον Πέτρ. Ἐνταῦθα. Ἀξιόλογον εἰς τὴν ἀπλότητά του τὸ ποίημά σας. Περιμένομεν νεώτερα. Περσῆστε, ἀν θέλετε, ἀπὸ τὰ γραφεῖα, Τρίτην ἢ Πέμπτην, 7-8 μ.μ.—κ. Γ. Χατζ. Ἐνταῦθα. Ἐλάβομεν τὴν ἀπὸ 5.8.47 ἐπιστολήν σας καί τὸ ποίημα—διὰ πρῶτην φοράν τοῦτο. Νομίζομεν ὅτι ἔχετε ταλέντο, πού χρειάζεται καλλιέργειαν καί δουλεία. Δὲν φοβεῖ νὰ μὰς συγκινήσῃ ἕνα γεγονός: πρέπει καί νὰ τὸ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἄλλους, μέ τρόπον πού νὰ συγκινήθωσι καί αὐτοί.—σ τ ρ α τ. Π α ν. Μ π α κ. Σ. Τ. Γ. 912 γ. Σὰς ἐχαριστοῦμεν διὰ τὰ αἰσθηματὰ σας. Τὸ περιοδικὸν στέλλεται κανονικῶς εἰς τὸν συνδρομητὴν διὰ τὸν ὁποῖον ἐρωτᾶται. Τὸ σταλὲν δὲν εἶναι βεβαίως διὰ τὰς Ἀκτίνας. Ἐδόθη ὅμως ἀλλοῦ καί ἐλπίζομεν νὰ χρησιμοποιηθῇ κάπως. Περιμένομεν κατὶ, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ περιοδικοῦ.—κ. Ρ. Β. Σ. Τ. Γ. 912 γ. Μὰς συνεκίνησε τὸ γράμμα σας. Ἄλλα καί τὸ ποίημα. Χρειάζεται ὅμως δουλεῖα ἀκόμη. Ὑπάρχουν καλὰ στοιχεῖα εἰς τὸ σταλὲν, πού γίνονται μέσα εἰς κοινοτοπία. Προσπαθήσατε! Τακτικῶν ἀναγνώστην, Πόρον. Φυσικὸν εἶναι νὰ εἶνα

πλουσιώτατος, ευρωπώτατος ὁ Πόρος εἰς χριστιανικήν κίνησιν. Καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων. Συγχρητήρια. Ἄλλα, προσέξτε! Σὰς συναγωνίζονται, εἰς εὐλογημένον συναγωνισμόν, οἱ αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος μας.—Α.Ι.Β. Οἶκ. κ. Κωνστ. Κονδ. Καστοριάν. Ἡ συνεργασία σας, εὐκρινῶς, μᾶς συσκευάζει καὶ ἐλπίζομεν νὰ χρησιμοποιηθῆ—κ. Δ. Σ. Ἐνταῦθα. Τὰ ποιημάτά σας, εἰς τὸ σύνολον, εἶναι πολὺ καλά. Ἐλπίζομεν δὲ τὸ ἐκρηκτικόν—περιβύλλον, μέσα εἰς τὸ ὅτιον εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζῆ κανεὶς, ὅχι μόνον δὲν δυσχεραίνει ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνισχύει κάθε χριστιανὸν ἐργάτην εἰς τὴν πίστιν του. Ἐλπίζομεν νὰ χρησιμοποιηθῆ προσεχῶς κατὰ ἀπὸ ἐλάσσεντα.—κ. Ἀ. Ν. Ξ. υ. Κωνσταντινοπόλιν. Ἐσὶ εἶναι. Ἄς ἐργασθῶμεν λοιπὸν ὅλοι διὰ νὰ καταρτίσωμεν τὸν Κατηχωρὸν τοῦς χριστιανούς.—Ἔστω καὶ σήμερον. Πατὴρ δὲν εἶναι ἀγάπὴ διὰ τὸ χριστιανικὸν ἔργον. Ὅσον διὰ τὸ θέμα ποῦ θίγεται, ἐλπίζομεν νὰ δοθῇ εὐκαιρία προσεχῶς.—κ. Δ. η. μ. Μ. π. ἰ. τ. Ἐνταῦθα. Τὸ ποιῆμά σας μαρτυρεῖ τίς κατὰ ἔχεται μέσα σας. Θέλομεν ὁμοῦ νὰ μᾶς γράψετε πρῶτα μερικά διὰ τὸν ποιητὴν του... καὶ θα τὸ ξαναποῦμε.—κ. Ν. Π. α. π. Πάτρας. Ἐδιδάσκατε, ἄραγε, τὸ περί οὗ πρόκειται βιβλίον; Ἄν ὄχι, καιρὸς εἶναι νὰ τὸ ἐπιχειρήσῃτε καὶ αὐτὸ καὶ κατόπιν νὰ ξαναἰδέητε τὴν κριτικὴν, ὅποτε θὰ καταλάβετε ποῦ εὐρίσκονται τὰ ἀδύνατα σημεία, διότι ἐλπίζομεν διὰ σεις ἡμπορεῖτε νὰ τὰ ἀντιληφθῆτε.—κ. Γ. ε. ρ. Μ. ε. τ. Ἐνταῦθα. Πρόδοξ ὡς πρὸς τὸ προηγούμενον. Ἐξακολουθεῖτε! Εἶσατε νέος καὶ τοῦτο εἶναι, κατὰ τεκμήριον ἔστω, ἕνας σοβαρὸς λόγος νὰ μὴ φοβηθῆτε τὴν δουλείαν.—Δ.Ι.Β. α. Β. Γ. κ. ο. Ἄργος. Ἀξιόλογον τὸ ποιῆμά σας. Ἐχει ἀσθορητισμόν, εὐκρινέειαν. Ἐξακολουθεῖτε. Διαβάσατε νεοελληνικὴν χριστιανικὴν ποιήσιν. Καὶ ξαναγράψτε μας.—κ. Δ. η. μ. Σ. τ. α. μ. Ἐνταῦθα. Διαβάσατε καὶ ἐπεξεργασθῆτε περισσότερο τὸν στίχον σας.—κ. τ. Σ. ι. ν. ο. Ἄνδραβίδα. Ἡ ἀνησυχία εἶναι ἐπρωτὶ ὀλῆ διὰ τὴν ποιήσιν. Θάνατι νὰ μὴν τὴν μεταδίδη κανεὶς ἀκατέργαστον, ἀλλὰ περασμένην ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον τῆς αἰσθητικῆς ἐπεξεργασίας. Μὲ δύο λόγια: Χρειαζέται ἀκόμη δουλείαν. Ἀπλότης. Ν' ἀποφύγετε τὸν βερμπαλισμόν ποῦ ὑπεισέρχεται εἰς τοὺς στίχους σας. Καὶ ν' ἀποφύγετε τὴν ἀπομυώσιν.—Α.Ι.Β. Ἄντ. Ἄργ. Κέρκυραν. Ὅταν φερῆς τὴς κρατικῆς ξουσίας εἶναι τὸσον ἐλάχι-

στα πνευματικοὶ ἄνθρωποι, τί περιμένετε; Χρὸς ἰδικὸν μᾶς νὰ μὴ ὀλιγοπιστήσωμεν πρὸ τῶν δυσχερειῶν, ἀλλὰ νὰ κώμεν τὸ καθῆκον μας. Ἐχομεν ἄλλως τε τοσούτους ἐπιδοσάσους χριστιανικῆς εἰς τὴν διὰθεσίαν μας.—κ. Γ. κ. α. ρ. Πάτρας. Μὲ πολλὴν χροὴν εἶδομεν τὸ νεώτερον, ποῦ ἐμφανίζει μεγάλην πρόοδον ὡς πρὸς τὸ προηγουμένον.—κ. Φ. Λ. ἰ. α. κ. Π. εἰ. ρ. αἰ. Ἄ. Νομίζομεν διὰ οὐδὲν συμβαίνει κατὰ. Ὅτι εἶσατε ποιητὴς. Λοιπὸν τὸ ποιῆμά σας—ἐλπίζομεν—θα δημοσιευθῆ προσεχῶς. Ἄλλ' οὔτε κἂν τὴν πόλιν ἀναφέρετε, ἀπὸ ὅπου μᾶς γράφετε—καὶ ἐχρησίσθη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν σφραγίδα τοῦ Ταχυδρομείου.—κ. Μ. ι. χ. Πα. π. (Ἄ. ρ. μ. Ἐ. ρ. μ.). Ἐρμείονην. Δὲν σᾶς λείπει τὸ ταλέντο—τὸ ξαναγράφομεν. Συναγράφει μᾶς λοιπὸν καὶ ἐσὶς, εἶτε εἰς ἐλευθέρον (ἵσως τὸ προηγούμενον ποιῆμά σας), εἶτε εἰς κανονικὸν στίχον.—κ. Φ. οἶ. β. Ἄ. γ. Π. εἰ. ρ. αἰ. Ἄ. Συγγυμένην διὰ τὴν καθυστέρησιν ἄλλα ἢ περιπτώσις σας εἶναι ἐκτελὸς ἐιδικῆ καὶ θέλομεν νὰ γνωρισθῶμεν ἀνάμεσα καλλίτερα ἀπὸ δύο λόγια εἰς τὴν Ἀλληλογραφίαν.—κ. Ἐ. μ. μ. Κοκ. Πολύγυρον. Χαλκιδικῆς. Εἰς τὸ προσεχές θα ἔχετε ἀπάντησιν ἐπὶ τῆς συνεργασίας σας, ἢ ὅπου ἐδόθη πρὸς κρίσιν εἰς ἐιδικὸν συνεργάτην τοῦ περιοδικοῦ.—κ. Κ. Τ. ἔ. λ. ο. ν. Π. εἰ. ρ. αἰ. Ἄ. Ἐλάβομεν τὸ σταλὲν. Ἐυχαριστοῦμεν. Τὸ οὐρετικὸν πρόβλημα ὁμοῦ εἶναι πολὺπλευρον. Ἐχετε ὅπ' ὅψιν σας τὴν σχετικὴν ἄρθρογραφίαν μᾶς εἰς τὸ τεύχος Ἀπριλίου 1916 τῶν Ἀκτίνων;—κ. Ν. Ρ. Κ. ὀ. ρ. ο. Ἐλήφθησαν τὰ σταλῆντα διὰ τὸ χριστ. συνέδριον τοῦ Ὄσλο καὶ ἐλπίζομεν νὰ χρησιμοποιηθοῦν. Ἐυχαριστοῦμεν. Σὰς γράφομεν ἰδιαίτερος.—Ἐν τῶν στρατιωτῶν. Ἐλάβομεν τὸ γράμμα σας ἀπὸ τῆς Καλαμάς. Παρακαλοῦμεν γνωρισθῆτε μᾶς τὸ νομᾶ σας καὶ τὴν σημερινὴν σας διέθεσιν. Θέλομεν νὰ σᾶς γράψωμεν ἰδιαίτερος. κ. Ν. Π. Τ. ε. κ. Ἀ. ἰ. ὄ. λ. ι. κ. ο. Ἐυχαριστοῦμεν δι' ὅσα μᾶς γράφετε. Πολὺ καλὴ ἡ ἰδέα σας ἢ σχετικῆ μὲ ὅσα ἐγράψαμεν διὰ τὸν δε. Launay. Παρόμοια πρῶτοβουλαὶ ἡμποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν ἀξιόλογον πολιτιστικὸν ἔργον, εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας. Ἄλλ' αὐτὰ ἀπέκινται καὶ εἰς τοὺς ἀναγνώματάς μας, ὡς ἐργάται πλῆθον τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.—κ. Β. Κ. Κουστ. Κ. ὀ. τ. ρ. ω. ν. Ἡ ἀνωμαλία εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ τεύχους ἐτακτοποιήθη. Χρησιμοποίησα τὴν ἔφεσιν καὶ τὸν χρόνον ποῦ διαθέτετε διὰ νὰ σπουδάσετε θέματα περισσότερο χρήσιμα εἰς τὴν ἀναπτύξιν τῆς προσωπικότητος.—Ἐ. λ. Ἐ. δ. ε. σ. α. ν. Συγκλητικὸς ἐκ πλοσίου εἰς ἀνώτερα αἰσθηματὰ στίχοι σας.—κ. Ἐ. μ. Γ. Κοκ. ο. λ. Πολύγυρον. Χαλκιδ. Ἐλάβομεν, εὐχαριστοῦμεν.

Περιοδικὸν Ἀκτίνες, ὄργανον τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων—Ἐκδοσὶς Χριστ. Ἐνώσ. Ἀκτίνες. Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023—Θεσσαλονικῆς: Ἀγίας Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Καλοκωτρῶν καὶ Τομαζοδὸ 67.—Ἰπσοῦδος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Ποικιλίης 5 Ἀθήναι—Ἐγγραφα συνδρομῆς ὄρχ. 7000.—Προστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Ἐκτύπωσης: Ἑλληνικὴ Ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία Ἀ. Ε.—Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιτρέφονται.